SEBASTIAN HAFFNER

Hitler Üzerine Notlar

ÇEVİREN
HULKİ DEMİREL

FAŞİZM
İNCELEMELERİ

iletişim

SEBASTIAN HAFFNER 1907'de Berlin'de doğdu. Hukuk alanında doktora yaptı. 1938'de İngiltere'ye iltica etti ve *Observer*'da gazeteci olarak çalışmaya başladı. *Bir Alman'ın Hikâyesi* adlı kitabını sürgünde yaşadığı Londra'da 1939 yılında kaleme aldı (Türkçesi Hulki Demirel çevirisiyle İletişim Yayınları tarafından 2018'de yayımlandı). 1954 yılında Almanya'ya geri döndü, Önce *Die Welt* sonra *Stern* için yazdı. Büyük ilgi gören *Anmerkungen zu Hitler*'in (*Hitler Hakkında Notlar*) de aralarında olduğu, bir dizi çok okunan tarih kitabı vardır. 1999 yılında hayata veda etti.

Anmerkungen zu Hitler
© 1978, 1998 Kindler Verlag GmbH, München
Bu kitabın yayın hakları ONK Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Rowohlt Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg, Germany'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 2788 • Politika Dizisi 194
ISBN-13: 978-975-05-2702-9
© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2019, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
YAYINA HAZIRLAYAN İmran Toprak
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SEBASTIAN HAFFNER

Hitler Üzerine Notlar

Anmerkungen zu Hitler

ÇEVİREN ***Hulki Demirel***

iletişim

Aksi belirtilmeyen tüm dipnotlar çevirmene aittir.

İçindekiler

ÖNSÖZ
Haffner Üzerine Notlar · Guido Knopp 7

Hayatı 19

İcraatları 45

Başarıları 73

Yanılgıları 105

Hataları 133

Suçları 163

Hıyaneti 189

ÖNSÖZ

Haffner Üzerine Notlar

GUIDO KNOPP

Bazı kitaplar vardır hiç eskimezler. *Hitler Üzerine Notlar* böyle kitaplardandır. Bir tek toz zerresi yoktur üzerinde. Her dem tazedir, yayınlanmasının üzerinden yirmi sene geçtikten sonra bile.

Bunun sebebi öncelikle yazarıdır. Sebastian Haffner, eserlerinin en önemlisi olan bu kitabı yazdığında yetmiş yaşındaydı. Bir ihtiyarlık eseri mi? Kesinlikle hayır. Haffner bundan sonraki on yıllar boyunca Almanya'nın yakın tarihiyle ilgili bir kanaatini ifade ettiğinde, her defasında, düşünmeye cesaret eden bir insanın özgür tazeliğini hissetti okur – yaşın verdiği bilgelikle, bunu hiç dert etmeksizin, donanmış ama radikal gençlikten daha cesur ve daha genç.

Onu bu kadar inanılası kılan nedir? Haffner hiçbir zaman muktedirlerin onu eğip bükmesine izin vermemiştir. Karşı çıkmış, direnmiştir, kimi zaman bu kendi kariyerini tehlikeye atsa da. Entelektüel bir provokatör mü? Evet, ama daha ziyade dâhiyane bir arabulucu – tarih bilimi ile kamuoyu arasında bir aracı.

Bu aracı rolü, Almanya'da başka her yerde olduğundan

daha önemlidir. Bu ülkede hiçbir şey yakın tarih kadar tartışmalı bir konu değildir – bkz. Goldhagen[1] ve Wehrmacht[2] tartışmaları.

Ve bütün bu tartışmalar sürerken biri çıkar ortaya, esasen bu alanın dışından biri: Tarihçi değildir, bir zamanlar hukukçu olarak çalışmıştır, her halükârda bilim insanı da değildir, sadece bir köşe yazarıdır. İşte o kadar. Bu adam Alman dilinin konuşulduğu coğrafyada başka pek kimsenin beceremediği gibi yazar: güçlü, heyecan verici, şık ve özgün. Sebastian Haffner kelimenin tam anlamıyla bir halk yazarıdır; kitapları, köşe yazıları ve makaleleriyle savaştan sonraki dönemde Alman okura, başka herhangi bir yazardan çok daha fazla tarih bilgisini ve muhakkak ki tarih bilincini tek başına verebilmiştir. Ve bu bazılarının ona ciddi şekilde içerlemesine neden olmuştur. Başarı kıskançlık uyandırır.

Muhtemelen İngiltere'deki sürgün yıllarıdır mülteci Haffner'in kendine has stiline şekil veren. Britanya adasında, hatta İngilizce konuşulan coğrafyanın tamamında, tarihyazımının ciddi sıfatını alması için anlaşılmaz olması şart değildir. Hiç kimse Haffner kadar ustaca beceremez bilimsel araştırmanın karmakarışık çorbasından meselenin özünü çekip almayı ve bu özün hülasası ile kamuoyunun hayal gücünü ateşlemeyi.

Hitler Üzerine Notlar'ın zaman içerisinde en sevdiği kitabı haline geldiğini söylüyor Haffner. Benim de öyle. Kitabı ilk kez 1978'de okudum, yayımlanmasından kısa bir süre sonra, bir gece içerisinde. Bu kitaba başlıyorsunuz, elinizden bırakamıyorsunuz, kitap sizi ele geçiriyor, tezleri ve diliyle ef-

1 Amerikalı tarihçi Goldhagen'in 1996'da Almanca da basılan *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust* [*Hitler'in Gönüllü Cellatları: Sıradan Almanlar ve Holocaust*] adlı eseri, hem kamuoyunda hem de tarihçiler arasında büyük tartışmalara yol açmıştı.

2 Nazi döneminde Alman ordusunun sadece görevini yapan temiz bir ordu olarak kaldığı, ellerini kirletmediği iddiasıyla ortaya çıkmıştı.

sunluyor. Âdeta bir psikoloğun divanına uzanmış Hitler: hayatı, icraatları, başarıları, yanılgıları, hataları, suçları, hıyaneti. Aklıselimle düzenlenmiş ve mükemmel izah edilmiş.

Kitap hem coşkulu bir ilgi hem de şiddetli bir direnişle karşılandı. Haffner'in yazdıklarında hep yaşanırdı bu durum. Onun, bildik meseleleri sivri tezlerle, yepyeni ve afallatan bir ışık altında sunmadaki dehası insanları düşünmeye kışkırtır, provoke ederdi.

Bu kitap asrın teması Hitler'le benim kişisel ilişkim açısından da belirleyici bir öneme sahiptir. 1978'de, büyüdüğüm şehir Aschaffenburg'da benim çağrımla toplanan "Bugünden bakınca Hitler" kongresinin ilham kaynağıdır. Haffner, yetkin Hitler araştırmacıları ve yazarlarını davet ettiğim bu uluslararası katılımlı söz yarışının kapanışındaki televizyon tartışmasında parıltısıyla kendini göstermişti.

İşte bu yüzden *Hitler Üzerine Notlar*'ın hemen bu programın ardından çok satan bir eser haline gelmesinden biraz da gurur duyuyorum. Kongrenin kapanış toplantısında bir Hitler dalgasının söz konusu olmadığını söylemişti Haffner: "Benim kitabım da arzu ettiğim gibi satılmıyor." İki hafta sonra kitap, çok satanlar listesinin zirvesine yerleşmişti.

Aradan on beş seneden fazla zaman geçtikten sonra hazırladığım kendi Hitler kitabımı Haffner'in *Notlar*'ı olmasaydı yazamazdım. Bilimsel araştırmalar, geçen zaman içerisinde onun yorumlarına yaklaştı giderek. Onun âdeta ismini söyler gibi kolaylıkla ifade ettiği tezleri, bilimsel araştırma cephesindeki ağır ve zahmetli çalışmaların neticesinde çok daha sonra ulaşılan sonuçlarla teyit edildi. Hiçbir şekilde vazgeçemeyeceğim üç Hitler kitabını saymam gerekirse bunlar Haffner, (Joachim) Fest ve (Eberhard) Jäckel'inkilerdir.

Bu kitabı bu kadar ön plana çıkaran hangi özellikleridir? Bir kere kitap malumatfuruş bir edayla çıkmıyor karşımıza; Al-

manya'da maalesef hâlâ akademik kalitenin göstergesi olarak kabul gören, ne kadar anlaşılmaz olursa o kadar bilimsel olarak telakki edilen dili de kullanmıyor. Hayır, aksine derli toplu ve esasa yoğunlaşıyor, Hitler üzerine bildiklerimizin oluşturduğu cangılın içinden bir yol açıyor önümüze.

Ve okurlarına saygı duyuyor, onların ilgilerine ve daha da önemlisi bilgi düzeyine değer veriyor. *Hitler Üzerine Notlar* bu konuda uzman denilebilecek bilim insanlarına bile yeni şevkler verebilecek bir kitaptır, yayımlanmasının üzerinden yirmi sene geçtikten sonra bile. Aynı zamanda konu hakkında bilgi sahibi olmayan okur için de hâlâ en iyi Hitler kitabıdır. Kısaca özetlemek gerekirse, hem Golo Mann'a hem de sokaktaki adama bir şeyler verebilen bir kitaptır. Golo Mann, Haffner'in kitabı için tabii ki bir eleştiri yazmış ve kitaba duyduğu saygıyı dile getirmiştir. Haffner'in kitabı olmasaydı, sokaktaki yüz binlerce adam asrın en habis şahsiyeti Hitler'e muhtemelen hiçbir zaman ulaşamayacaktı.

Bu kitabın avantajı her şeyden önce Hitler'in bir sürü biyografisine eklenen yeni bir biyografi olmamasında yatar. Hitler üzerine, kocaman harflerle ve dipnotlara başvurmadan yazdığı 200 sayfayla temel hadiseler ve temel bağlantıları gözlerimizin önüne serer. Bu da kitabın tamamının hızla okunmasını sağlar – halbuki bildik bin sayfalık eserleri okurken, zamansızlık ya da bıkkınlık nedeniyle sıkça keyfî bir kısaltmaya başvururuz.

Kitap derin soluklu bir eser; entelektüel bir tutkuya ve çürütülemez ispatların soğuk ateşine sahip. Ve her şeyden önce korkudan tamamen muaf. Kitabın hemen başında yazar Hitler'e ciddi anlamda teveccüh gösteriyor. Tabii ki "bir ekonomik mucize" yaratmıştır. Tabii ki birçok Alman'ı arkasında bir araya getirmeyi becermiştir. Tabii ki Hitler ile Almanlar arasında uzun bir süre kısmi hedef birliği olmuştur. Ren bölgesine girilmesi, Avusturya'nın ilhakı, Südet bölge-

sinin işgal edilmesi o dönemi yaşayan Almanların çoğunluğu tarafından coşkuyla alkışlanmıştı. Bu türden "düşmana çiçek sunulan savaşlar" o dönemde pek popülerdi. Sınırların dışında kalmış Almanların tekrar "vatana, *Reich* sınırları içine" alınması, hem de tek kurşun atmadan; "Versailles haksızlığı"nı ortadan kaldırmak – bunlara karşı olmamak mümkün müydü? Ama burada muazzam bir yanlış anlama söz konusuydu. Hitler'in aklında çok daha fazlası vardı: Doğu Avrupa'nın zapt edilmesi ve Yahudilerin kökünün kazınması. Hitler'in hedefi, uzun ve dolambaçlı bir yol tuttursa da buydu. Rusya savaşı ve Yahudi soykırımı birbirlerinden ayrı düşünülemezdi. Moskova önlerinde uğradığı yenilgiden itibaren, 1941'in Aralık ayından beri hissediyordu Hitler savaşını kaybetmekte olduğunu. Ama çılgınca hayallerinden ilkine ulaşması artık mümkün değilse en azından ikincisini hayata geçirmeliydi: Yahudilerin yeryüzünden silinmesi.

Şu çürütülemeyecek tespit dehşete düşürür insanı: Milyonlarca asker ve sivil Alman, Hitler'e milyonlarca Yahudi'yi öldürebilecek zamanı kazandırmak için hayatını kaybetmek zorunda kalmıştır. İnsanlar göğüs göğüse, dişe diş savaşmışlar; kanlarının son damlasına kadar mücadele etmişlerdi. Şövalye Haçları göğüsleri süslemiş ve "gururlu bir yasla" cenazeler kaldırılmıştır – sadece gaz odalarına ve fırınlara gereken çalışma süresini sağlayabilmek için mi?

Hitler'in askerleri bu sırada sübjektif olarak hâlâ "Ulus ve Vatan" için çarpışmaya devam ediyorlardı muhtemelen, ama gerçekte savaşın sürmesinin asıl amacı Wehrmacht'ın tutmaya devam ettiği cephenin gerisinde Holocaust'un hayata geçirilmesiydi ve iğfal edilmiş Alman ordusunun trajedisi işte tam da burada yatıyordu. Savaş Hitler'in, "zayıf" olduğu ortaya çıkan, kendi ulusuna karşı bir cinayet teşebbüsünde bulunmasıyla sonlandı. Haffner'in vardığı sonuç şöyle: "Hitler, son döneminde derbiyi kazanmayı beceremediği için en

iyi atının ölene kadar dövülmesini emreden, hayal kırıklığına uğramış ve hiddetli bir ekûri sahibi gibi hareket etti."

Almanya'nın mahvı Hitler'in peşinde koştuğu – ve ulaşamadığı son habis hedefti.

Yazar Haffner, tarihte kendiliğinden bir gelişme olamayacağı şeklinde ifade edilebilecek, apaçık ve fakat buna rağmen mütemadiyen itiraz edilen gerçeği bir kez daha gözlerimizin önüne seriyor. Hitler'in ölümcül imparatorluğu Almanya'nın tutmak zorunda kaldığı kendine has yolun (*Sonderweg*) zaruri neticesi değildi. Leuthen'den[3] Langemarck'a[4] ve oradan da Auschwitz'e uzanan, kaderin değiştirilemeyecek şekilde önceden belirlemiş olduğu bir ölüm yolundan bahsetmek abesle iştigal olurdu, tıpkı sözüm ona fevkalade mantıklı bir Luther-Bismarck-Hitler gelişme çizgisinden dem vurmak gibi.

Hitler aslında iktidara el koymaktan çok onu hile hurdayla ele geçirmişti. Kitlelerin onca tahrik edilmesi, bütün o propaganda velvelesi Hitler'in iktidara geçmesini sağlayamamıştı. O iktidara ancak bir ayağı çukurda bir devlet başkanının etrafında çevrilen dolaplarla ve zafiyet içerisindeki cumhuriyeti koruması gereken güçlerin başarısızlığıyla gelebildi. Hayır, Weimar Cumhuriyeti'nin çöküşü bir zorunluluk değildi. Bu sonuç her zaman güçlü bir olasılıktı gerçi ama cumhuriyetin sonunun bu şekilde gelmesi şart değildi. Kuşkusuz itirazlar da vardı. 1938'de Almanların gerçekten yüzde doksanı Hitler'in yanında mıydı, emin değilim. Propaganda fotoğraflarında sadece sevinç çığlıkları atarak onu destekleyenler görülüyor. Bunlar dışındakilerin hiçbirini görmüyoruz. Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden kısa bir süre önce (1932 Kasım'ındaki gerçek anlamıyla serbest son *Reichs-*

3 Prusyalıların Avusturya ordusunu 1757 yılında yenilgiye uğrattığı savaşa ismini veren bugünkü Polonya'da bir şehir.

4 Belçika'da bir kasaba. Nazi Almanya'sında bu kasaba yakınlarında Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanmış çarpışmalar tahrif edilerek muazzam kanlı bir savaş mitosu yaratılmıştır.

tag seçimlerinde) Almanya'daki siyasi partiler yelpazesinde NSDAP'nin oy oranı aşağı yukarı % 35'ti. Buna karşın, daha küçük partileri bir kenara bırakalım; komünistler aşağı yukarı % 15, sosyal demokratlar yine aşağı yukarı % 20, merkez partiler ise % 12 civarında seçmen desteğine sahiptiler. Bütün bu partilerin taraftarlarının daha sonra bütün kalpleriyle Hitler'in saflarına katılmış olmaları pek ufak bir ihtimaldir. 1938'de, diktatörlük bütün hızıyla sürerken, Almanya'da "kamuoyu araştırmalarında" tercihinin Hitler lehine olduğunu ifade eden ama kalbinin derinliklerinde sosyal demokrat, komünist ya da inançlı birer Katolik olan milyonlarca insan yaşıyordu muhtemelen. Fakat bu kanaatlerini seçim sandıklarında ifade etmeleri mümkün değildi.

Kitabın bazı tezlerinin kanıtlanmasının imkânsız olması da onun kıymetini azaltmaz. Mesela Hitler'in ABD'ye, Aralık 1941'de Moskova önlerindeki hezimetten altı gün sonra savaş ilan etmesini ele alalım. Haffner bunun için hiçbir akılcı saik olmadığını iddia eder: Hitler savaşın zirve yaptığı bu andan sonra sadece yakıp yıkma ve öldürme tutkusuyla hareket eder – ve bunu kendi kendisini mahvetme düzeyine kadar taşır. Haffner'in kanaatine göre Hitler, Amerika'ya, bundan böyle Batı'nın ne dediğine hiçbir şekilde kulak vermek zorunda kalmaksızın, Avrupa'da ulaşabildiği bütün Yahudilerin uzun zamandır hasretle beklediği kitlesel kırımını hayata geçirebilmek için harp ilan etmişti. Hitler'in halkı Almanların Batı'yla münferit bir barış anlaşması opsiyonu tamamen ortadan kalkmalıydı.

Bu çok cüretkâr ve aynı zamanda ispat edilmesi mümkün olmayan bir tez – tıpkı karşı tezi gibi, ki esasen onu destekleyen birtakım belgeler mevcuttur. Bu teze göre, Japonya ile ABD arasında 7 Aralık 1941'de patlayan savaş göz önüne alındığında Hitler'in ABD'ye harp ilan ederken amaçladığı; müttefiki Japonya'ya ittifak dayanışması göstermek, Ja-

ponya'nın mücadele motivasyonunu yükseltmek, Pasifik savaşının uzamasını sağlamak ve ABD'nin Japonya ile hızlıca "münferit bir barış anlaşması" tesis edip ardından sadece Almanya'ya yoğunlaşmasını engellemekti.

Akla uygun, mantıklı açıklama bu olacaktı ve bilim insanları normal şartlar altında akla, mantığa temayül gösterirler. Ama Hitler her zaman sadece akılcı mı hareket etmişti, hareket etmeyi bir kenara bırakalım, acaba her zaman akılcı düşündü mü? Herhalde hayır.

Hitler'in antisemitizmi babında durum farklıdır. Haffner, süjesinin antisemitizmi "daha en başından, doğumdan gelen bir kambur gibi, sürekli olarak benliğinde taşıdığını" iddia ediyor.

Ve bu muhtemelen doğru değildir. Gerçi Hitler sürekli olarak antisemitizminin daha Viyana günlerinden beri bir kaya kadar sağlam olduğunu iddia etmiştir (dünya görüşümün granit temeli). Ama aslında Hitler'in ağzından 1919 Eylül'üne kadar, onun söylediği kanıtlanabilecek, antisemitik bir ifade bulamazsınız. Ancak onda travmatik izler bırakan 1918 hezimeti ve Münih Sovyeti[5] hadiseleri Hitler'in içinde uyuyan gizli antisemitizmi bulaşıcı ve tahripkâr bir Yahudi düşmanlığına dönüştürmüştü.

Fakat bütün bunlar bu sağlam temelli, muazzam bakış açısına karşı öne sürülebilecek minimal itirazlardır. Çünkü Haffner, Hitler'in Holocaust'a varan yürüyüşünü onun "dünya görüşünün" başka türlüsü mümkün olmayan tekmili olarak nitelerken, kendisinden önce kimsenin başaramadığı kadar sarih olabilmiştir. Bu "dünya görüşü", ilk ana hedefi olan "Doğu'da *Lebensraum*"u[6] ele geçirme, Moskova ön-

5 Ya da Bavyera Sovyet Cumhuriyeti.

6 *Lebensraum*, hayat alanı, Nazi ideolojisinin temel kavramlarından biridir, Doğu Avrupa'da ele geçirilecek Slav topraklarının Almanların doğal hayat alanı olduğunu iddia eder.

lerindeki hezimetle akim kalınca şimdi tamamen ikinci ana hedefe yoğunlaşmıştı: Avrupa Yahudilerinin katli.

O dönemde, 1978'de, bu bakışın sadece dile getirilmesi bile tıpkı bugün olduğu gibi elzemdi. Yetmişli yılların ortalarından itibaren Almanya'da tuhaf bir Hitler patlaması yaşanmıştı ve bu patlamanın çekimine kapılanlar, yanlış yorumlanmış vatanseverlik saikleriyle Holocaust'un korkunç boyutlarını küçültmeye, onu önemsizleştirmeye çalışıyorlardı. *Führer,* bu tecimsel "Hitler Dalgası"nın köpüğünde, Bavyeralı çocukların saçını okşayan ve Alman çoban köpeklerini eliyle besleyen Obersalzbergli tatlı amca, tarihin yetenekli ama –ne var ki– bahtsızlıkların hiçbir zaman yakasını bırakmadığı bir sahne sanatçısı, Savonarola,[7] Cromwell ve El Cid'in[8] bir karışımı gibi görünüyordu.

Bunun sonucu ne olmuştu? Örneğin Münih'te belediyeler ya da kilisenin, gençlerin bir araya gelmesi için finanse ettikleri gençlik evlerinde çalışan pedagoglar gençler arasında tam bir "Hitler Rönesansı" yaşandığından şikâyet ediyorlardı. Çoğu on dört ile on sekiz yaşlar arasında, jean montlarının üzerine nakışla gamalı haçlar işleten ve birbirine Yahudi esprileri anlatan zanaat öğrenen çıraklar ve öğrenciler, fikirlerini tespit etmek için yapılan anketlere göre kendilerini Nazi ideolojisinden çok "güçlü *Führer*[9] figürüyle" özdeşleştiriyorlardı. Bundan sonra Alman pedagog Boßmann'ın Alman öğrencilerin Hitler'le ilgili bilgi dağarcıklarını neşreden kitabı basıldı. Kitaptan tadımlık birkaç örnek: "İsviçreli bir postacının oğlu", "Batı Almanya'nın kralı", "komünist sadist". Bir kız öğrenci "Hitler üzerine daha çok bilgi sahibi

7 15. yüzyılda yaşamış, Rönesans karşıtı ultra muhafazakâr din adamı.

8 11. yüzyılda İspanya'nın Hıristiyanlar tarafından tekrar ele geçirilmesi sırasında önemli işler başarmış İspanyol asker.

9 Burada kastedilen Führer kelimesinin hem münhasıran Hitler'i anlatan anlamı hem de doğrudan doğruya sözlük anlamı olan *lider*dir.

olmayı isterdim, ama Hitler'i ele alan tuğla gibi kitaplar hem çok pahalılar hem de anlaşılmaları çok güç," diye yazıyordu.

Haffner'in kitabı bu kız ve onun gibiler için yazılmıştı – ve tabii o dönemde *Drittes Reich*'ı sadece bir "kapitalizm stabilizatörü" olarak görmekte ısrar eden, onun Yahudi politikasını neredeyse tamamen görmezlikten gelen ve diktatörü "tekelci sermayenin ajanı" rolüne indirgeyen faşizm teorisi havarileri için de. Kim A.H. denen bu istenmeyen kişiyle biyografik anlamda ilgilenirse, diyordu bu çevreler, sadece bu şahısla ilgili bir ölüm sonrası nostaljisi oluşmasına hizmet eder. Bu yüzden olsa olsa faşizm araştırmaları meşru olarak kabul edilebilir.

Haffner bu grupların her ikisine de haddini bildirdi. Dönemin moda "tarihi yapanlar insanlar değil sosyoekonomik yapılardır" düsturunun Hitler için geçerli olmadığını son derece etkileyici bir şekilde gösterdi. Önce tarih Hitler'i, sonra o tarihi şekillendirmişti. Ölümcül imparatorluğu, bütün habis hissiyatın merkezi Hitler olmadan düşünülemezdi bile. O olmadan bütün bu akıl sır ermez lanet çözülüp yok olurdu. Hitler, tarihin son suikastçısıydı.

İnsanı kendisine esrarengiz bir şekilde hayran bırakan bir fenomenden mi bahsediyoruz? Hitler nostaljisi cahilliğin verimli toprağında kök salar. Sadece hakkında pek az şey bilen ya da hiçbir şey bilmeyenler Hitler'e hayran olabilirler. Bulaşıcı *Hitleritis* hastalığına karşı en iyi ilaç, geçmişte de bugün de Hitler hakkında bilgilenmektir.

Hitler ile Almanlar arasındaki hikâye Hitler'in ölümüyle sona ermedi. Haffner'in kendi ifadesiyle: "Bugünkü dünya, beğensek de beğenmesek de, Hitler'in eseridir."

Dünya 1978 yılında bize, Hitler'in hayal ettiği resmin tamamen zıddı bir resmi sunuyor olsa da doğru bir tespittir bu. Diktatör Avrupa'dan dünyaya hükmetmek istiyor-

du. Halbuki bölünmüş Avrupa kırk sene müddetle iki yabancı süper gücün vesayeti altında kaldı. Hitler komünizmi ortadan kaldırmak istiyordu. Bunun yerine komünistler Almanya'nın bir kısmının hâkimi oldular ve bu hâkimiyetlerini, onun dünyayı fethetme planlarını yaptığı mekânlardan hayata geçirdiler.

Duvar yıkılana kadar geçen süredeki ikiye ayrılmış Avrupa, Hitler'in çok sonradan aldığı intikamıydı. Hitler'in mirasçısı iki Alman devleti iki blokun birbirine değdiği noktada, kumpanyalarının patronlarının nükleer rehineleri olmak zorunda kaldılar. Bu iki devletin toprakları nükleer bir soykırımın muhtemel operasyon alanıydı ve Almanlar ancak bu soykırımın neticesinde bir toplu mezarda bir araya gelecekler gibi görünüyordu. Bu mesele halloldu. Almanya büyük bir şans ve Tanrı'nın büyük bir lütfuyla yeniden birleşti ve tekrar özgürlüğünü kazandı, ama henüz yakasını Hitler'den kurtarabilmiş değil.

Hitler'in karanlık gölgesi hâlâ görülüyor. Eskiden olduğu bugün de dünyanın en meşhur Alman'ı bu Avusturyalı – Beckenbauer'den, Helmut Kohl'dan ya da Boris Becker'den kesinlikle daha şöhretli. Biz Almanlar, istesek de istemesek de onun mirasçılarıyız.

Haffner'in kitabı bunu bize çok etkili bir şekilde açıklıyor. Hitler'i bir facianın habercisi, dehşetengiz bir alamet olarak kabul edersek; işaret ettiği asıl felaket gözle görülür korkunçluklarıyla savaş değil, onun içinde saklı şu büyük cürümdü: Auschwitz, insanın insana yapabileceklerinin deneyimi. Kendi cinsinden olanların yok edilmesi. Planlanmış bir soykırım – mekanik, sistemli ve özenli.

Hitler'in bu karanlık mirası biz Almanların sırtına yüklenmiş bir yüktür. Çünkü, eğer onu biz seçtiysek gerçekten nasıl güvenebiliriz kendimize? Eğer Auschwitz'e izin verdiysek nasıl güvenebiliriz kendimize? Hitler'in mirası, bugünle

ve gelecekle önyargısız bir ilişki kurma becerisinin hâlâ kısıtlı olmasıdır.

Eğer Hitler'in rehineleri olarak kalmak istemiyorsak Hitler denen bu Alman travmasıyla kozlarımızı paylaşmak zorundayız; hem de tekrar tekrar, yeni baştan. Biz onu ne kadar unutmaya çalışırsak o bizi o kadar taciz edecektir. Biz ona yaklaşırsak o bizden uzaklaşacaktır. Hitler'e ve ondan kaynaklanan musibete yakından bakabilmek için, geçmişte olduğu gibi bugün de elinizdekinden daha iyi bir kitap yok.

Adolf Hitler'in babası bir üst lige çıkmış, sınıf atlamış, başarılı bir adamdı. Bir hizmetçinin evlilik dışı oğluydu ama buna rağmen memuriyet kariyerinde oldukça yüksek bir mertebeye ulaşabilmişti ve muteber, hatırlı bir insan olarak öldü.

Oğul Hitler ise babasının aksine bir kaybedendi, tabiri caiz ise küme düşmüş, başarısız bir insandı. Ortaokulu bitiremedi, güzel sanatlar akademisine giriş sınavını başaramadı ve on sekiz yaşından yirmi beşine kadar önce Viyana ardından da Münih'te, herhangi bir mesleği veya meslekî hedefi olmadan bir erken emekli ve bohem hayatı sürdürdü. Yetim maaşı ve ara sıra sattığı resimlerle kıt kanaat sürdürdü hayatını. 1914 yılında savaş başlayınca Bavyera ordusuna gönüllü olarak katıldı. Dört sene cephe hizmeti yaptı. Cesareti sayesinde bu dört senede Demir Haç madalyasının iki sınıfına da değer görülürken yönetme becerisindeki eksikleri nedeniyle onbaşılıktan ileri gidemedi. Zehirli gaza maruz kaldığı için cephe gerisindeki bir askerî hastanede idrak etmek zorunda kaldığı savaşın ardından bir sene boyunca "kışla saki-

ni" olarak yaşadı. Mesleki planları ya da umutları hâlâ yoktu ve artık otuz yaşına gelmişti.

Bu yaşta, 1919 sonbaharında, radikal sağcı küçük bir partiye katıldı ve kısa bir süre sonra bu partide söz sahibi bir konuma geldi. Sonunda onu tarihi bir figür haline getirecek siyasi kariyeri de böylece başlamış oldu.

Hitler 20 Nisan 1889'dan 30 Nisan 1945'e kadar yaşadı, neredeyse elli altı sene, yani normal bir hayat beklentisinden daha az. İlk otuz sene ile bu otuz seneyi takip eden yirmi altı sene arasında izahı mümkün olmayan bir uçurum var gibidir. Otuz sene boyunca müphem kişilikli bir başarısızlık timsali görünümünde olan adam, hemen kısa bir süre sonra yerel düzeyde önemli bir siyasetçi haline geliyor ve sonunda da dünya siyasetinin kendisi etrafında şekillendiği merkezi figür oluyordu. Bu fenomeni nasıl izah edebiliriz?

Aradaki bu uçurum birçok farklı bakışa sebebiyet vermiştir, ama aslında bu uçurum gerçek olmaktan ziyade zahiridir. Sadece Hitler'in siyasi kariyeri de ilk on sene süresince inişli çıkışlı bir seyir gösterdiğinden değil, sadece nihai sonuç açısından bakıldığında politikacı Hitler de, tabii bu defa daha büyük etkilerle, bir kaybeden kaldığı için de değil. Aksine özellikle Hitler'in siyasi iç dünyası, yaşamının, dışarıdan bakıldığında tamamen anlamsız görünen, ilk birkaç on yılında daha dikkatli bakan gözlere daha sonra yaşanacak her şeyi hazırlayan sıra dışı birçok yön sunarken şahsi hayatı yaşamının ikinci ve kamusal bölümünde de içerik fakiri ve zavallı kaldığı için.

Ancak, Hitler'in hayatını ikiye bölen uçurum enine değil boyuna bir yarıktır. 1919'a kadar zafiyet ve başarısızlıklar, 1920 itibariyle güç ve icraat değil; aksine, 1920'nin hem öncesinde hem sonrasında, kişisel olanda sıra dışı fakirlik ve fakat bu esnada siyasi hayat ve deneyimleme babında sıra dışı bir yoğunluk. Hitler savaş öncesi yıllarının o karan-

lık, müphem bohemiyken bile dönemin siyasi hadiseleri içerisinde, sanki siyaset dünyasının başaktörlerinden biriymişçesine tozu dumana katarken, imparatorluk şansölyesi ve *Führer* olarak şahsi hayatında hep enikonu bir bohem olarak kaldı. Bu hayatın alametifarikası, tek boyutluluğuydu.

Birçok biyografide kahramanın isminin altında alt başlık olarak şu kelimeler görülür: "Hayatı ve Dönemi", bu ifadede "ve" birleştirmekten ziyade ayırma işlevine sahiptir. Biyografik ve zamanın tarihine ait bölümler birbiri ardına sıralanır; büyük şahsiyet zamanın hadiselerinin tasvir edildiği arka planın önünde âdeta bir heykel gibi karşınıza dikilirken zamana müdahale ettiği gibi ondan ayrılarak tebarüz de eder aynı zamanda. Hitler'in hayatı bu şekilde kaleme alınacak bir hayat değildir. Onun hayatıyla ilgili kayda değer her şey dönemin tarihiyle iç içe geçer, hatta dönemin tarihinin ta kendisidir. Genç Hitler dönemini yansıtır, olgunluk yıllarını yaşayan Hitler de yansıtmaya devam eder zamanını ama onu etkilemeye de başlamıştır, daha sonra da belirleyecektir dönemini. Önce tarih onu şekillendirir, sonra o tarihi. Bu, üzerine konuşmaya değer bir konu. Bunun dışında Hitler'in hayatından süzülenler esas itibariyle kocaman boşluklardır – 1919 öncesinde olduğu gibi sonrasında da. Hızlıca ele alalım bu yılları.

Bu hayatta, "sonrasında" ve "öncesinde", bir insan hayatına normal şartlar altında sıcaklık, haysiyet ve saygınlık katacak her şey eksiktir: eğitim, meslek, aşk, arkadaşlık, evlilik, babalık. Siyaset ve siyasi tutkular bir yana bırakıldığı anda tamamen içerikten yoksun bir hayattır bu ve bu yüzden de muhakkak ki mutlu olmayan ama tuhaf bir şekilde tasasız, tüy gibi ve kolaylıkla bir kenara atılabilecek bir hayat. İşte bu yüzden de Hitler'in bütün siyasi kariyerine daimî bir intihara hazır olma hâli eşlik eder. Ve sonunda intiharla da biter bu kariyer; o kadar doğaldır ki bu son, sanki başka türlüsü düşünülemez gibidir.

Hitler'in evlenmediği ve çocuğu olmadığı[1] herkesçe bilinir. Aşk da *Führer*'in hayatında alışılmadık derecede önemsiz bir rol oynamıştır. Hayatında birkaç kadın vardır sadece ve onlara hep tali birer unsur muamelesi yapmış ve bu kadınları mutlu etmemiştir. Eva Braun ihmal edilmenin verdiği keder ve hiç bitmeyen hakaretler ("bana sadece bazı işler için ihtiyacı var") nedeniyle iki kere intihar etmeyi dener; Braun'un selefi, Hitler'in kuzeni, Geli Raubal da –muhtemelen aynı nedenlerle– hayatına son vermiştir. Her halükârda, Raubal bunu yaparak Hitler'i ilk –ve son– kez, ondan daha değerli bir şeyi yarıda kesmeye zorlamış olur, çünkü *Führer* yeğenini yanına almadan çıktığı bir seçim gezisindedir. Geziyi yarıda keser, yasını tutar ve yerine yenisini koyar. Bu hüzünlü hikâye Hitler'in hayatında büyük bir aşka en yakın düşen hadisedir.

Hitler'in hiç arkadaşı yoktu, bayılırdı kendisine tabi yardımcı personelle –şoförler, korumalar, sekreterler– saatlerce oturmaya, ve bu sırada sadece o konuşurdu. Bu *Chauffeureska*'yla[2] beraber olmak rahatlatırdı onu. Hakiki bir arkadaşlığı hayatı boyunca hep reddetti. Göring, Goebbels, Himmler gibi adamlarla olan ilişkisi her zaman soğuk ve mesafeli kaldı. Sadık bendelerinin arasında en baştan beri beraber ve hep senli benli olduğu tek kişi Ernst Röhm'dü, onu da vurdurdu. Muhakkak ki evvel emirde siyasi olarak rahatsız etmeye başladığından dolayı, ama senli benli bir arkadaşlık onu Röhm'ü vurdurmaktan hiçbir şekilde alıkoymadı. Hitler'in genel mahremiyet çekingenliği düşünüldüğünde Röhm'ün zaman aşımına uğramış arkadaşlık iddiasının, or-

1 Son zamanlarda Hitler'in Fransa'da bir asker olarak bulunduğu 1917 yılında bir Fransız kadından evlilik dışı bir oğlu olduğu iddia edilmektedir. Ama bu iddia gerçek olsa dahi Hitler onu hiçbir zaman tanımamıştır, babalık deneyimi yaşamamıştır – yazarın notu.

2 Şoförü ve korumalarının başı, sonradan milletvekili de olacak Joseph Dietrich başta olmak üzere hizmetli maiyetine takılan isim.

tadan kaldırılması için Hitler'de ekstra bir motivasyon oluşturduğu kuşkusu da ister istemez gündeme gelir.

Geriye eğitim ve meslek kalıyor. Hitler düzenli bir eğitim görmedi, berbat notlar aldığı birkaç senelik bir ortaokul hayatı. Diğer taraftan aylak yıllarında çok okuduğunu eklemek gerekir, ancak –kendi ifadesiyle– okuduklarından zaten bildiğini düşündüklerinden fazlasını almamıştı. Hitler'in siyaset alanındaki bilgisi sıkı bir gazete okurunun düzeyindeydi. Sadece askeriye ve askerî teknoloji konularında gerçekten bilgi sahibiydi. Yıllarca cephede kalmış bir askerin uygulamalı tecrübesi bu konularda, okuduklarını eleştirel bir bakışla anlayıp özümseme imkânını sağlıyordu Hitler'e. Kulağa ne kadar tuhaf gelse de cephe tecrübesi herhalde tek eğitim deneyimiydi *Führer*'in. Diğer bütün konularda hayatı boyunca tipik bir yarı cahil olarak kaldı – her şeyi her zaman herkesten iyi bilen ve sağdan soldan edindiği yarım yamalak ve yanlış bilgileri her fırsatta etrafındaki herkese, ama özellikle tamamen cahil oldukları için bu anlattıklarıyla ciddi şekilde etkileyebildiği kendi kitlesine sayıp döken bir yarı cahil. *Führer*'in genel karargâhındaki masada konuşulanların zabıtları, onun cehaletini utandırıcı bir şekilde ortaya koyar.

Hitler'in hiçbir zaman bir mesleği olmadı, bir meslek arayışında da olmamıştı; tam aksine, bunun için fırsatı olduğunda âdeta reddetti bir meslek sahibi olmayı. Meslek babında da tıpkı evlilik ve mahremiyet konularında olduğu gibi çekingendi ve bu durum onun en dikkat çekici karakter özelliklerinden biriydi. Hitler'i meslekten politikacı olarak nitelendirmek de doğru olmaz. Politika onun hayatıydı ama asla mesleği değildi. Siyasi hayatının erken döneminde mesleğini, sürekli değişerek kâh ressam, kâh yazar, kâh tacir ve kâh propagandist olarak belirtiyordu; daha sonra kimseye karşı sorumlu olmayan *Führer* oldu bir anda, önce sadece partinin *Führer*iydi, sonunda da kavramın ete kemiğe bü-

rünmüş hâli, tek ve biricik *Führer*. Üstlendiği ilk siyasi görev şansölyelikti ve profesyonellik açısından bakıldığında son derece sıra dışı bir şansölyeydi; istediği zaman seyahate çıkan, kendisi için hazırlanan dosyaları keyfine göre kimi zaman okuyan kimi zaman okumayan, kabineyi 1938'e kadar düzensiz aralıklarla toplayan, bu tarihten sonra ise bundan tümüyle vazgeçen bir şansölye. Siyasi hayatında hiçbir zaman, devletin en yüksek makamındaki memuruna yakışır bir çalışma tarzına sahip olmadı; aksine sanki tamamen özgür, serbest çalışan bir sanatçının çalışma üslubuydu onunki. Günlerce, bazen haftalarca esin perisini bekler ve âdeta tembel tembel pineklerdi ve sonra bir anda beklediği esin perisi ele geçirirdi benliğini, aniden başlayan ve acul bir faaliyete dalardı bütün varlığıyla. Hitler sadece hayatının son dört senesinde başkomutan olarak düzenli bir iş hayatına sahip olabildi. Dört sene boyunca; günde iki kere katılması gereken, durumun müzakere edildiği toplantıları hiçbir zaman kıramadı. Ve yaratıcılığı bu toplantılarda her geçen gün azaldı.

Kendilerini tamamen kendi koydukları hedeflere vakfeden ve tarih yazmayı tutku haline getirmiş figürlerin özel hayatlarının boşluk ve hükümsüzlüğü hiç de alışılmadık bir durum değildir, diyenler olacaktır mutlaka. Ama bu büyük bir hata olur. Dört adam vardır ki Hitler bunlardan her biriyle, farklı nedenlerle karşılaştırılmak ister ve *Führer* esasen bu karşılaştırmaların hiçbirinde tutunamaz: Napolyon, Bismarck, Lenin ve Mao. Napolyon da dâhil olmak üzere bunlardan hiçbiri Hitler kadar korkunç bir başarısızlığa uğramamıştır, Hitler'in bu dörtlüyle yapılacak karşılaştırmalarda tutunamamasının öncelikli nedeni de bu tespittir, ama onu burada şimdilik göz ardı edelim. Şu anda ele aldığımız bağlamda işaret etmek istediğimiz nokta diğerlerinin hiçbirinin Hitler gibi sadece ve sadece politikacı ve bütün diğer

alanlarda bir hiç olmadığıdır. Bu dört devlet adamının dördü de çok iyi bir eğitim görmüştü, hepsinin "politikaya atılmadan" ve tarihe geçmeden önce kendisini ispat ettiği bir mesleği vardı. General, diplomat, avukat ve öğretmen. Dördü de evlenmişti, sadece Lenin'in çocuğu yoktu. Hepsi büyük bir aşk yaşamıştı hayatında: Josephine Beauhamais, Katharina Orlow, Inessa Armand, Çiang Çing. Bu özellikleri bu büyük adamları birer insan yapar ve bu bütünsel insanlıkları olmasa büyüklüklerinin eksik bir yönü olurdu. İşte bu yön eksiktir Hitler'de.

Onda eksik olan bir şey daha vardır ve Hitler'in hayatında gerçekten ele alınmaya değer olan konuya gelmeden önce bu eksikliğe kısaca değinmemiz gerekir. Hitler'in karakterinde ve kişiliğinin özünde bir gelişme, bir olgunlaşma yoktur. Karakteri çok erken oluşur –kitlenir kalır demek daha doğru bir seçim olurdu belki– ve şaşırtıcı bir şekilde hiç değişmez, hiçbir şey eklenmez kişiliğine. Cazip bir karakter değildir onunki. Bütün yumuşak, sevilesi, uzlaşmacı karakter özelliklerini beyhude ararsınız Hitler'de, bazen utangaçlık gibi ortaya çıkan bir ilişki kurma çekingenliğini uzlaşmacı bir karakter özelliği olarak kabul etmeyi düşünmezseniz. Karakterinin pozitif yönlerinin –irade gücü, atılganlık, cesaret, dayanıklılık– hepsi "sert" niteliklerdir. Hele karakterinin negatif yönleri en "sert" olanlardan bir seçkidir sanki: yaptıklarının sonuçlarını umursamamak, intikamcılık, sadakatsizlik ve gaddarlık. Ve bunların üzerine, yine en başından itibaren, bir de öz eleştiri yetisinden tümüyle yoksun olması eklenir. Hitler bütün hayatı boyunca son derece kendini beğenmiş bir insan oldu ve hayatının en erken dönemlerinden son günlerine kadar her zaman kendini dev aynasında görmeye temayüllüydü. Stalin ve Mao kendi kişilikleri etrafında oluşturulan bir kültü serinkanlı bir akıl yürütmeyle siyasi bir araç olarak kullandılar ve bu sırada bu kültün başları-

nı döndürmesine izin vermediler. Hitler ise Hitler kültünün sadece nesnesi değil; aynı zamanda en erken, hiç vazgeçmeyecek ve en ateşli müminiydi de.

Evet, artık Hitler'in kişiliğini ve çorak kişisel biyografisini bir kenara bırakıp siyasi biyografisine geçmenin vakti geldi, yalnız şunun da altını çizmek gerekir ki Hitler'in siyasi biyografisi kapsamlı bir şekilde ele almaya değecek önemdedir ve kişisel biyografisinin aksine gelişme ve yükselişlerin eksikliği hiçbir şekilde hissedilmez. Siyasi biyografisi kamuoyu önüne ilk çıkışından çok daha önce başlar ve yedi basamak ya da zıplamayla tamamlanır.

1. Erken dönemlerde, hayatın ikamesi olarak siyasete yoğunlaşma.
2. İlk (ve henüz kişisel) siyasi aksiyon: Avusturya vatandaşlığından çıkıp Alman vatandaşlığına geçiş.
3. Politikacı olma kararı.
4. Hatip olarak kitleler üzerinde hipnotize edici bir etkisi olduğunu keşfetmesi.
5. *Führer* olma kararı.
6. Siyasi planlarının zaman akışını kişisel yaşam beklentisine tabi hale getirme kararı. (Bu aynı zamanda savaş kararı demektir.)
7. İntihar etme kararı.

Son iki karar, öncekilerden tek başına alınmış kararlar olmalarıyla farklıdırlar. Diğerlerinin hiçbirinde objektif ve sübjektif yönler ayrıştırılamaz. Bunlar da Hitler'in aldığı kararlardır ama zamanın ruhu veya zamanın havası; yelkenleri dolduran bir rüzgâr gibi etkiler, hem Hitler'i ve onun üzerinden diğer bütün faktörleri.

Sanatçı olma arzusunu hayata geçirememiş ama bu hırsı yeni ilgi alanına taşımış on sekiz veya on dokuz yaşlarında-

ki genç adamda uyanan tutkulu siyaset merakı, zamanın havasına uygundur ve hatta bu havanın kendisinden kaynaklanır. Birinci Dünya Savaşı öncesinin Avrupa'sı bugünkünden çok daha politikti. Emperyalist büyük devletlerin Avrupa'sıydı o Avrupa – birbiriyle devamlı rekabet, devamlı bir pozisyon mücadelesi içinde olan, her an savaşa hazır devletlerin kıtasıydı; herkes için heyecan dolu günlerdi. Aynı zamanda sınıf mücadelesinin ve vaat edilen ya da korkulan kızıl devrimin Avrupa'sıydı, bu da heyecan vericiydi. Şu ya da bu şekilde bu dönemde, muhafazakâr vatandaşların düzenli olarak bir araya gelip sohbet ettiği her masada ve her proleter meyhanesinde, gündemi her daim politika oluşturuyordu. Özel hayat –sadece işçilerinki değil burjuvalarınki de– bugünküne göre çok daha dar ve yoksuldu o zamanlar, ama buna karşın herkes akşam saatlerinde ülkesiyle ilgili bir aslan, bir kartaldı, sınıfı için muazzam bir geleceğin bayraktarıydı. Yapacak başka hiçbir işi olmayan Hitler için bu durum akşam saatleriyle kısıtlı değildi. Siyaset o dönemde belirli bir ölçüde neredeyse herkes için hayatın ikamesiydi, genç Hitler içinse mutlak olarak ve tamamen.

Nasyonalizm ve sosyalizm kitleleri harekete geçiren, son derece güçlü şiarlardır. Bunlar bir şekilde birbirine bağlanabilse kim bilir nasıl bir tahrip gücü ortaya çıkar! Bu fikrin daha genç bir adamken Hitler'in aklına gelmiş olması bir ihtimaldir ama kesin değildir. Siyasi dünya görüşünün "granit temelini" yirmi yaşlarındayken, 1910'larda, Viyana'da attığını yazacaktır Hitler yıllar sonra, ama bu dünya görüşünün nasyonal sosyalizm ismini taşımaya gerçekten hakkı olup olmadığı üzerinde uzun uzadıya tartışılabilir. Hitler'in daha Viyana yıllarında şekillendirdiği, ideolojisinin ilk ve en derin temeli her halükârda, nasyonalizm ile sosyalizmin değil nasyonalizm ile antisemitizmin bir füzyonudur. Ve öyle görünür ki en dipteki temel taşı antisemitizmdir. Hitler, anti-

semitizmi, doğumla gelen bir kambur gibi taşımıştır bütün hayatı boyunca. Ama nasyonalizm de, ırkçılığın ve büyük Almanya fikrinin şekillendirdiği belirli bir nasyonalizm de, hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde Viyana döneminden beri mevcuttur. Buna karşın sosyalizm kuvvetle muhtemel sonradan reçeteye eklenmiş bir malzemedir.

Hitler'in antisemitizmi Doğu Avrupa menşeli bir urdur. Batı Avrupa'da, esasen Almanya'da, antisemitizm 19. yüzyıldan 20. yüzyıla girerken tavsama yolundaydı, Yahudilerin asimilasyon ve entegrasyonu arzulanıyordu ve bütün hızıyla ilerliyordu. Ama çok sayıda Yahudi'nin, kendi istekleriyle ya da zorunlu olarak, toplum içinde bir toplum olarak varlıklarını sürdürdükleri Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da antisemitizm geçmişte (belki bugün de?) endemik ve caniyaneydi; asimilasyon ve entegrasyonu değil, ortadan kaldırma ve yok etmeyi hedefliyordu. Yahudilere hiçbir çıkış yolu bahşetmeyen bu caniyane Doğu Avrupa antisemitizmi; Metternich'in meşhur ifadesiyle 3. *Bezirk*'inde[3] Balkanlar'ın başladığı Viyana'ya, tabii ki derinliğine nüfuz etmişti ve genç Hitler bu antisemitizmi orada yakaladı. Bu nasıl oldu, bilmiyoruz. Hitler'in başından geçmiş kişisel bir olaydan hiçbir kaynakta bahsedilmez, Hitler'in kendisinin de böyle bir iddiası yoktur. *Kavgam*'daki tasvire göre Yahudilerin farklı insanlar olduğunu idrak etmek şu sonucu çıkarmak için yeterliydi: "Farklı oldukları için ortadan kaldırılmaları gerekir." Hitler'in bu çıkarımı daha sonra nasıl rasyonalize ettiğini anlatmayı ilerideki bir bölüme, bunu nasıl hayata geçirdiğini de daha sonraki bir bölüme bırakmak zorundayız. Genç adamın içinin derinliklerine yakasını kurtaramayacağı kadar sıkıca işlemiş bu, Doğu Avrupa tarzı sapkın caniyane antisemitizm, onun kendi karanlık hayatında bile uzunca bir süre hiçbir somut sonuca sebebiyet vermeden kaldı.

3 Viyana Bezirk denilen bölgelere bölünmüş ve bunlar numaralanmıştır.

Buna karşın Hitler'in Viyana yıllarının diğer ürünü, büyük Almanya nasyonalizmi farklıydı. Bu nasyonalizm genç adamın hayatındaki ilk siyasi kararının ardındaki nedendi: Alman vatandaşlığına geçme kararı.

Genç Hitler, kendisini bir Avusturyalı değil de bir Alman olarak hisseden bir Avusturyalıydı; hakkına düşeni alamamış, Alman İmparatorluğu'nun kuruluşu sırasında adaletsizce dışlanmış ve yüzüstü bırakılmış bir Alman. Bu şekilde dönemin birçok Alman asıllı Avusturya vatandaşının hissiyatını paylaşıyordu. Avusturyalı Almanlar bütün Almanya'yı arkalarına aldıkları anda çok uluslu imparatorluklarına hükmedebilir ve tam anlamıyla damgalarını vurabilirlerdi. 1866'dan beri Almanya'dan kopartılmışlardı, kendi imparatorluklarında bir azınlıktılar, Avusturyalıların uyanan nasyonalizmlerine karşı uzun vadede savunmasızdılar, güçlerinin ve sayılarının kâfi gelmediği (ve şimdiden Macaristan'la paylaşmak zorunda kaldıkları) bir hükümranlığa mahkûm edilmişlerdi. Bu müşkül durumdan son derece farklı sonuçlar çıkartılabilirdi. Sonuç çıkarmada her zaman yetenekli olmuş genç Hitler olası sonuçların en radikaline en hızlı şekilde ulaştı: Avusturya parçalanmalıydı, ama bu parçalanmadan bütün Alman Avusturyalıları kucaklayan ve Avusturya İmparatorluğu'nun mirasını kendisiyle beraber paylaşmış bütün küçük devletlere ağır sıkletiyle tekrar hükmeden bir Büyük Alman İmparatorluğu doğmalıydı. Ruhen kendisini k.u.k.[4] tebaası hissetmiyordu artık, ruhen geleceğin Büyük Alman İmparatorluğu'nun vatandaşıydı şimdiden ve bundan kendisi için gereken, tabii her zamanki gibi en radikal, sonuçları çıkarmıştı: 1913 ilkbaharında Avusturya'yı terk edip Almanya'ya göçtü.

Bugün Hitler'in Avusturya ordusunda askerlik hizmeti

4 Kaiserlich und königlich: Avusturya Macaristan İmparatorluğu için kullanılan Almanca kısaltma.

yapmamak için Viyana'dan Münih'e göçtüğünü biliyoruz. Bunun sebebinin askerlikten kaytarmak ya da korkaklık olmadığını, 1914'te savaşın başlamasının hemen ardından gönüllü olarak askere giderek kanıtladı. Sadece Avusturya ordusu yerine Alman ordusuna katılmıştı. Henüz takvimler 1913'ü gösterirken bile savaş kokusu vardı havada ve Hitler içsel olarak tamamen koptuğu bir mesele ve kaybedilmiş olduğuna inandığı bir devlet için savaşmak istemiyordu. O zamanlar henüz politikacı olmayı istemekten çok uzaktı –zaten meslek sahibi olmayan bir yabancı olarak Alman İmparatorluğu'nda nasıl politikacı olabilirdi ki?– ama daha şimdiden politik bir tavır almaya başlamıştı.

Hitler savaş sırasında siyasi açıdan mutluydu, sadece antisemitizmi tatmin olamıyordu. Ona kalsa savaş imparatorluktaki "enternasyonalizmin" –Almancada Internationalismus şeklinde yazılan bu kelimeyi Hitler ß ile yazıyordu ve kastettiği sadece Yahudilerdi– kökünü kazımak için kullanmak gerekirdi. Ama bunun dışında dört sene boyunca her şey harika geçti, zaferler birbirini kovaladı. Sadece Avusturyalılar mağlup oluyordu. Her şeyi bilen adam edasıyla, "Avusturyalılarla ilgili hadise tam da benim hep söylediğim gibi gelişecek," diye yazmıştı Münihli bir dostuna cepheden.

Şimdi geliyoruz Hitler'in politikacı olma kararına – "hayatımın en zor kararı" olarak tanımladığı birçok kararından birine. Objektif olarak bu kararı mümkün kılan 1918 Devrimi olmuştur. Alman İmparatorluğu'nda Hitler'in sosyal pozisyonundaki bir yabancı için siyasi bir faaliyetin katresi bile mümkün olmayacaktı, belki SPD bünyesinde mümkün olurdu ama sosyal demokrat parti ne Hitler için uygun bir seçenek ne de reel devlet politikasına etki edebilmek için doğru adresti. Ancak devrimin gerçekleşmesi devlete hükmedebilmenin yolunu açtı partilere, ama devrim aynı za-

manda geçmişten gelen partiler sistemini öyle bir silkeledi ki yepyeni partilere de bir şans doğdu. 1918 ve 1919'da bir sürü yeni parti kuruldu. Hitler'in Avusturya vatandaşı olması da artık Alman siyasetinde aktif bir rol almasının önünde bir engel olmaktan çıkmıştı. O zamanlar kullanılan ismiyle "Almanavusturya"nın (*Deutschösterreich*) Almanya'yla birleşmesi galip Büyük Güçler[5] tarafından yasaklanmıştı gerçi, ama sınırın her iki tarafında da tutkuyla isteniyordu ve hatta içsel olarak önceden öyle bir kabul görmüştü ki bir Avusturyalı Almanya'da pratik olarak artık bir yabancı olarak telakki edilmiyordu. Prenslerin hükümranlığına ve asillerin imtiyazlarına son veren devrimden sonra sosyal bariyerler de bir Alman politikacı için tamamen ortadan kalkmıştı.

Bunu sürekli olarak görmezden gelindiği için bu kadar vurguluyoruz. Bilindiği gibi Hitler politikaya girerken kendisini 1918 Devrimi'nin, "Kasım cürmünün" yeminli düşmanı olarak sunmuştu, bu yüzden de insanlar onu aynı devrimin ürünü olarak görmeyi kabullenemiyorlar. Ama nesnel olarak bakıldığında Hitler 1918 Devrimi'nin ürünüydü, tıpkı Napolyon'un bir anlamda üzerinden geçip arkasında bıraktığı Fransız Devrimi'nin ürünü olması gibi. Her ikisi de kendilerinden önce gerçekleşen bu devrimler olmasaydı düşünülemezdi. Her ikisi de öncülleri devrimlerin ortadan kaldırdığı herhangi bir şeyi geri getirmediler. Gerçi devrimler düşmanlarıydı ama her ikisi de bu devrimlerin mirasçısı olmayı kabullendiler.

Sübjektif olarak da 1918 Kasım'ıdır, bu hususta Hitler'e inanmamızın bir sakıncası yoktur, politikacı olma kararını almasına vesile olan, her ne kadar nihai kararını 1919 sonbaharında vermişse de. Ama Kasım 1918 tam bir uyanıştır.

---

5 18. yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na kadar İngiltere, Fransa, Prusya/Almanya. Birinci Dünya Savaşı sonrasının buradaki bağlamında, İngiltere-Fransa ekseni.

"Almanya'da bir 1918 Kasım'ı daha yaşanmayacaktır ve yaşanmasına izin verilmeyecektir," bir dizi siyasi mülahaza ve spekülasyondan sonra Hitler'in deklare ettiği ilk siyasi *kastı* olmuştur, genç münferit siyasetçinin kendisine koyduğu ilk –ve gerçekten ulaşabildiği tek– somut hedef. Bir 1918 Kasım'ı gerçekten bir kere daha vuku bulmamıştır İkinci Dünya Savaşı'nda: Ne kaybedilmekte olan savaş zamanında kesilebilmiş ne de bir devrim yaşanmıştır. Hitler her ikisini de engellemiştir.

"Kasım 1918, bir daha asla!" sloganının neler içerdiğini sarih hale getirelim, çünkü hiç de az değildi bu sözün ihtiva ettikleri. Birincisi, Kasım 1918'e benzer şartlar altında gelecekte de bir devrimin vuku bulmasını imkânsız kılma kastıydı. İkincisi, benzer bir durumu tekrar oluşturmaktı – aksi takdirde birinci kasıt havada kalacaktı. Ve bu da, üçüncüsü, kaybedilmiş veya kaybedildiği kabul edilmiş savaşı tekrar başlatma niyetinin daha şimdiden deklare edilmesi anlamına geliyordu. Dördüncüsü, savaşın potansiyel devrimci öğelerden tamamen arınmış bir iç dinamikten harekete geçilerek başlatılmasıydı. Bu noktadan beşinciye giden yol fazla uzun değildi tabii: Bütün sol partiler yok edilmeliydi, ama o zaman neden bir seferde bütün partiler kaldırılmasındı? Ama sol partilerin arkasındaki güç, yani proletarya, ortadan kaldırılamayacağına göre bu sınıfın nasyonalizm için politik olarak kazanılması şarttı. Bunun anlamı da, altıncı, onlara sosyalizm sunulmalıydı; en azından sosyalizmin bir türü, evet, bir nasyonalsosyalizm. Bununla beraber bu sınıfın şimdiye kadar geçerli inancı Marksizm yok edilmeliydi, ki bu da yedinciydi, bu noktadan sekizinciye, Marksist politikacı ve aydınların fiziki olarak ortadan kaldırılmasına, ki bunların arasında Tanrı'ya şükür çok Yahudi vardı, ve oradan da –dokuzuncuya, yani Hitler'in en eski isteğine– bütün Yahudilerin yok edilmesine geçilebiliyordu.

Hitler'in iç politika programının siyasete atıldığı günlerde neredeyse tamamen hazır olduğu görülüyor. Kasım 1918'den, siyasete atıldığı Ekim 1919'a kadar yeterince zamanı da olmuştu her şeyi bütün açıklığıyla irdelemek ve tasarlamak için. Zaten bir şeyleri analiz etmek ve bundan sonuçlar çıkarmak konusunda yetenek eksikliği çekmediğini de kabul etmek gerekir. Viyana'daki gençlik günlerinde dahi böyle bir yetinin eksikliğinden söz etmek mümkün değildi, keza çıkarılan teorik –ve radikal– sonuçların daha sonra aynı radikallikle hayata geçirilmesi için gereken cesaretin eksikliğinden de. Ancak bina edilen bu düşünsel yapının tamamının bir hatanın üzerinde temellenmiş olması dikkat çekicidir: devrimin[6] mağlubiyete sebebiyet verdiğine inanma hatasının. Gerçekteyse devrim, mağlubiyetin sebebi değil sonucuydu. Ancak şunu da eklemek gerekir ki Hitler bu hatayı çok fazla sayıda Almanla paylaşıyordu.

1918'deki uyanış ona henüz bir dış politika programı bahşetmemişti. Hitler dış politika programını bundan sonraki altı veya yedi yılda oluşturdu, ama biz onu da burada hemen kısa yoldan halledelim. Önce –Hitler'in kanaatine göre çok erken yarıda bırakılmış– savaşı her halükârda tekrar başlatma kararını aldı. Daha sonra bunu yeni savaşı sadece eskisinin tekrarı olarak tasarlamanın doğru olmayacağı fikri takip etti, Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında düşman koalisyonun içinde oluşan karşıtlıklardan faydalanarak yeni ve daha uygun ittifaklar düşünülmeliydi. Bu düşüncenin geliştiği evreler ve Hitler'in 1920-1925 arasında aklından geçirdiği çeşitli seçenekleri burada bir kenara bırakalım; bunları başka kitaplardan okuyabilirsiniz. Her halükârda *Kavgam*'da kelimelere dökülmüş nihai sonuç ise, İngiltere ve İtalya'yı "müttefik ya da en azından dost tarafsızlar", Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun mirasçısı küçük devletler ve Po-

6 Birinci Dünya Savaşı'ndaki.

lonya'yı "işbirlikçi milletler", Fransa'yı "hemen işin başında devre dışı bırakılması gereken tali düşman" ve Rusya'yı da "fethedilip sürekli olarak boyunduruk altında tutulacak, 'Almanya'nın Hindistan'ı' haline getirilecek asıl düşman" olarak öngören bir plandı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardındaki plan buydu, ancak daha işin başından işlememişti, çünkü İngiltere ve Polonya kendileri için düşünülen rolleri kabul etmemişlerdi. Biz bu hususa birçok kereler döneceğiz, ama Hitler'in siyasi gelişimini ele aldığımız bu noktada bu konu üzerinde daha fazla kalmamız mümkün değil.

Şu anda Hitler'in politikaya atılması ve kamuoyunun önüne çıkması evresindeyiz, 1919-1920 sonbahar ve kış aylarında. 1918 Kasım'ındaki uyanış hadisesinden sonraki patlama bu evrede yaşanmıştır. Bu patlama Hitler'in, kısa bir süre sonra ismini Nasyonalsosyalist Alman İşçi Partisi'ne (NSDAP, Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) çevireceği Alman İşçi Partisi'ne (Deutsche Arbeiterpartei) girip hızla liderliği ele almasıyla fazla alakalı değildir, bunun için fazla bir şey gerekmiyordu. Hitler katıldığında parti fevkalade önemsiz, birkaç yüz üyesi olan, karanlık bir tabela derneğinden fazlası değildi. Asıl patlama Hitler'in kendi hitabet yeteneğini keşfetmesiydi. Bu keşfi tam olarak tarihlememiz mümkün: Hitler'in büyük bir başarıyla kitlesel bir toplantıda ilk kez konuşma yaptığı 24 Şubat 1920.

Hitler'in, son derece farklı insanların bir araya geldiği toplulukları –ne kadar büyük ve ne kadar heterojen olursa o kadar iyi– homojen ve yoğrulabilir bir kitleye dönüştürmek, bu kitleye önce bir trans hâli ve ardından da bir tür kolektif orgazm yaşatma babındaki yeteneklerini biliyoruz. Aslında bu yetenek, hitabet sanatının üzerinde bina olmuş da değildi. Hitler'in konuşmaları yavaş ve tutuk başlardı, mantıki yapıları pek zayıftı, kimi zaman sarih bir içeriğe sahip olduklarından bile şüphe edebilirdiniz; ayrıca Hitler gırtlak-

tan gelen, çatlak ve boğuk bir sesle konuşurdu, bu tamamen *hipnotik* bir yetenekti, son derece yoğunlaşmış bir iradenin mümkün olan her yerde ve her zaman kolektif bilinçaltına hükmetme yeteneği. Bu hipnotik kitlesel etki Hitler'in ilk ve uzun süre tek politik sermayesiydi. Bu etkinin ne kadar güçlü olduğunu bize anlatan, ona maruz kalanların ağzından sayısız ifade vardır.

Ama kitlelerin etkisinden daha önemli olan Hitler'in kendisine etkisidir. İktidarsız olduğuna inanmak için yeterince sebebi olan bir adamın aniden, cinsel kudret babında mucizeler gerçekleştirebildiğinin farkına varmasının ona nasıl etki edeceğini tasavvur ederek bu durumu anlayabilirsiniz. Hitler çok daha önceki yıllarda, savaş sırasında, silah arkadaşlarıyla beraberken de sohbet onu içsel olarak en fazla harekete geçiren iki konuya, politika ve Yahudilere geldiğinde, zaman zaman normal suskun halini terk eder, aniden galeyana gelir ve çılgınca bir konuşma dürtüsüne kaptırırdı kendisini. Bu şekilde davranarak o dönemde insanlarda sadece bir yadırgama duygusuna sebebiyet veriyordu, bu yüzden de "antika adam" olarak nam salmıştı. Şimdi bu "antika adam" bir anda kendisini kitlelerin hâkimi, insanları harekete geçiren biri, "Münih'in Kralı" olarak buluyordu. Değeri anlaşılamamış Hitler'in sessiz ve buruk kibri, yerini başarılı politikacının mest olmuş öz güvenine bırakmıştı.

Artık başka kimsenin yapamadığı bir şeyleri yapmaya muktedir olduğunu biliyordu. En azından iç politika alanında tam olarak ne istediğini de biliyordu ve bundan sonraki senelerde aktörlerinden biri olacağı sağ politika sahnesindeki –bu başlangıç döneminde kendisinden çok daha şöhretli– politikacılardan hiçbirinin ne istediğini tam olarak bilmediğini de fark etmemesi mümkün değildi. Bu iki öğenin, ikisinin birlikte, Hitler'e bir tür eşi benzeri olmama hissiyatı bahşettiği muhakkaktı ki bu hissiyata oldu olası, başarısız

ve "değeri anlaşılamamış" biri olduğu dönemde de ve hatta özellikle bu dönemde, ciddi şekilde meyilliydi. Ve işte bu noktadan sonra siyasi hayatının herhalde gerçekten en büyük ve en altüst edici kararı gelişti, emin ve yavaş adımlarla: *Führer* olma kararı.

Kararı tarihlendirmek mümkün değildir, bu kararı tetiklediği söylenebilecek belirli bir hadise de yoktur. Hitler'in siyasi kariyerinin başlangıç yıllarında böyle bir kararın henüz mevcut olmadığından emin olabiliriz. O dönemde Hitler bir millî uyanış hareketinin çığırtkanı, kitleleri harekete geçiren hatibi olmaktan memnundu henüz. Bu dönemde Münih'te bir araya gelen ve türlü çeşitli darbe planları kuran, Alman İmparatorluğu'nun gözden düşmüş büyüklerine, özellikle de savaşın son iki yılında Alman ordusu başkomutanlığının beyni olan ve şimdi bütün darbeci sağ hareketlerin merkezî figürü olduğu herkesçe kabul edilen General Ludendorff'a saygılıydı.

Bu saygı, bahsi geçen insanları yakından tanıdıkça kayboldu. Hiçbirinin sahip olmadığı, kitleleri kesin olarak hâkimiyeti altına alma yeteneğinin bilincine vardı Hitler; bu farkındalığın hemen yanı başına bütün olası rakiplerine karşı bir siyasi ve entelektüel üstünlük duygusu da adım adım gelip yerleşti. Bir süre sonra bir olgunun daha –hiç de doğal olamayan bir durumun– idraki de buna eklenmiş olmalı: Bu rekabette bahis konusu olan görev dağılımı ya da gelecekteki bir hükümette kimin pozisyonunun daha yukarıda olacağı değildi, o zamana kadar gerçekten benzeri görülmemiş bir olguydu: Her şeye hâkim, anayasa ya da kuvvetler ayrılığı ilkesiyle dizginlenmeyen, hiçbir yetki ve sorumluluk paylaşımıyla kısıtlanmayan, ebedî bir diktatör.

İşte bu noktada monarşinin yok olması ve bir daha tesisinin imkânsız hale gelmesinin ardında bıraktığı vakum fark edilir. Weimar Cumhuriyeti bu vakumu dolduramaz, çün-

kü ne 1928 Kasım'ının devrimcileri ne de onların rakipleri tarafından kabul görmüştür ve o meşhur sözün pek güzel ifade ettiği gibi "cumhuriyetçileri olmayan cumhuriyet" olarak kalmıştır. Yirmili yılların başlarında Jakob Burckhardt'ın[7] kelimeleriyle "geçmişin güçleriyle benzeşen bir şeylere duyulan özlemin karşı konulamaz hâle geldiği" bir hava oluşmuştu ve bu hava "*bir güçlü kişi* için çalışıyordu". Ve ulusun büyük kısmı sadece kaybedilmiş kayzerin yerine bir ikame olarak hasretle beklemiyordu bu "*bir güçlü kişiyi*", bunun başka bir nedeni daha vardı: Kaybedilen harbin kederi ve aşağılayıcı olarak algılanan zorla kabul ettirilmiş barış anlaşmasının yarattığı hınç. Şair Stefan Georg, 1921 yılında,

"tek başına o Adamı doğurmasına yardım edecek"

bir zamanı öngörüp, aynı zamanda bu adama ne yapması gerektiğini de

ve o zincirleri kıracak, yıkıntıları süpürecek, kuracak
Düzeni, yolunu kaybetmişleri kırbaçla döndürecek
ebedî adalete büyüğün büyük
Efendinin tekrar efendi, nizamın tekrar nizam olduğu,
o takacak ırkımın bayrağına gerçek simgeyi
geçirecek fırtınadan ve karanlık işaretlerinden
şafak kızıllığının sadık bendelerinin gayretiyle
uyanış gününde ve kuracak Yeni İmparatorluğu.

dizeleriyle yaygın bir ruh halini kelimelere döküyordu.

Sanki Hitler için yazılmıştı bu dizeler! Hatta "gerçek simge", yani gamalı haç, onlarca senedir Stefan George'un kitaplarını (fakat eklemek gerekir ki antisemitik yan anlamı

7 İsviçreli tarihçi.

olmadan) süslüyordu zaten. George'un daha 1907'de yazılmış eski dizelerinden biri âdeta erken bir Hitler vizyonu gibi gelir kulağa.

adam! eylem! özlemini duyar halk ve âyan
masalarınızda oturup sizinle yiyenlere umut bağlamayın
belki yıllarca katillerinizle beraberdi hapishanelerde
hücrelerinizde uyudu: kalkacak ve gerçekleştirecek eylemi.[8]

Hitler'in George'un dizelerini bilmesi pek olası değildi, ama bu satırların dile getirdiği yaygın ruh hâlini tanıdığı muhakkaktı ve bu ruh hâli onu da etkiliyordu. Ama yine de herkesin yolunu gözlediği ve mucizeler gerçekleştirmesini beklediği "adam" olmaya karar vermek hiç şüphesiz ki ne o dönemde ne de daha sonra Hitler'den başka kimsenin sahip olmadığı çılgınca bir cesaret istiyordu. *Kavgam*'ın 1924'te dikte ettirdiği birinci cildinde bu kararın tamamen olgunlaşmış olduğunu görebiliriz ve partinin 1925'teki kuruluş aşamasında ilk kez resmî olarak da hayata geçirilir. Yeni kurulmuş NSDAP'de en başından beri ve her zaman bir tek irade var oldu: *Führer*'inki. *Führer* olma kararının gelecekte çok daha geniş çerçevede gerçekleştirilmesi, Hitler'in iç siyaset açısından gelişimi göz önüne alındığında, bu kara-

8 Stefan George (1868-1933), günümüzde artık neredeyse hiç okunmayan önemli şair ve erkekler birliği kurucusu, özellikle 1907'den sonraki geç dönem eserlerinin büyük bir bölümünde sanki Drittes Reich'ın peygamberi gibi bir izlenim bırakır okurlarında. Ancak ilginç bir şekilde Nazi İmparatorluğu Drittes Reich, kurulduktan sonra şairin hiç hoşuna gitmeyecektir. 12 Temmuz 1933'te büyük devlet törenleriyle kutlanması düşünülen altmış beşinci yaş gününden, İsviçre'ye göçerek yakasını kurtaracak ve aynı sene içerisinde bu ülkede ölecektir. Georg'un yakın çevresindeki grubun üyelerinden ve ihtiyarlayan şairin son havarilerinden biri de 20 Temmuz 1944'te Hitler'e karşı bir suikast düzenleyen ve bunu hayatıyla ödeyen Claus Graf Stauffenberg'di. Stauffenberg Hitler'in iktidarı ele geçirmesini esasen büyük bir coşkuyla karşılamıştı. Alman düşünce tarihinin "George-Hitler-Stauffenberg" isimli bendi hâlâ yazılmayı bekliyor – yazarın notu.

rı başlangıç aşamasında alma cüretini göstermeye oranla çok daha küçük bir adımdır.

Sonra aradan –nasıl hesap edildiğine bağlı olarak– altı, dokuz, hatta on sene geçti, çünkü Hitler'in kimseye karşı sorumluluğu olmayan *Führer*'in mutlak gücüne tam olarak sahip olması 1933'te bile değil ancak 1934'te Hindenburg'un ölümüyle mümkün olacaktır, ardından kırk beş yaşında yegâne *Führer* oldu. Ve bu anda çok önemli bir soru geldi gündemine ve başköşeye oturdu: Hayatının geriye kalanında, iç ve dış politika programının ne kadarını gerçekleştirebilecekti? Hitler bu soruyu hayatı boyunca verdiği siyasi kararlarının –bugün bile pek bilinmeyen ve– belki de en sıra dışı olanıyla cevaplandırdı, bu karar aynı zamanda onun bütünüyle gizli tutulan ilk kararıydı. "Tamamını," olmuştu cevabı. Ve bu cevap muazzam bir rezilliği ima ediyordu: Siyasi kararlarını ve siyasi ajandasını kendi dünyevi hayatının muhtemel süresine tabi kılmasını.

Bu kelimenin tam anlamıyla emsalsiz bir karardı. Düşünün bir kere: İnsanların kısa sürer yaşamları, devletler ve milletlerin ise upuzun. Sadece bütün devletlerin, cumhuriyet ya da monarşi, anayasaları gayet doğal olarak buna göre ayarlanmakla kalmaz, "tarih yazmak" isteyen "büyük adamlar" da, artık sağduyuyla mı yoksa içgüdüyle mi bilinmez, kendilerini bu gerçeğe göre ayarlarlar. Örneğin birkaç sahife evvel Hitler'le karşılaştırdığımız dörtlüden hiçbiri kendi ikame edilemezliğini ne iddia etmiştir ne de hayata geçirmeye çalışmıştır. Bismarck ebediyete kadar sürmesi düşünülmüş bir anayasal sistem içerisinde kendisine çok güçlü ama sınırları sarih olarak çizilmiş bir makam oluşturmuştur ve bu makamı boşaltması gerektiğinde –homurdanarak ama itaatkâr bir şekilde– boşaltmıştır. Napolyon bir hanedan kurmaya çalışmıştır; Lenin ve Mao kurdukları partileri aynı zamanda ardıllarının filizlendiği birer tarh olarak organize et-

mişlerdir ve bu partiler de gerçekten ehil halefler üretmiş ve ehil olmayanları, kimi zaman kanlı krizler eşliğinde de olsa, devre dışı bırakmayı becermiştir.

Bunların hiçbiri Hitler için söz konusu değildi. O her şeyi son derece bilinçli bir şekilde tamamen kendi ikame edilemezliği üzerine bina etmişti, sonsuza dek sürecek bir "ya ben ya kaos" hatta neredeyse "benden sonra tufan" düsturu üzerine. Bir anayasa yoktu, bir hanedan da, –bir hanedan, Hitler'in evlilikten korkusu ve çocuksuzluğu bir kenara, zamana uygun ve modern olmazdı ya– ama hakikaten devleti sırtlayacak, liderler ortaya çıkaracak ve onlar sahneden çekildikten sonra da yaşamaya devam edecek bir parti de yoktu. Parti, Hitler için sadece kişisel olarak iktidarı ele geçirmesini sağlayacak araçtı; hiçbir zaman bir politbürosu olmadı ve tabii bu politbüroda yetişen veliahtları da. Kendi hayatının ötesinde düşünmeyi ve geleceğe yönelik tedbirler almayı reddetti. Her şey onun eliyle, onunla vuku bulmalıydı.

Fakat bu şekilde kendisini de muazzam bir zaman baskısı altına sokmuş oluyordu ve bu baskı sonucunda ister istemez aceleci ve tutarsız siyasi kararlar alıyordu, çünkü anlık durumun objektif şartları ve imkânlarının değil de sadece bir münferit hayatın süresinin belirlediği her politika tutarsız olmak durumundaydı. İşte Hitler'in kararının anlamı buydu. Bu karar özellikle Hitler'in planladığı büyük *Lebensraum* savaşının muhakkak surette o hayattayken, bizzat kendisi tarafından gerçekleştirilmesi anlamına geliyordu. Tabii ki o bu konuyla ilgili olarak hiçbir zaman kamuoyu önünde fikrini beyan etmemişti. Eğer bunu yapmış olsaydı Almanlar herhalde korkarlardı. Ama Şubat 1945'te kaleme alınan *Bormanndiktate*'de[9] bütün bunları bütün açıklığıyla itiraf eder. Savaşı bir sene geç, 1938 yerine ancak 1939'da, başlattığından şikâyet ettikten sonra ("Ama yapabileceğim hiç-

9 Hitler'in, sekreteri Bormann'a dikte ettirdiği siyasi vasiyeti.

bir şey yoktu, çünkü İngilizler ve Fransızlar Münih'te bütün taleplerimi kabul ettiler,") şöyle devam eder: "Vahim bir şekilde bütün bunları bir ömre sığdırmak mecburiyetindeyim ... Başkalarının ebediyete kadar vakti varken benim birkaç zavallı yılım var sadece ... Diğerleri birer halefleri olacağını da biliyorlar ..." Tabii ki, bir halefi olmamasını bizzat kendisi sağlamıştı.

1939'da savaşın başladığı dönem de dâhil olmak üzere, hiçbir zaman kamuoyu önünde olmasa da, birkaç kere Almanya'nın tarihini kendi biyografisine uydurmak ve hatta tabi kılmaya kararlı olduğunu ihsas ettirmişti. Romanya Dışişleri Bakanı Gafencu'ya, 1939 ilkbaharında Berlin'e yaptığı ziyaret sırasında "Şu an elli yaşındayım, elli beş ya da altmış yaşımda değil şimdi istiyorum savaşı," demişti. Aynı yılın 22 Ağustos'unda generallerine "kesinlikle değiştirilemez savaş kararını" izah ederken diğer nedenlerin yanı sıra, belki ileriki tarihlerde bir daha sahip olamayacağı "kendi kişisel mertebesini ve karşılaştırılamaz otoritesini" de dile getirmişti: "Kimse benim daha ne kadar yaşayacağımı bilemez." Ve birkaç ay sonra, 23 Kasım'da aynı generalleri Batı cephesindeki saldırıyı hızlandırmaya zorlarken, "Son faktör olarak büyük bir tevazuyla kendi şahsımı saymalıyım: İkame edilmem mümkün değil. Ne askerî ne sivil hiçbir şahsiyet benim yerimi dolduramaz. Suikast teşebbüsleri tekrarlanacaktır ... *Reich'ın* kaderi sadece bana bağlı ve ben buna göre davranacağım."

Yani son tahlilde, tarihi otobiyografiye, devlet ve milletlerin kaderini de kendi hayatının akışına tabi kılma kararı, gerçekten nefes kesecek kadar ters yüz olmuş ve abartılı bir fikir. Bu fikrin Hitler'i ne zaman avucunun içine aldığını belirleyemiyoruz. Ama onun daha yirmili yılların ortalarında bile çoktan kesinleşmiş *Führer* kavramında muhakkak ki bir tohum halinde saklıdır: *Führer*'in mutlak surette

sorumluluktan azade olmasından ikame edilmezliğine kaydedilmesi gereken mesafe büyük bir adım değildir. Ama buna rağmen Hitler'in bu adımı, aynı zamanda savaş yolunda belirleyici adımdır, ancak otuzlu yılların ikinci yarısında attığını gösteren birkaç işaret vardır. Bu yöndeki ilk belgelenmiş işaret 5 Kasım 1937'de *Hoßbachprokol*[10] olarak kayıt altına alınmış gizli bir konuşmadır. Bu konuşmada Hitler en yüksek düzeyde bakanlarına ve generallerine savaşla ilgili ilk ve henüz pek muğlak planlarını açıkladı ve böylelikle bu zevatı adamakıllı korkuttu. Hitler'in kendine güvenini bir batıl inanç seviyesine, bir tür çok özel seçilmişlik hissine yükseltmek için muhtemelen ilk iktidar yıllarındaki, kendisinin de beklemediği büyük başarılar gerekiyordu. Ve işte bu histi Hitler'e, sadece kendisini Almanya'yla bir tutmaya değil ve fakat ("*Reich*'ın kaderi sadece bana bağlı") Almanya'nın yaşaması ya da ölmesini kendi yaşam ve ölümüne tabi görmeye hakkı olduğunu düşündüren. En azından nihayetinde yaptığı bu oldu.

Yaşam ve ölüm Hitler'in kendisi için her zaman birbirine çok yakın duran olgulardı. Bilindiği üzere intihar etti *Führer* ve bu intihar tabii ki bir anda gündeme gelmemişti. Esasen başarısızlıklarda her zaman böyle bir temayülü olmuştu. Almanya'nın kaderinin bağlı olduğunu iddia ettiği hayattan, kendi hayatından, aynı zamanda her an vazgeçmeye hazır olması işin cabasıydı. 1923'te Münih Birahane Darbesi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yanında saklandığı Ernst Hanfstaengl'e artık bu işe bir son vereceğini ve kendisini vuracağını söylemiş ve Hanfstaengl kendi ifadesine göre onu bundan vazgeçirmek için bayağı dil dökmek zorunda kalmıştı. Daha sonra yaşanan başka bir krizde, 1932 Aralık'ında, partinin bölünme riski baş gösterdiğinde Goeb-

10 Hitler'in dış politikasını anlattığı saatler süren bir monoloğunun Hoßbach isimli bir albay tarafından tutulan zabıtları.

bels'e, ki o da bu ifadesini teyit etmiştir, şunları söylemişti: "Parti parçalanırsa, bir tabanca alırım ve beş dakika içinde son veririm her şeye."

Gerçekten intihar ederek öldüğü göz önüne alındığında bu söyledikleri, sadece boş laf olarak nitelenip bir kenara bırakılamaz. Goebbels'e söylenenler arasında özellikle üç kelime, "beş dakika içinde" çok aydınlatıcıdır. Daha sonraları da aynı anlamda şeyler söyledi Hitler mütemadiyen ve bu dakikalar zamanla saniyeler ve nihayetinde "bir saniyenin minnacık bir parçası" hâline geldi. Açıkça anlaşılıyordu ki hayatı boyunca intihar etmenin ne kadar hızla halledilebileceği ve dolayısıyla ne kadar kolay bir hadise olduğu fikriyle meşgul olmuştu. Stalingrad'dan sonra Mareşal Paulus'un kendini vurmak yerine Ruslara teslim olmasından duyduğu büyük hayal kırıklığını şöyle dile getirmişti: "Bu herifin kendini vurması gerekirdi, tıpkı kaybettiklerini gördüklerinde kılıçlarının üzerine abanan eski komutanlar gibi. Bir insan, eğer bu sefil dünyada kalmasını gerektiren bir vecibesi yoksa, bu büyük üzüntüden kendini kurtarmasını sağlayacak o bir saniyeden nasıl olur da korkar? Pes!" 20 Temmuz suikast teşebbüsünden sonra ise: "Eğer hayatım sona erdirilmiş olsaydı, şunu söyleyebilirim ki bu benim için kişisel olarak bütün kaygılarımdan, uykusuz gecelerden ve ağır bir sinirsel hastalıktan kurtulmak anlamına gelecekti. Tek bir saniyenin minicik bir parçası ve bütün her şeyden azade oluyor, huzura ve ebedî sulh ve sükûna kavuşuyor insan."

Hitler'in intiharı bu yüzden, hakikaten vuku bulduğunda pek bir şaşkınlığa yol açmadı; daha ziyade doğal, beklenen bir hadise olarak algılandı. Bunun sebebi kaybedilen savaşlardan sonra sorumluların kendilerini öldürmesinin genel olarak doğal bir hadise telakki edilmesi filan değildi zinhar; bu şahısların intihar etmesi hiçbir şekilde doğal değildir, tam aksine son derece nadir görülür. Ama Hitler'in in-

tiharı son derece doğal geldi insanlara; çünkü dönüp geriye bakılınca, Hitler'in hayatı daha en başından sanki buna göre kurulmuştu. Hitler'in kişisel hayatı, bir felaket anında korumaya değer bulamayacağı kadar boştu; siyasi hayatı ise daha en başından beri ya hep ya hiç düsturuna uygun olarak şekillenmişti. Sonuç "hiç" olduktan sonra intihar kendiliğinden ortaya çıkan sonuçtu. İntiharın mütemmim cüzü olan o özel cesarete Hitler her zaman sahipti, insanlar kendilerine bu soruyu sorsalar intiharı ona yakıştırırlardı kesinlikle. Kendisini öldürdüğü için tuhaf bir şekilde pek suçlamadılar da onu, bu fazlasıyla doğal bir adım gibi geldi insanlara.

Asıl doğal olmayan ve nahoş bir üslup hatası etkisi bırakan; yaşarken kendisi için çok da önemli olmayan sevgilisini ölüme giderken yanına alması ve nihai sonlarından kırk sekiz saat önce, kendine has bir şekilde dokunaklı, ama aynı zamanda bütün aksiyonun tesirini yok eden, küçük burjuvalara yakışır bir jestle, onunla gizlice evlenmesi oldu. Onun Almanya'yı, ya da ondan arta kalanları da kendisiyle beraber ölüme sürüklemeyi denediği çok daha sonra ortaya çıkacaktı ki bu Hitler için büyük bir şanstı, çünkü insanlar bilseler buna haklı olarak *çok* kızarlardı. Bu durumu ve genel olarak Hitler'in Almanya'yla ilişkisini kitabın "Hıyaneti" başlığını taşıyan son bölümünde ele alacağız.

Ama önce sıra dışı icraatını ve o dönemi yaşamış olanlar için daha da şaşırtıcı olan başarılarını daha yakından inceleyelim, çünkü her iki kategori de inkâr edilemez şekilde vakıadır.

İcraatları

Hitler, on iki senelik hükümranlığının ilk altı yılında gerek dostunu gerekse düşmanını, öncesinde neredeyse kimsenin ondan beklemeyeceği bir dizi icraatla şaşırttı. O dönemde karşıtlarının –ki 1933 yılında bunlar hâlâ Alman halkının çoğunluğunu oluşturuyorlardı– aklını karıştıran, içsel bütün silahlarını ellerinden alan ve yaşlı neslin bir kısmının nezdinde bugün bile sahip olduğu bir tür gizli namın da sebebi olan işte bu icraatlarıydı.

Daha önceleri Hitler'in sadece bir demagog olarak şöhreti vardı. Kitleleri avucuna alan bir hatip ve kitlesel hipnozcu olduğu hiçbir zaman tartışma konusu olmadı ve bu yetenekleri onu, 1930-1932 arasında zirve yapan kriz yıllarında iktidarın en ciddi namzetleri arasına soktu. Ama iktidara geçtiğinde kendini ispat edebileceğine pek kimse inanmıyordu. Hükümet etmek, diyordu herkes, nutuk atmaktan farklı bir şeydir. Hitler'in, hükümettekilere ağzına geldiği gibi hakaret yağdırdığı, bütün iktidarı kendisi ve partisi adına talep ettiği ve her eğilimden memnuniyetsizlere hiçbir tenakuzdan çekinmeden nabza göre şerbet verdiği konuşmalarının hiçbi-

rinde ve hiçbir zaman, ekonomik krize ve işsizliğe karşı –ki bunlar o dönemin gündeme tamamen hâkim kaygılarıydı– tek bir somut öneri dile getirmediği de insanların dikkatinden kaçmıyordu. Tucholsky şu satırları yazarken birçok kişinin hissiyatını dile getiriyordu: "Bu adam mevcut değil aslında, mevcut olan sadece sebebiyet verdiği gürültü." İşte bu yüzden de bu "adam" 1933'ten sonra son derece enerjik, yaratıcı ve verimli bir eylem adamı olarak kendini gösterince, bunun yarattığı psikolojik darbe de aynı ölçüde sert oldu.

Ancak Hitler'i gözlemleyenler ve onun hakkında yargıya varanların, biraz daha dikkatli baksalar, 1933'ün öncesinde de olağanüstü konuşma gücünün yanı sıra farkına varmaları gereken bir olgu daha vardı: organizasyon kabiliyeti. Daha iyi ifade etmek gerekirse, kendisine verimli ve güçlü iktidar aparatları oluşturmak ve bunlara hâkim olmak konusundaki hüneri. Yirmili yılların sonundaki NSDAP tamamen Hitler'in eseriydi ve otuzlu yılların başlarında seçmen kitlelerini arkasında toplamaya başlamadan önce de diğer bütün partilerden organizasyon olarak üstündü. SPD'nin eskilerden beri iyi bir şöhrete sahip parti organizasyonunu gölgede bırakıyordu, SPD'nin kayzer döneminde olduğundan çok daha fazla devlet içinde devletti, küçük boyutlu bir karşı devlet. Ve çok erken dönemlerden itibaren hantallaşan ve eldekiyle yetinmeye alışan SPD'nin aksine, Hitler'in NSDAP'si daha en başından beri korkunç bir dinamizme sahipti. Sadece *bir tek* hâkim iradeye itaat ediyordu (Hitler'in parti içindeki rakip ya da muhaliflerini her an son derece büyük bir kolaylıkla hizaya sokması veya devre dışı bırakması da gelecekte yaşanacaklara işaret eden ve titiz gözlemcilerin daha yirmili yıllarda dikkatini çekmesi gereken bir özellikti) ve en ufak birimlerine varıncaya kadar tam bir mücadele hırsıyla doluydu. Almanya'da bundan önce hiç görülmemiş, istim üzerinde, dumanlar çıkararak gümbür gümbür çalı-

şan bir seçim mücadelesi makinesiydi. Keza Hitler'in yirmili yıllarda yarattığı ikinci eseri, iç savaş ordusu SA ile dönemin diğer bütün siyasi paramiliter organizasyonları –ulusalcı *Stahlhelm*,[1] sosyal demokrat *Reichsbanner*[2] ve hatta komünist *Roter Frontkämpferbund*[3] bile– karşılaştırıldığında hepsi birer emekli küçük burjuva derneği gibi görünür. SA bunların hepsini özellikle kavga motivasyonu ve ataklık babında katbekat geride bırakıyordu, tabii acımasızlık ve öldürme arzusu açısından da. SA, ve sadece SA, gerçekten korkutuyordu insanları.

Şunu da eklemeliyiz: 1933 Mart'ından itibaren Hitler'in iktidarı ele geçirme sürecine eşlik eden terör ve hukuksuzluklara karşı bu kadar az hiddet ve direnme iradesi gösterilmesinin nedeni, Hitler tarafından bilinçli olarak körüklenen bu korkudur. İnsanlar daha da beterinden korkmuşlardı. SA üyeleri "Uzun Bıçakların Gecesi"nin geleceğini bir sene boyunca, yaşanacaklardan duydukları kan içici coşkuyla, ilan ettiler. Gelmedi "Uzun Bıçakların Gecesi";[4] sadece münferit, gizli ve kısa süre sonra tekrar dizginlenen ve fakat hiçbir zaman pişmanlık gösterilmeyen cinayetler işlendi, birkaç özellikle nefret edilen düşman öldürüldü. Hitler bizzat ve âdeta törenle (yemin altında yüksek mahkemede tanık olarak dinlenirken) iktidara geldikten sonra birtakım kafaların –Kasım faciasının[5] suçlularının kafalarının– uçacağını tebliğ etmişti zaten. Bu deklarasyondan sonra 1918 Devrimi'nin gazilerinin ve Weimar Cumhuriyeti'nin önde gelen isimlerinin 1933 ilkbahar ve yazında "sadece" toplama kamplarına ka-

---

1 Çelik miğfer.

2 İmparatorluk sancağı.

3 Kızıl Cephesavaşçıları Birliği.

4 SA'nın bütün üst düzey yöneticileri ve Hitler'e alternatif olabilecek her figür Goebells'in icat ettiği, adını Ersnt Röhm'den alan Röhm darbesi bahane edilerel devreden çıkarıldı.

5 Almanya'nın teslim olması.

patılması neredeyse rahatlatmıştı insanları. Gerçi bu toplama kamplarında da acımasızca kötü muameleye maruz kaldılar ve her an öldürülecekleri korkusuyla yaşadılar ama er ya da geç çıkabildi çoğu. Birkaç tanesine ise hiç dokunulmadı. Pogromlar bekliyordu kamuoyu; bunun yerine, 1 Nisan 1933'te, Yahudilere ait iş yerlerinin sadece bir günlük, daha ziyade sembolik karakterde boykotu gerçekleşti. Kısaca toparlamak gerekirse, gidişat kötüydü ama korkulduğundan biraz daha az kötüydü. Terör, 1933-1934 yıllarında yavaş yavaş yatışıp 1935-1937 arasında, yani Nazilerin "iyi" yıllarında, yerini sadece sakinlerinin sayısı giderek azalsa da mevcudiyetleri devam eden toplama kamplarının usulca rahatsız ettiği, belirli bir normaliteye bıraktı. İşte bu dönemde "bu daha işin başı" diyenler, ki sonradan haklı oldukları ortaya çıkacaktı, yalan söylüyor gibi görünürken diğerleri, "bütün bunlar bir geçiş döneminin üzücü tezahürleri" derken ilk başlarda sanki haklı çıktı gibiydiler.

Bir bütün olarak ele alındığında, ilk altı senede terörün kullanılması ve dozunun ayarlanması –önce çok sert tehditlerle korku ortamı yaratma, sonra acımasız ama tehditlerle karşılaştırıldığında nispeten hafif terör operasyonları, daha sonra tedricen neredeyse normal şartlara geçiş, ama bütün bunlar olurken hiçbir zaman geri planda biraz terörden de vazgeçmemek– muhakkak ki Hitler'in psikolojik bir ustalık gösterisi olarak tanımlanmalıydı. Bu olağanüstü performans, önceleri ona sıcak bakmayan ya da gelişmeleri takip etmek için beklemeyi düşünenleri –yani çoğunluğu– doğru dozda gözlerini korkutarak yıldırmayı başardı. Ama bunu yaparken bu insanları köşeye sıkıştırarak çaresizliğin getirdiği bir direnişe itmedi, daha da önemlisi, dikkatlerin rejimin daha ziyade olumlu olarak değerlendirilen icraatlarından başka noktalara yönlenmesine de neden olmadı.

Hitler'in bu olumlu icraatlarının arasında ilk sırada, baş-

ka her şeyi gölgede bırakacak şekilde, onun *Wirtschaftswunder*'ini[6] saymak gerekir. Bu kavram o zamanlarda henüz mevcut değildi; ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Erhard[7] döneminin şaşırtıcı derecede hızlı ekonomik yeniden inşa ve yeniden canlandırma performansıyla şekillendi. Ama bu kavram Hitler'in iktidarındaki Almanya'da otuzlu yılların ortalarında vuku bulanlara çok daha uygun bir tanım olurdu. O dönemde gerçek bir mucizenin yaratıldığı hissiyatı ve tabii bu mucizenin mimarı olan adamın, yani Hitler'in, keramet sahibi olduğuna dair inanç da daha derin ve daha güçlüydü.

Ocak 1933'te, Hitler şansölye olduğunda, Almanya'da altı milyon işsiz vardı. Üç kısa yıl sonra, 1936'da, tam istihdam yakalandı. Çığlık çığlığa bir darlık ve kitlesel sefaletin yerini genel olarak mütevazı ve huzurlu bir refah almıştı. Neredeyse aynı derecede önemli bir başka gelişme de ne yapacağını bilmezlik ve umutsuzluğun, yerini geleceğe ve kendine güvene bırakması olmuştu. Ve daha da mucizevi olan şuydu: Ekonomik buhrandan büyümeye geçiş enflasyonsuz, ücret ve fiyatlar stabil tutularak kotarılmıştı. Bunu daha sonra Ludwig Erhard bile bu şekilde beceremeyecekti.

Almanların bu mucizeye gösterdikleri ve 1933'ten sonra özellikle de Alman işçi sınıfının yönünü, SPD ve KPD'den kitleler halinde kopup Hitler'in yanında saf tutacak şekilde belirlemesine neden olan müteşekkir şaşkınlığın ne derecede büyük olduğunu tasavvur etmek bile kolay değildir. Bu şaşkınlık 1936-1938 arasında Almanya'da kitlelerin ruh haletine mutlak olarak hâkimdi ve Hitler'i hâlâ reddeden her-

6 Kelime anlamı ekonomik mucize, ama Almanya'da, ülkenin özel olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı muazzam ekonomik hamle için kullanılır.

7 Ludwig Erhard, 1949-1963 arası Federal Almanya ekonomi bakanı, Alman ekonomik mucizesi ve sosyal piyasa ekonomisi kavramının babası.

kesi, geçinmeye gönlü olmayan huysuzlar çekmecesine yerleştiriyordu. "Hataları olabilir ama adam bize tekrar iş ve ekmek sağladı", milyonlarca SPD ve KPD seçmeninin, 1933'te bile Hitler'e muhalifler arasında en büyük kitleyi oluşturuyorlardı, sesi artık böyle çıkıyordu.

Otuzlu yılların Alman ekonomik mucizesi gerçekten de Hitler'in hanesine mi yazılmalıydı? Bu soruya, düşünülebilecek bütün muhalefet şerhlerine rağmen olumlu cevap vermek zorundayız. Şunların hepsi külliyen doğrudur: Hitler ekonomi ve ekonomik siyaset açısından tam bir amatördü, ekonomik mucizeyi ateşleyen ve tek tek harekete geçiren fikirlerin çoğu ondan kaynaklanmadı, özellikle de her şeyin kaderini tayin eden son derece riskli finansman sanatı marifeti hiç tereddütsüz başka bir adamın eseriydi: Hitler'in "finans sihirbazı" Hjalmar Schacht. Ama Schacht'ı bu konuma getiren –önce merkez bankasının başına oradan da ekonomi bakanlığına– ve istediği gibi çalışmasına izin veren Hitler'di. Hepsi daha önceden mevcut olan, ama türlü türlü nedenlerle, öncelikle de finansal kaygılarla vazgeçilmiş ekonomiyi canlandırma programlarını –vergi bonolarından Mefo[8] senetlerine, *Reichsarbeitsdienst* adı verilen zorunlu çalışma mükellefiyeti programından otobanlara– çekmecelerden çıkarıp tekrar yürürlüğe koyan da oydu. O bir ekonomi siyasetçisi değildi, hayır, bir ekonomik buhran üzerinden ve kitlesel işsizliğe çare bulma misyonuyla iktidara geleceği aklının ucundan bile geçmezdi. Bu misyon hiçbir şekilde ona göre değildi, 1933'e kadar planlarında veya siyasi tefekküründe ekonomiyle ilgili neredeyse tek not yoktu. Ama o an için ekonominin başrolde olduğunu sezecek kadar siyasi içgüdüye ve şaşırtıcı bir şekilde, mesela ruhsuz Brüning'in[9]

8 Metallurgische Forschungsgemeinschaft [Metalürji Araştırmaları Enstitüsü] kısaltması.

9 Muhafazakâr siyasetçi, 1930-1932 arası şansölye.

aksine, büyümenin bütçesel ve mali istikrardan daha önemli olduğunu kavrayacak ekonomik içgüdüye sahipti.

Bunun yanı sıra tabii ki seleflerinin aksine mali bir istikrarın en azından *görüntüsünü* zorla da olsa sağlayabilecek güce sahipti. Çünkü Hitler'in ekonomik mucizesinin karanlık yönlerini de görmezden gelmemek gerekir: Sürmekte olan küresel bir ekonomik buhranın tam ortasında gerçekleştiği ve Almanya'yı bir refah adası haline getirdiği için Alman ekonomisinin dış dünyadan tecrit edilmesini de elzem kılmıştı. Ekonomik mucizenin finansmanı eşyanın tabiatı gereği enflasyona sebebiyet vereceği için, yukarıdan tespit edilmiş ve işçilerin kabul etmek zorunda oldukları ücretler ve fiyatları elzem kılıyordu. Geri planında toplama kampları olan bir diktatörlük rejimi için her ikisi de mümkündü: Hitler ne işveren birliklerini ne de işçi sendikalarını dikkate almak zorundaydı, her ikisini de "Deutsche Arbeitsfront"ta[10] bir araya gelmeye zorlayabilir ve böylelikle elini kolunu bağlayabilirdi. Yurtdışıyla izin alınmamış işler yapan veya mallarının fiyatlarını arttıran her müteşebbisi ya da ücret artışı talep eden ve hatta iyice küstahlaşıp bunun için greve gitme tehditleri savuran her işçiyi toplama kampına kapatabilirdi. Evet, otuzlu yılların ekonomik mucizesi işte bu yüzden de Hitler'in eseri olarak nitelenmelidir. Ve işte bu yüzden ekonomik mucize uğruna toplama kamplarına bile tahammül edilmesi gerektiğini söyleyenler bile bir anlamda tutarlı davranıyorlardı.

Hitler'in ekonomik mucizesi en popüler icraatıdır ama tek icraatı değildir. Yine iktidarının ilk altı yılında gerçekleştirilmiş Almanya'nın yeniden ciddi bir ordu kurması ve silahlanması da en az onun kadar sansasyonel ve bir o kadar da şaşırtıcıdır. Hitler şansölye olduğunda Almanya'nın yüz bin kişilik, modern silahları ve hava kuvvetleri olmayan bir or-

10 Alman İş Cephesi.

dusu vardı, 1938'de Avrupa'nın en güçlü ordusu ve hava gücü haline gelmişti. İnanılmaz bir performanstı bu! Bu hedefe ulaşmak Weimar Cumhuriyeti dönemindeki bazı hazırlıklar olmaksızın mümkün değildi gerçi ve bu başarı tabii ki detaylarında Hitler'in değil, kalburüstü askerî bürokratların eseriydi ama emri veren ve esin kaynağı olan Hitler'di; Hitler'in belirleyici teşvik ve tahriki olmadan askerî mucizenin gerçekleşebileceğini hayal etmek ekonomik mucizenin gerçekleşeceğini tasavvur etmekten dahi zordur. Ve askerî mucize, Hitler'in bir doğaçlaması olan ekonomik mucizeden çok daha fazla, onun uzun süredir kurduğu planların ve uzun vadeli niyetlerinin neticesidir. Hitler'in ellerinde daha sonra Almanya'nın hayrına sonuçlara sebebiyet vermemiş olması başlı başına bir konudur ama bu, önemli bir icraat olduğu gerçeğini değiştirmez ve tıpkı ekonomik mucize gibi kimsenin iktidara geçinceye kadar Hitler'in altından kalkabileceğini düşünmediği bir icraattır askerî mucize. *Führer*'in onu bütün beklentilerin aksine hayata geçirebilmiş olması hem şaşkınlık hem de hayranlık uyandırdı, az sayıda kişi de belki biraz ürktü, (Bu kadar acul bir silahlanmadan sonra ne yapmayı planlıyor?) büyük bir çoğunluğun millî gururu okşandı, ciddi şekilde tatmin hissi duydu birçok insan. Hem askerî alanda hem de ekonomide mucizeler yaratabilen bir keramet sahibi olduğunu göstermişti artık Hitler, haklılıklarından hiçbir zaman vazgeçmeyen bağnazlar dışında kimse ona şükran ve sadakat duymayı reddedemezdi.

Hitler'in silahlanma politikasının iki yönüne burada kısaca değinelim, üçüncüsünün üzerinde biraz daha uzun konuşmak gerekebilir:

1. Hitler'in *Wirtschaftswunder*'inin ve askerî mucizesinin temel olarak aynı şey olduğu, yaratılan istihdamın tamamen veya en azından büyük oranda silahlanmayla sağlandığı sık-

ça iddia edilir. Bu doğru değildir. Mecburi askerlik hizmeti muhakkak ki birkaç yüz bin potansiyel işsizin sokaklardan çekilmesini sağlamıştır ve hiç tereddüt yoktur ki kitlesel tank, top ve uçak üretimi fazladan birkaç yüz bin metal işçisine ekmek yedirmiştir. Ama Hitler'in iktidarı ele geçirdiğinde önünde bulduğu altı milyon işsizin büyük çoğunluğu tamamen normal, sivil endüstri alanlarında istihdam edildi. Hayatı boyunca mebzul miktarda fiyakalı saçmalık üretmiş geveze Göring insanları yanlışa düşüren şu sloganın da müellifiydi: "Tereyağı yerine obüs." Gerçekte ise *III. Reich* tereyağı ve obüs üretmişti, ve tabii birçok başka şey de.

2. Silahlanmanın bir de çok önemli dış politika yönü vardı: Versay Barış Antlaşması'nın belirleyici birtakım bölümlerinin hükümsüz kılınması anlamına da geliyordu aynı zamanda, yani İngiltere ve Fransa'ya karşı bir siyasi zafer ve Avrupa'daki güç dengesinin radikal bir şekilde değiştirilmesiydi. Ama bu konudan başka bir bağlamda, "Başarıları" bölümünde bahsedeceğiz, burada Hitler'in icraatlarından bahsederken icraatın kendi niteliği ilgilendiriyor bizi.

3. Ama bu icraatta Hitler'in tamamen kişisel bir katkısı da saklıdır ve bu katkı kısaca ele almaya kesinlikle değer: Yukarıdaki satırlarda silahlanmanın devasa detay planlamasının Hitler'in değil savaş bakanlığı ve yüksek askerî erkânın işi olduğunu belirtmiştik. Bunun bir istisnası vardı. Daha sonra, savaşın gidişatında çok önemli olduğu ortaya çıkacak bir detaya Hitler doğrudan doğruya müdahale etmiş ve yeni Alman ordusunun organizasyonunu ve dolayısıyla da gelecekteki harekât tarzını kendi inisiyatifiyle belirlemişti. Hitler, askerî uzmanların çoğunluğunun düşüncesinin hilafına entegre ve münferit hareket edebilen motorize tümen ve orduların oluşturulmasına karar verdi. 1938'de sadece *Wehrmacht*'ın sahip olduğu bu benzeri olmayan birimler, savaşın ilk iki senesinde askerî harekâtların kaderini belirleyecek silah-

lar olarak ortaya çıktılar ve daha sonra bütün diğer ordula-rın bünyesinde de oluşturuldular.

Bu birimlerin oluşturulması tamamen Hitler'in kişisel başarısıdır ve askerî alandaki en büyük icraatıdır. Başkumandan olarak savaşta yaptıklarından, ki bunların üzerinde çok tartışılır, her halükârda daha önemlidir. Hitler olmasaydı, askerî erkânın içindeki, tank birliklerinin tek başlarına ne kadar önemli birer silah olabileceğini gören –ve Guderian'ın[11] başını çektiği– küçük azınlık, tutucu çoğunluğa karşı tıpkı İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi başarı kazanamayacaktı. Bilindiği üzere bu iki ülkede, tank savaşı avukatları Fuller ve de Gaulle gelenekçilerin direncini aşamamıştı. Kamuoyu için pek de ilginç olmayan, bu ordu içi askerî tartışmalar 1939-1941 arasındaki askerî harekâtların, özellikle de 1940 Fransa saldırısının neticesini yıllar öncesinden belirlemiştir dersek fazla abartmış olmayız. Hitler'in böyle doğru bir karar almış olması –büyük bir tantanayla ve hızla bizzat kamuoyunun önüne getirdiği diğer icraatının aksine– gizli kalmış ve insanların indinde popülerliğinin artmasına önceleri hiçbir katkıda bulunmamıştır, aksine bu kararı onun muhafazakâr askerler arasında ciddi şekilde sempati kaybetmesine neden olmuştur. Ama daha sonra büyük faydasını gördü Hitler bu kararının, Fransa'ya karşı 1940'ta kazandığı askerî zafer, geçici bir süre için Almanya'daki karşıtlarının en son ve en dirençli olanlarının bile akıllarından şüphe etmesine neden oldu.

Fakat çok daha önceden de, daha 1938'de bile Hitler, 1933'te rakiplerine oy veren çoğunluğun büyük bölümünü kendi yanına çekmeyi başarmıştı ve bu belki de icraatları arasında en önemli olandı. Bu durum bugün hâlâ yaşayanlar için utanç verici, daha sonra doğmuş genç insanlar içinse anlaşılmazdır. Bugün "nasıl yapabildik?" ihtiyarların, "nasıl

11 Tank savaşı stratejileri konusunda önder bir Alman generali.

yapabildiniz?" gençlerin ağzından kolayca dökülüveriyor. Ama o dönemde Hitler'in icraatı ve başarılarında gelecekte yaşanacak felaketin köklerini görebilmek için olağanüstü keskinlikte ve derinlikte bir bakış, kendinizi bu icraat ve başarıların etkisinden kurtarabilmek için de olağanüstü güçlü bir karakter sahibi olmak gerekiyordu. Hitler'in salyalar saçarak, hırlayarak yaptığı, bugün bir kere daha dinlendiğinde insanı ancak iğrendirecek ya da olsa olsa gülme kramplarına neden olabilecek konuşmaların ardında o dönemde sıklıkla, olgulara dayanan ve dinleyicilerin içindeki itiraz dürtülerini bir anda söndüren bir arka plan vardı. Kitleleri etkileyen salyalar saçması ve hırlaması değildi, olgulardan müteşekkil bu arka plandı. Hitler'in 28 Nisan 1939'daki konuşmasından bir bölüm:

> Ben Almanya'nın içinde olduğu kaosu yendim, düzeni tekrar tesis ettim, millî iktisadımızın her alanında üretimi muazzam ölçülerde arttırdım ... Hepimizin kalbinde bir yara olan yedi milyon işsizi, bir tekini bile dışarıda bırakmaksızın hepsini, tekrar faydalı üretimin bir parçası haline getirmeyi başardım ... Ben Alman halkını sadece siyasi olarak birleştirmedim, askerî olarak silahlandırdım da. Ve 448 maddesinde, tarihte milletlere ve insanlara reva görülmüş en alçakça tecavüzü ihtiva eden anlaşmayı, sayfa sayfa yok etmek için çalıştım. 1919'da bizden çaldıkları bütün bölgeleri tekrar kazandırdım imparatorluğumuza; içimizden koparılıp alınmış, derin elemler içerisindeki milyonlarca Almanın tekrar ana vatana kavuşmasını sağladım. Alman yaşam alanının[12] binlerce yıllık üniterliğini tekrar ayağa kaldırdım. Ve bütün bunları ... kan dökmeden ve kendi milletime veya diğerlerine savaşın ıstıraplarını çektirmeden halletmek için gayret gösterdim. Yirmi bir sene önce halkımın,

12 *Lebensraum.*

> hiç kimsenin tanımadığı bir işçisi ve askeri olan ben, ... bütün bunları kendi gücüm ve irademle başardım.

İnsanın kendini övmesinin en iğrenç hali, gülünç bir stil ("Hepimizin kalbinde bir yara olan yedi milyon işsizi ...") ama lanet olsun ki hepsi doğruydu – ya da neredeyse hepsi. Belki gerçekten de doğru olmayan birkaç noktaya ("kaosu yendim" – bir anayasa bile olmadan mı?, "düzeni tekrar tesis ettim" – toplama kamplarıyla mı?) takılıp kalanlar, kendileri bile, her şeyde dar kafalılıkla hata arayan inatçılar oldukları hissine kapılıyorlardı zaman zaman. Ama diğer hususlar – 1939 Nisan'ında bunlara karşı söylenecek bir şey var mıydı? Ekonomi gerçekten tekrar parlak bir dönem yaşıyordu, işsizler gerçekten işe kavuşmuşlardı (gerçi yedi milyon değildi işsiz sayısı, sadece altı milyondu, ama olsun), Versay Antlaşması gerçekten de bir kâğıt parçasından ibaretti artık (kim 1933'te bunun mümkün olabileceğini düşünürdü?), Saarland ve Memel bölgesi (Doğu Prusya'nın bir bölgesi, Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Antlaşması'yla müttefiklere bırakılmış ve Litvanya tarafından ilhak edilmiştir) tekrar Alman İmparatorluğu sınırları içindeydi, tıpkı Avusturyalılar ve Südet Almanları gibi; gerçekten sevinmişti bu insanlar, sevinç çığlıkları hâlâ kulaklardaydı. Ve mucizevi bir şekilde bu yüzden bir savaş yaşanmamıştı, Hitler'in yirmi sene evvel gerçekten kimsenin tanımadığı biri olduğu (ancak hiçbir zaman işçi olmamıştı Hitler!) da tartışılacak bir konu değildi. Her şeyi kendi gücü ve iradesiyle mi başarmıştı? Tabii ki onun da yardımcıları ve iş birlikçileri vardı, ama bütün bunların o olmasa da gerçekleşeceğini ciddi olarak iddia edebilmek mümkün müydü? Bütün bu icraatlarını reddetmeden Hitler'i reddetmek hâlâ mümkün müydü? *Führer*'in hoş olmayan özellikleri ve kötü davranışları, bütün bu icraatlarının yanında, tali birer falso gibi görünüyordu ancak.

Genellikle eğitimli ve zevk sahibi birer vatandaş, inançlı birer Hıristiyan ya da Marksist olan eski Hitler karşıtlarının otuzlu yılların ortalarında ve sonlarına doğru onun inkâr edilmesi imkânsız icraatları ve sürekli olarak arkası gelen mucizelerinin karşısında kendilerine sordukları, sormak zorunda kaldıkları sorular şunlardı: Acaba benim kıstaslarım mı yanlıştı? Belki de şimdiye kadar öğrendiğim ve inandığım hiçbir şey doğru değil? Burada, gözlerimin önünde olan bitenler bunların yanlışlığını kanıtlamıyor mu? Eğer dünya –ekonomik dünya, siyasi dünya ve ahlâki dünya– gerçekten de benim her zaman inandığım gibi olsaydı, böyle bir adamın en hızlı ve en gülünç şekilde gemisini karaya oturtması gerekmez miydi? Evet, hatta bu geldiği noktaya da gelememiş olması gerekmez miydi? Ama bu adam mutlak bir hiçken yirmi seneden daha kısa bir süre içerisinde dünyanın etrafında döndüğü merkezî figür haline geldi. Ve her şeyi başarıyor, en imkânsız görünen işleri bile, her şeyi, her şeyi! Bu bir şeyleri kanıtlamıyor mu? Bu durum beni, estetik ve etik alanlarındakiler de dâhil olmak üzere bütün inandığım kavramları gözden geçirmeye ve değiştirmeye zorluyor. En azından beklentilerim ve kehanetlerimde yanıldığımı itiraf etmek durumunda değil miyim? Ve bundan sonra eleştirilerimde daha ihtiyatlı, yargılarımda da çok daha dikkatli olmam gerekmez mi?

Tamamen anlaşılır ve hatta sempatiktir bu tereddüt duygusu, ama ondan ilk, yarım ağız "Heil Hitler"e giden yol da pek uzun değildir.

Bu şekilde, Hitler'in icraatlarına bizzat şahit olarak tam ya da kısmen mühtedi olmuşlar genellikle nasyonal sosyalistlere dönüşmediler, ama birer Hitler sempatizanı veya *Führer* mümini haline geldiler. Ve bunlar *Führer*'e imanın zirveye ulaştığı dönemlerde, kuvvetle muhtemel bütün Almanların yüzde doksanından fazlasını oluşturuyorlardı.

Muazzam bir işti bu, bütün bir halkı kendi saflarında bu şekilde kenetlemek ve bunu sadece on senede başarmak! Ve bunu ağırlıkla demagojiyle değil, icraatla başarmak. Hitler, kitleleri yöneten bir rejisör olarak elinde sadece demagoji kabiliyeti, hipnotik gevezeliği, insanları meczup ve sarhoş etme sanatındaki yetenekleri olduğu müddet zarfında –yani yirmili yıllar boyunca– Alman halkının ancak yüzde beşinden biraz fazlasını saflarına çekebilmişti, 1928'deki *Reichstag* seçimlerinde bu oran yüzde iki buçuktu. Bu oranın üstüne gelen yüzde kırkı ona 1930-1933 yılları arasındaki ekonomik buhran – ve bu buhran karşısında diğer bütün hükümetler ve partilerin yaşadığı mutlak başarısızlık ve acizlikler taşıdı. Ama son ve belirleyici yüzde elliyi 1933'ten sonra, ağırlıkla icraatlarıyla kazandı. Örneğin 1938'den sonra biri Hitler hakkında, bunun mümkün olduğu ortamlarda, eleştirel bir kelam etse; er ya da geç, bazen yarım ağız bir teyitten sonra ("Yahudilere yapılanlar benim de hoşuma gitmiyor"), ama her halükârda şu cevabı alıyordu: "Ama adamın şu yaptıklarına bakın!" Duyduğu cevap "Ama ne kadar da güzel konuşuyor!", ya da "Ama son parti kongresi de ne kadar muhteşemdi!", hatta "Ama ne başarıları var, değil mi?" bile değildi. Hayır, aldığı cevap şu oluyordu: "Ama adamın şu yaptıklarına bakın!" Pekâlâ, bu tespite 1938 yılında, ya da 1939 ilkbaharında söyleyecek bir söz var mıydı?

Hitler'in yeni kazandığı taraftarlarının o dönemde ağızlarından hiç düşürmedikleri bir replik daha vardı. Şöyleydi bu replik: "*Führer* bilse bunu!", *Führer*'e iman ile nasyonal sosyalizme dönmüş olmanın iki farklı şey olduğunu bu cümle bir kez daha gösteriyordu bizlere. İnsanlar Hitler'i, nasyonal sosyalizmin hoşlanmadıkları yönlerinden –ve hâlâ bir sürü insan vardı bir sürü şeyden hoşlanmayan– içgüdüsel olarak ayrı bir yere koyuyorlardı. Objektif bakıldığında doğru değildi tabii bu. Hitler, rejiminin yapıcı taraflarından olduğu

kadar yıkıcı yönlerinden de sorumluydu. Bir anlamda, hukuk devletinin ve anayasal sistemin yıkılmasını da, ki bu konuya ileriki sayfalarda döneceğiz, Hitler'in "icraatları" arasında saymak gerekir, onun en az ekonomik ve askerî alanlardaki olumlu icraatları kadar efor sarf ettiği yıkıcı icraatları arasında. Bu iki grup icraatın arasında bir yerlerde de toplumsal alandaki icraatları yer alır ve bunlarda yıkıcı ve olumlu nitelikler bir şekilde dengededir.

Hitler, on iki sene süren iktidarında çok önemli toplumsal değişikliklere yol açtı, ama bu noktada titiz bir şekilde ayrıştırma gerekir.

Eski imparatorluğun son dönemlerinde başlamış, Weimar Cumhuriyeti ve Hitler dönemlerinde devam etmiş ve gerek Federal Almanya gerekse Demokratik Almanya cumhuriyetlerinde de hiç hızını kesmemiş üç büyük toplumsal değişim süreci vardır. Bunlardan birincisi toplumsal demokratikleşme ve eşitliğin sağlanması, yani zümrelerin ortadan kalkması ve sınıf farklılıklarının yumuşaması; ikincisi seksüel ahlâkın tamamen altüst olması, yani Hıristiyan asketizmi ve burjuva zarafetinin giderek değer kaybetmesi ve reddi, nihayet üçüncüsü ise kadınların özgürlüklerine kavuşması, yani hukuk ve iş dünyalarında cinsiyetlere yapılan muamelede görülen farklılıkların giderek ortadan kalkması. Bu üç alana Hitler'in, olumlu ya da olumsuz, etkisi nispeten azdır. Bu konuya girmemizin asıl nedeni genel olarak Hitler'in bu üç alanda da gelişmeyi engellediği ve hatta gerilettiğine dair yaygın bir kanaatin varlığıdır. Bunun en sarih olarak görüldüğü alan kadın özgürlüğü alanıdır ve bilindiği gibi nasyonal sosyalizm söylemde kesinlikle reddedilir kadın hakları. Gerçekte ise özellikle rejimin savaşla geçen ikinci altı yıllık döneminde, kadın hakları ciddi bir sıçrama yapmıştır, hem de partinin ve devletin tam onayı ve sıkça da güçlü desteğiyle. Kadınlar, erkeklere has meslek ve fonksiyonları hiçbir za-

man İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu kadar geniş alanda üstlenmediler ve bu gelişmenin geriye döndürülmesi de mümkün olmadı – muhtemelen Hitler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidarda kalabilseydi de mümkün olmayacaktı.

Cinsel ahlâk babındaysa nasyonal sosyalistlerin tavrı beyanlarında bile tezatlar oluşturuyordu. Bir yandan Alman terbiye ve örfünü yere göğe koyamıyorlardı, fakat diğer taraftan papazlara has sofuluk ve küçük burjuvalara yakışan küf kokulu muhafazakârlığa da şiddetle karşıydılar ve "sağlıklı bir şehvete" hiçbir itirazları yoktu, özellikle de bir evlilik çatısı altında olup olmadığından bağımsız, sağlıklı genlere sahip çocukların dünyaya gelmesiyle neticeleniyorsa. Yirmili yıllarda harekete geçen vücut ve cinsellik kültü treni, otuzlu ve kırklı yıllarda da hiç frene basmadan, dumanlar savura savura yoluna devam etti pratik olarak.

Ve nihayet farklı zümrelere ait ayrıcalıkların ve sınıfların arasındaki bariyerlerin giderek ortadan kaldırılmasına resmî olarak da taraftardı nasyonal sosyalistler. ("Korporatif devletin", yani zümreler devletinin tekrar ihyasını kendilerine bayrak edinmiş İtalyan faşistlerinin tam aksine – Hitler'in nasyonal sosyalizmiyle Mussolini'nin faşizmini aynı kefeye koymamak gerektiğini bize gösteren birçok nedenden biri de budur.) Sadece terminolojiyi değiştirmişlerdi; önceden adı "sınıfsız toplum" olan yapının ismi nasyonal sosyalistlerde *Volksgemeinschaft*[13] olmuştu, pratik olarak her şey aynıydı. Şu, inkâr edilmez bir olgudur: Hitler'in iktidarında, daha önce Weimar Cumhuriyeti döneminde olduğundan dahi fazla içtimai düşüş ve yükseliş görülür, sınıfların birbirine karışması, sınıfların dışarı açılması, "çalışan kazanır" – doğru ideolojiye hizmet ederek çalışan da; bunların hepsinin sevindirici olarak kabul edilmesi mümkün değildir tabii, ama adım adım eşitliğin sağlanması açısından "ilerici" oldukları

13 Millî birlik, Nazi terminolojisine has bir kavramdır.

muhakkaktır. Bu gelişme en sarih olarak subaylar arasında görülür – ki bu alanda doğrudan doğruya Hitler tarafından desteklenmiştir. Askerî erkân[14] Weimar Cumhuriyeti'nin bir milyon kişilik ordusunda dahi neredeyse tamamen aristokratların hâkimiyetindeydi. Hitler'in, kariyerlerine Weimar Cumhuriyeti ordusunda[15] başlamış ilk mareşallerinin neredeyse hepsinin isminin başında bir *von* ibaresi görürüz, buna karşın geç dönem mareşallerinin neredeyse hiçbirinin isminde bu ibareye rast gelmeyiz.

Bütün bunları sadece asıl konularımızın yanı sıra ve bütünlüğü sağlamak açısından ele aldık; bunlar Hitler'den önce başlamış değişimlerdir ve gerek onun döneminde gerekse ondan sonra devam etmiş, Hitler'in etkisiyle olumlu ya da olumsuz yönde fazla bir değişiklik göstermemişlerdir. Ama doğrudan doğruya Hitler'in eseri olan *bir* büyük toplumsal değişim vardır ki ilginç bir şekilde Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde korunmuş ve geliştirilmiş, buna karşın Federal Almanya Cumhuriyeti'nde bu konuda geri adım atılmıştı. Hitler'in kendisi bu değişimi "insanların devletleştirilmesi" olarak adlandırır. Rauschning'e[16] "Ne ihtiyacımız var bankaları ya da fabrikaları devletleştirmeye," der Hitler, "ne anlamı var bunun, eğer ben insanları tekrar çıkamayacakları sağlam bir disiplin içine sokarsam? Biz insanları devletleştiriyoruz." Bu Hitler'in nasyonal sosyalizminin sosyalist yönüdür ve şimdi bunu ele alacağız.

Marx gibi sosyalizmin belirleyici ve hatta biricik karakteristik özelliğini üretim araçlarının devletleştirilmesinde görenler nasyonal sosyalizmin sosyalist yönünü doğal olarak reddedeceklerdir. Hitler üretim araçlarını devletleştirme-

14 Kayzerlerin Alman Imparatorluğu'nu bir yana bırakalım.

15 Ya da daha erken.

16 Muhafazakâr Alman politikacı; bir dönem NSDAP üyesi olmuş, sonra ayrılmış ve Almanya'yı terk etmiştir.

miştir, demek ki o bir sosyalist değildir: Bir Marksist için konu bu şekilde kapanır. Ama dikkat! Mesele aslında bu kadar basit değildir. İlginç olan odur ki bugünün sosyalist devletlerinin hiçbiri üretim araçlarını devletleştirmekle yetinmemiştir, aksine hepsi "insanları devletleştirmeye" büyük gayret göstermiştir, yani beşikten mezara kolektif bir tarzda organize etmeye çalışmış ve kolektif, "sosyalist" bir hayata zorlamış, onları "sağlam bir disiplin içine sokmak" için elinden geleni yapmıştır. Bu durumda Marx'a rağmen şu soru gündeme gelecektir ister istemez: Acaba sosyalizmin bu yönü daha önemli midir?

İnsanlar sosyalizm ve kapitalizmin oluşturduğu bir karşıtlık kategorisinde düşünmeye alışkındır. Ama daha doğru ve her halükârda daha önemli olan, muhtemelen sosyalizmin karşı kutbunu bireycilikte görmektir, kapitalizmde değil. Endüstri çağında sosyalizm de bir tür kapitalizmdir engellenemez bir şekilde. Sosyalist bir devlet de önce kapital birikimini sağlamak sonra bu kapitali yenilemek ve çoğaltmak zorundadır; bir firma yöneticisinin ya da mühendisin çalışma ve düşünme tarzı kapitalizmde de sosyalizmde de aynıdır, fabrika emeği sosyalist bir devlette de önlenemez bir şekilde yabancılaşmış emektir. Kullandığı makine ya da çalıştığı üretim hattının özel bir şirkete mi yoksa bir kamu iktisadi teşekkülüne mi ait olduğu işçi için yapmakta olduğu iş açısından kayda değer bir fark oluşturmaz. Ama işten sonra kendi hâline bırakılması ya da fabrika kapılarında bir kolektifin, aynı şekilde bir cemaatin de diyebilirdik, onu bekliyor olması kocaman bir fark yaratacaktır. Başka kelimelerle ifade etmemiz gerekirse: İnsanın işine yabancılaşmasından daha önemli olan –endüstriyel bir işletmede bu yabancılaşmayı hiçbir sistemde ciddi şekilde değiştirmek kabil olmayacaktır muhtemelen– beraber yaşadığı insanlara yabancılaşmasıdır. Yine başka türlü ifade eder-

sek: Eğer sosyalizmin hedefi beşerî yabancılaşmanın bertaraf edilmesi ise insanların devletleştirilmesi bu hedefe üretim araçlarının devletleştirilmesinden çok daha hızlı ulaşır. Üretim araçlarının devletleştirilmesi belki bir haksızlığı ortadan kaldırır ancak, eğer son otuz ya da altmış sene bir şey kanıtlıyorsa, bunun bedeli ağır bir verimlilik kaybıdır. Diğeriyse kesinlikle bir yabancılaşmayı bertaraf eder, büyük şehir insanlarının birbirine yabancılaşmasını, ama bunun bedeli de bireysel özgürlüklerdir. Çünkü özgürlük ve yabancılaşma da tıpkı birlik beraberlik ve disiplin gibi bir madalyonun iki yüzüdür.

Somut konuşalım. Almanların, ırki ya da siyasi nedenlerle dışlanmış ya da baskı altında olanlar dışındaki büyük çoğunluğunun *III. Reich*'taki hayatının, Hitler öncesi dönemdekinden veya Federal Almanya'dakinden farklı olduğu ve fakat Demokratik Alman Cumhuriyeti'ndekine (DAC) tıpatıp benzediği alan şuydu: Hayat büyük oranda, insanların çoğunluğunun, üye olmak resmen mecburiyet olsun ya da olmasın uygulamada dışında kalmalarının zor olduğu, aile harici cemiyetlerde veya camialarda yaşanıyordu. Okul öğrencisi, Hitler döneminde *Jungvolk*'a[17] üye oluyordu, tıpkı bugün DAC'de *Junge Pioniere*[18] isimli organizasyona katıldığı gibi; delikanlı bir Alman'ın o dönemdeki ikinci evi *Hitlerjugend*[19] idi, DAC'de ise *Freie Deutsche Jugend*;[20] orta yaşın eşiğindeki dinç erkekler SA ya da SS bünyesinde savaş oyunları-talimleri yaparlardı Hitler döneminde, DAC'de zamanlarını *Gesellschaft für Sport und Technik*'te[21] geçiriyorlar; Alman kadınları ise o zamanlar *Deutsche Frauenschaft*'a[22] üyey-

17 Genç ulus.

18 Genç öncü.

19 Hitler gençliği.

20 Özgür Alman Gençliği.

21 Spor ve Teknik Cemiyeti.

22 Alman Kadın Birliği.

diler, şimdi DAC'de *Demokratischer Frauenbund*'a[23] üyeler. Ve nihayet yükselmiş ya da gözü yükseklerde olanlar, o zaman *III. Reich*'ta olduğu gibi bugün DAC'de de, partiye üye olurlar. Yüzlerce nasyonal sosyalist ya da sosyalist meslek, hobi, spor, kültür ve boş zamanları değerlendirme derneğinden (*Kraft durch Freude, Schönheit der Arbeit*)[24] hiç bahsetmeyelim. Her halükârda faaliyetlerde –arazi yürüyüşü, uygun adım yürüyüş, kamp yapma, şarkı söyleme, kutlamalar düzenleme, el işleri, jimnastik ve atıcılık– farklılık yoktu, keza böyle camialarda yeşeren ve inkâr edilemeyecek şefkat, dostluk ve mutluluk duyguları da benzeşiyordu. İnsanları bu mutluluğa zorladığına göre Hitler bu alanda hiç tereddütsüz bir sosyalistti, hem de çok güçlü bir sosyalist.

Pekâlâ, bu gerçekten mutluluk muydu? Yoksa bu zorlama da bir mutsuzluk olarak mı algılanmıştı? Bugünkü Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde insanlar bu metazori mutluluktan sıkça kurtarmaya çalışıyorlar yakalarını, ama sonra Federal Almanya'ya geldiklerinde tek başlarına bırakılmaktan aynı sıklıkta şikâyet ediyorlar ki bu bireysel özgürlüğün diğer yüzü aslında. *III. Reich*'ta da durum sıklıkla buna benzer olmuştu kuvvetle muhtemel. Biz "devletleştirilmiş" insanın bireysel yaşayan bir insandan daha mutlu olup olmadığı sorusuna burada cevap aramayacağız.

Okur, Hitler'in icraatlarını ele aldığımız bu bölümde (belki de şaşırarak) değer yargıları ifade etmek babında çok tutumlu davrandığımızı fark etmiştir. Bu meselenin niteliğinden kaynaklanıyor. İcraat kendi başına nötrdür. Sadece iyi ya da kötü görülmüş olabilir, hayır ya da şer olmaz. Hitler birçok şer iş yapmıştır ve ilerideki bölümlerde onu ahlâki olarak lanetlemek için yeterince imkânımız olacak, ama onu yanlış nedenlerle lanetlemekten de kaçınmalıyız, çünkü bu

23 Demokratik Kadınlar Birliği.

24 Neşeyle çalışmak, neşeden güç almak; Çalışmanın güzelliği.

vaktiyle bedeli ağır ödenmiş bir hata ve bugün de sıkça yapılmaya devam ediliyor. "Şeytanı sakın ola önemsizleştirmeyin!" Sefil ve gülünç yönleri de olan Hitler'i küçümsemenin ciddi şekilde baştan çıkarıcı bir etkisi vardı hep; bugün, Hitler'in başarısızlığı tescillendikten sonra bu ayartıcı etki her zaman olduğundan daha da güçlü tabii ki. İnsanların bu etkiye fazla hızlı kapılmaktan kendilerini korumaları gerekir.

Onu "büyük insan" olarak adlandırmak muhakkak ki zor geliyor insanlara ve bu çok anlaşılır bir durum. "Sadece güçlü birer yıkıcı olanlar hiçbir zaman büyük birer insan olamaz," der Jacob Burckhardt, ve biliyoruz ki Hitler güçlü bir yıkıcı olarak rüşdünü ispatlamıştır. Ve icraatları açısından ağır bir top olduğunu hiç şüphesiz sadece yıkıcılıkta değil, her konuda kanıtlamıştır. Sıra dışı icra gücü olmasaydı sebebiyet verdiği felaket de hiç şüphesiz daha az ağır olurdu, ama şunu da dikkate almak zorundayız ki uçurumun dibine giden yolu zirvelerin üzerinden getirmişti onu o noktaya.

Joachim Fest yazdığı Hitler biyografisinin giriş bölümünde ilginç bir fikrî deney tasavvur eder: "Hitler 1938 sonunda bir suikasta kurban gitseydi onu Almanların en büyük devlet adamlarından biri, belki de Alman tarihinin en çok iş bitiren devlet adamı olarak nitelemekte sadece bir avuç insan tereddüt gösterecekti. Saldırgan nutukları ve *Kavgam*, antisemitizmi ve dünya hâkimiyeti tasavvurları erken döneminin fantastik sapmaları olarak kabul edilecekti muhtemelen ve unutulacaktı ... Onu bu şan ve şereften ayıran sadece altı buçuk senedir." Fest'in kitabının başka bir noktasında yazdığı gibi "Tuhaf ve gülünç yanılgılar, hata üzerine hata, cürümler, kramplar, yok etme cinneti ve ölüm dolu altı yıl."

Fest tabii ki Hitler'in yanılgılarının, hataları ve cürümlerinin ancak son altı senesinde başladığını söylemek istemiyor; bütün bunların köklerinin ne kadar derinlere, Hitler'in erken dönemlerine kadar indiğini kitabında olağanüstü bir

titizlikle irdeleyen bizzat Fest'in kendisidir. Ama diğer taraftan bu yanılgı, hata ve cürümlerin Hitler'in iktidarının ancak ikinci yarısında tam olarak gelişip etkilerini gösterdiğini, ilk yarısında ise hiç beklenmeyen ve Hitler'in kendisinin de sadece hazırlık babında gördüğü icraat ve başarıları tarafından gözlerden saklandığını ifade ederken de tamamen haklıdır. Fest, 1938-1939 sonbahar ve kış aylarının Hitler'in siyasi kariyerindeki zirve olduğunu iddia ederken de haklıdır. Bu döneme kadar hep yükselir Hitler'in kariyeri, bu dönemden sonraysa iniş ve nihayet çöküşün hazırlıkları başlar (ya da bizzat Hitler'in kendisi tarafından başlatılır). Eğer *Führer* bu dönemde bir suikasta kurban gitseydi (ya da bir kaza veya bir kalp kriziyle hayatını kaybetseydi) insanlar muhakkak ki Alman ulusunun en büyük evlatlarından birini kaybettiklerine inanacaklardı. Pekiyi, bu şekilde düşündüklerinde haklı mı olacaklardı, ve 1938'de ölmüş bir Hitler için bugünden geriye bakıldığında yine de böyle mi düşünülecekti?

Biz bu sorunun cevabının "Hayır!" olduğuna inanıyoruz, bunun iki nedeni var:

Birincisi: Hitler, kendisini öncesindeki bütün icraatını ve gerçekleştirdiklerini riske atmak zorunda bırakan savaşa daha 1938 sonbaharında hazırdı. Hitler 1938 Eylül'ünde savaşı başlatmak istiyordu, 1945 Şubat'ında kaleme alınan *Bormanndiktate*'de bile savaşı bu tarihte başlatmamış olmaktan dolayı üzgündür. "Askerî açıdan savaşı bir sene daha erken başlatmak niyetindeydik ... ama yapabileceğim hiçbir şey yoktu, çünkü İngilizler ve Fransızlar Münih'te bütün taleplerimi kabul ettiler." Ve 1938 Kasım'ında Alman basınının başyazarlarına verdiği bir mülakatta bundan önceki seneledeki bütün barış vaatlerinin sadece bir göz boyamadan ibaret olduğunu itiraf eder:

> Şartlar beni yıllar boyunca sadece barıştan söz etmek zorunda bıraktı. Sadece Almanların barış iradelerini ve barışçıl niyetlerini durmaksızın tekrarlayarak Alman ulusuna ... silahlanma imkânını verdim ki o da bir sonraki adımın ön koşulu olarak elzemdi. Bu şekilde seneler boyu sürdürülen barış propagandasının da sakıncalı tarafları var tabii, çünkü birçok insanın beyninde bugünkü rejimin her koşulda sulhu korumak kararı ve iradesiyle özdeşliği düşüncesinin kolaylıkla yerleşmesine neden olabilir. Bu durum sadece bu sistemin kendine koyduğu hedefin yanlış değerlendirilmesine neden olmaz, daha da önemlisi Alman ulusunun, uzun vadede, mağlubiyeti kabullenmesine yol açabilecek ve bugünkü rejimin başarılarını onun elinden alabilecek ve hatta almak zorunda olan karamsar bir ruhla dolmasına sebebiyet verir.

Dolambaçlı ifade edilmiş, ama yine de yeterince açık. Uzun sözün kısası, Hitler barış nutuklarıyla sadece yabancıları değil Almanları da yıllar boyunca yanıltmıştı. Ve Almanlar ona inandılar, (Versay Antlaşması'nda) yapılmasını istedikleri değişiklikler hayata geçirilmişti; 1939'da savaşa giderken, 1914'tekinin aksine coşkulu değil, aksine şaşkın ve moralsizdiler. Hitler'in 1933-1938 arasındaki icraatları; olumlu etkilerini, en azından yarı yarıya, savaş yaşanmadan gerçekleştirilmiş olmalarına borçluydular. Almanlar bütün bu icraatların sadece savaş hazırlıklarına hizmet ettiğini bilselerdi –ya da daha sonra bu gerçeği öğrenecek olsalardı (tarih araştırmaları bu gerçeğin gün ışığına çıkmasını engellemekte zorlanacaktı) birçoğu muhtemelen farklı düşünecekti olan biten hakkında– Hitler hâlâ en büyük devlet adamlarından biri olarak görünecek miydi onlara?

Fest'in fikrî deneyi başka bir yönde devam ettirmeye değer: Hitler'in 1938'deki ani ölümünün haberiyle Almanların

büyük ekseriyeti önce en büyük devlet adamlarından birini kaybettikleri hissini duyacaklardı. Ama bu his muhtemelen sadece birkaç hafta sürecekti. Çünkü bu süreden sonra hepsi korkuyla, artık işleyen bir devlet mekanizmasına sahip olmadıklarını, Hitler'in bu aparatı 1938'de, çoktan sessizce yıkmış olduğunu fark edecekti.

Pekiyi daha sonra nasıl devam edecekti tarihin akışı? Hitler'in 1938'de bir halefi yoktu, bir halefin seçilmesine yön verecek bir anayasa da yoktu ortalarda, keza bir halef ortaya çıkaracak tartışmasız haklara ya da güce sahip herhangi bir kurum da. Weimar Anayasası çoktan kalkmıştı yürürlükten, ama yerine bir başka anayasa konmamıştı. Dolayısıyla devlet aygıtı kendine bir reis seçmesine imkân verecek organlardan yoksundu. Hitler'in yerine geçebilecek halef namzetlerinin hepsi devlet içinde bir devlete yaslanmıştı: Göring hava kuvvetlerine, Himmler SS'e, Hess partiye (bu dönemde partinin de aslında neredeyse SA kadar işlevsiz hale geldiği anlaşılmıştı). Ve tabii bir de en üst düzey generalleri daha kısa bir süre önce, 1938 Eylül'ünde, bir askerî darbe için neredeyse hazır olan ordu vardı: Yani topyekûn bakıldığında sadece Hitler'in şahsının bir arada tuttuğu ve onun ortadan kalkmasıyla bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilecek bir devlet kaosu. Ve bu kaos bizzat Hitler tarafından yaratılmıştı – yani bir anlamda onun icraatıydı; sürecin sonunda daha kapsamlı bir yıkıma karışıp gözlerden saklandığı için bugüne kadar fark edilememiş bir yıkım icraatı.

Önceki sayfalarda Hitler'in hayatını ele alırken korkunç bir gerçekle karşı karşıya kalmıştık: *Führer* siyasi zaman planlamasını kendi yaşam beklentisine göre yapıyordu. Şimdi, bambaşka bir açıdan bakıyor ve yine buna benzer bir olguyla karşılaşıyoruz: Hitler devletin işlerliğini, kendi mutlak iktidarı ve ikame edilemezliği lehine, bilerek ve isteyerek yıkmıştır, hem de en başından itibaren. Bir devletin iş-

lerliği bir anayasa üzerine bina edilir, bu anayasa yazılı olabilir ama olmayabilir de. Ama *III. Reich* en geç 1934 sonbaharından beri, yazılı olan ya da olmayan herhangi bir anayasaya sahip değildi; ne devletin gücünü vatandaşlar karşısında sınırlayan temel hak ve özgürlükleri tanıyor ve uyguluyordu, ne de en zaruri düzeyde bile olsa bir anayasayı, yani farklı devlet organlarının yetkilerini birbirlerine karşı sınırlayan ve bunların faaliyetlerinin mantıklı bir şekilde birbirine eklemlenmesini sağlayan bir tür iç yönetmeliği haizdi. Tam aksine, Hitler bilerek ve isteyerek en farklı müstakil muktedirlerin herhangi bir sınır olmaksızın birbiriyle rekabet içinde olduğu, yollarının kesiştiği, yan yana ve karşı karşıya durdukları ve bütün bunların tepesinde de sadece kendisinin olabildiği bir statüko yaratmıştı. Sadece bu şekilde sahip olmak istediği, bütün yönlerde sınırsız, mutlak hareket özgürlüğünü sağlama alabilirdi. Çünkü tamamen doğru olan şu hisse sahipti: Her türlü anayasal düzende, en güçlü anayasal organın dahi yetkileri kısıtlanır. Anayasal bir devletin en güçlü adamının bile önüne, en azından sorumluluk ve yetki alanları bariyerleri çıkar, anayasa onun herkese ve her şeye emretmesine imkân vermez ve yine en azından devletin onsuz da işlemeye devam etmesini sağlamak için gerekenler yapılır anayasal düzende. Ama Hitler bunları istemiyordu ve bu yüzden de her türlü anayasayı yerine bir şey koymadan yok etti. O devletin bir numaralı hizmetkârı olmak istemiyordu; o *Führer*, mutlak efendi olmanın peşindeydi ve kesinlikle doğru olan şu tespiti yapmıştı: Mutlak iktidar sağlam ve işleyen bir devlet yapılanmasında değil sadece dizginlenmiş bir kaos ortamında mümkündür. İşte bu yüzden de daha en başından devleti bir kaosla ikame etmişti – ve şunu teslim etmek gerekir ki ölene kadar bu kaosun dizginlerini elinde tutmayı başardı. Fakat 1938 sonbaharında başarısının zirvesinde ölseydi de, yarattığı kaos ölümüyle açığa çıkacak

ve böylelikle arkasında bırakacağı şan da muhtemelen adamakıllı perişan olacaktı.

Hitler'i devleti yıkmaya yönlendiren bir başka husus daha vardı. Hitler'le ciddi şekilde ilgilendiğinizde onun başka bir özelliğini keşfedersiniz: Bağlayıcı kararlardan hiç hazzetmezdi, belki de bunu her türlü nihai durumundan korkma ya da çekinme olarak adlandırmak gerekir. Sanki içindeki bir şeyler onu korkutuyordu, hem de sadece siyasi gücüne devlet nizamıyla sınır konmasından değil, iradesine sabit bir hedefin tespitiyle sınır konmasından bile korkuyordu. Devraldığı Alman İmparatorluğu, hatta onu daha da büyüterek 1938'de oluşturduğu Büyük Alman İmparatorluğu bile Hitler için tahkim etmesi, koruması gereken bir şey değildi; aksine hep bambaşka ve çok daha büyük bir imparatorluğa ulaşmak için bir sıçrama tahtasıydı. Bu yeni imparatorluk belki de bir *Alman* imparatorluğu değil bir "Büyük Cermen" imparatorluğu olacaktı ve Hitler ona kafasında coğrafi sınırlar bile çizmiyordu, olsa olsa sürekli olarak ilerleyen ve belki Volga'da, belki Urallar'da belki de ancak Pasifik kıyılarında duracak bir "savunma sınırı" olacaktı bu yeni imparatorluğun. Birçok kez alıntılar yapılan 28 Nisan 1939 tarihli konuşmasında, "Alman yaşam alanının bin senelik tarihsel bütünlüğünü tekrar bina etmekle" övünürken gerçekte ne düşündüğünü kelimelere dökmüyordu. Onun talep ettiği yaşam alanı, yani *Lebensraum*, çok Doğu'daydı ve tarihsel değildi, tam aksine fütüristti. Onun gerçek düşüncelerinden bir parçayı, yukarıda da alıntılar yaptığım, 10 Kasım 1938 tarihli nutkundan görebilmek çok daha olasıdır: Bu nutkunda Alman ulusunun içsel olarak hazırlıklı olması gereken "hep bir sonraki adımdan" söz eder *Führer*. Fakat her adım sadece bir sonraki için bir hazırlık olacaksa herhangi bir yerde durmak ve erişileni –ve hatta kucağa düşeni– kalıcı olarak bir devlet formunda tahkim etmek için bir neden

kalmaz. Tam aksine, sabit ve yerleşmiş olan hareketli hâle getirilmeli ve yuvarlanmaya başlaması için ilk ivme verilmeli, her şey geçiciliğe göre ayarlanmalı ve bu geçicilikten hareketle tamamen otomatik olarak sürekli değişim, büyüme ve genişlemede ısrar etmeli. Alman İmparatorluğu bütünüyle bir fetih aracı haline gelebilmek için devlet olmaktan vazgeçmeliydi.

Bu bağlamda en büyük zıtlık, erişilebilir olana ulaştıktan sonra bir barış politikacısına dönüşen Bismarck ile Hitler arasındakidir. Ama Napolyon'la yapılacak bir karşılaştırma da burada öğretici olacaktır. Napolyon da tıpkı Hitler gibi bir fatih olarak başarısızdır, ama bir devlet adamı olarak icraatlarından birçoğu muhafaza edilmiştir: kapsamlı kanunları, eğitim sistemi; evet, *department* ve *prefecture*leriyle (vilayet ve valileriyle) onun eseri katı devlet yapılanması bile bugün mevcudiyetini sürdürmektedir, hem de devletin şeklinde o günden bugüne yaşanan bütün değişikliklere rağmen. Hitler bir devlet yapılanması oluşturamamıştır ve onun on sene boyunca Almanları etkilemiş, dünyanın nefesini kesmiş icraatları kalıcı bir önemi haiz değildir ve iz bırakmamıştır – sadece bir felaketle sonuçlandıkları için değil, zaten hiçbir zaman bir nihailik düşünülerek gerçekleştirilmedikleri için de. Hitler salt icraat performansı açısından belki Napolyon'dan da güçlü bir atletti, ama hiçbir zaman bir şey olamamıştı: Bir devlet adamı.

Başarıları

Hitler'in başarı eğrisi de tıpkı hayat eğrisi gibi tam bir muamma oluşturur. Hatırlayacağınız gibi Hitler'in hayat eğrisinde, tamamen atıl geçirdiği ve kimse tarafından tanınmadığı ilk otuz yılla dev boyutlu kamusal faaliyetlerle dolu sonraki yirmi altı yıl arasında dikkat çekici ve muhakkak surette izah edilmesi gereken bir kırılma noktası vardı. Hitler'in başarı eğrisinde ise buna benzer bir değil iki kırılma noktası görülür. Hitler'in bütün başarıları 1930 ile 1941 arasındaki on iki senelik bir zaman diliminin içerisindedir. Bu dönemin öncesinde, nereden bakarsanız bakın on sene süren bir siyasi kariyer boyunca neredeyse hiçbir başarısı yoktur. 1923'te kalkıştığı darbe akamete uğramış, 1925'te kurduğu parti 1929'a kadar herhangi bir önem atfedilmeyen küçük bir siyasal grup olarak kalmıştı. 1941'den sonra da –hatta 1941 sonbaharından itibaren– hiçbir başarı görülmez. Askerî teşebbüsleri akim kalır, yenilgiler üst üste gelmeye başlar, o müttefikleri tarafından terk edilirken düşman ittifakı sapasağlam korur mevcudiyetini. Hikâyenin sonunu da herkes biliyor. Fakat 1930'dan 1941'e kadar, Hitler iç ve dış po-

litikada ve nihayet askerî alanda da el attığı her şeyi başardı ve bütün dünyayı şaşkın bıraktı.

Belki hadiselere kronolojik olarak bir kere daha bakmak faydalı olur: 1930'da *Reichstag* seçimlerinde oyunu sekiz katına çıkardı, 1932'de tekrar ikiye katladı, 1933 Ocak'ında şansölye oldu, Temmuz ayında bütün rakip partiler ortadan kaldırıldı, 1934'te *Reich*'ın devlet başkanı ve Alman ordularının başkomutanı oldu, mutlak iktidardı bu. Artık Hitler için iç politikada ulaşılabilecek bir hedef kalmamıştı, dış politika başarılarının dizisi başladı: 1935'te Versay Barış Antlaşması'nın koşulları göz ardı edilerek mecburi askerlik hizmeti yürürlüğe konuldu – ve hiçbir tepki gelmedi, 1936'da Locarno Antlaşması'nın hilafına *Rheinland* bölgesine asker yerleştirildi – ve hiçbir tepki gelmedi, 1938'de Avusturya ilhak edildi – ve hiçbir tepki gelmedi, Eylül'de Südet bölgesi ilhak edildi – ve hatta bu, Fransa ve İngiltere'nin de açık ve kesin onayıyla yapıldı; 1939 Mart'ında Bohemya ve Moravya bölgeleri himaye altına alındı, Memel iş bölgesi işgal edildi. Böylece dış politikadaki başarılar dizisi sona erdi, bundan böyle dirençle karşılaştı Hitler; ve savaştaki başarılar başladı: Eylül 1939'da Polonya mağlup edildi; 1940'ta Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg işgal edildi, Fransa mağlup edildi; 1941'de Yugoslavya ve Yunanistan yenilgiye uğratıldı. Hitler artık Avrupa kıtasına hükmediyordu.

Toparlamak gerekirse: On sene başarısızlıklar, sonra on iki sene süren baş döndürücü bir başarı serisi, ardından tekrar dört yıl sürecek başarısızlıklar ve nihayet son nokta olarak gelen büyük facia. Ve aralarda her defasında keskin bir kırılma.

Ne kadar isterseniz arayabilirsiniz, tarihte bunun bir benzerini bulamazsınız. Yükseliş ve düşüş, evet; başarı ve başarısızlığın birbirinin yerini alması, evet. Ama hiçbir zaman buradaki gibi art arda gelen ve keskin sınırlarla birbirinden

ayrılan üç dönem bulamazsınız, önce katışıksız başarısızlık, sonra katışıksız başarı ve ardından yine katışıksız başarısızlık. Hiçbir başka örnekte aynı adam uzun bir süre umarsız bir beceriksiz gibi, sonra aynı uzunluktaki bir zaman dili boyunca her elini attığı konuda başarılı olan bir dâhi gibi görünmez; hele hele aynı adamın ardından gelen dönemde, bu defa sadece umarsız bir beceriksiz gibi görünmediği, gerçekten de öyle olduğu vaki değildir. Bunun bir şekilde açıklanması gerekir. Ve bu fenomenin insanın içgüdüsel olarak hemen el attığı ve kulağa ilk ağızda mantıklı gelen deneyim örnekleriyle açıklanması kabil değildir.

Tabii ki her politikacı her zaman aynı oranda iyi işler çıkarmaz, neredeyse hepsi zaman zaman hata yapar – ve bu hataları daha sonra becerebildikleri ölçüde telafi ederler. Bu bilinen bir durumdur. Birçok politikacının formunun zirvesine ulaşmak için belirli bir eğitim ve alışma zamanına ihtiyaç duyması da bildik bir durumdur, zirvede bir süre geçirdikten sonra yorulması ve performansının düşmesi de. Veya tam tersine, haddini aşan bir cesarete kapılıp ipin ucunu kaçırması da. Sorun bütün bu akla yakın açıklama denemelerinden hiçbirinin Hitler'e uymamasıdır. Hiçbiri uzun süren başarı ve yine uzun süren başarısızlık dönemleri arasındaki iki keskin kırılma noktasını izah edemez. Bu iki keskin kırılma noktasını Hitler'in karakterindeki değişimlerle ya da yeteneklerindeki azalma ya çoğalmalarla da açıklamak kabil değildir, Hitler hep aynı kalmıştır.

Hitler, tarihin başarıya eriştikten sonra başarıyı borçlu olduğu niteliklerini kaybeden (ve sayıları hiç de az olmayan) figürlerinden biri değildi kesinlikle. Onun rahata erdikten sonra dizginleri gevşettiği ya da elinden kaçırdığı söylenemez. Enerjisi ve irade gücü, kamusal alanda etkili olmaya başladığı ilk andan son ana kadar hep hayret uyandırıcıydı. Hükmetme gücü; her şeyin sona erdiği, artık sadece şansöl-

yelik makamının sığınağıyla sınırlandığı anlarda bile mutlaktı. Sığınak sakinlerinden biri olan Eva Braun'un enişte-si Fegelein 28 Nisan 1945'te, Hitler'in intihar etmesinden sadece iki gün önce, kaçmaya kalkıştığında onu bulup geri getirmelerini ve kurşuna dizmelerini emretti Hitler; bunun üzerine Fegelein bulundu, geri getirildi ve kurşuna dizildi. Emrin kendisi de, sorgusuz sualsiz, derhal yerine getirilmesi de son derece karakteristiktir. Savaşın son dört senesinin başarısız Hitler'i, önceki senelerin başarılı Hitler'inden farklı değildir; *Führer*'in ilaç kullandığı, uyku sorunları yaşadığı ve zaman zaman kolunun titrediği doğrudur, ama bunların hiçbiri onun düşündüklerini hayata geçirme iradesini ve gücünü bir nebze olsun etkilememiştir. Hitler'in savaşın son yıllarında sadece eski halinin bir gölgesinden ibaret, acınası bir insan hurdası olduğu tamamen abartılıdır. Hitler'in, öncesindeki on iki senelik muazzam başarı döneminin ardından gelen, 1941-1945 yılları arasındaki feci başarısızlığı ne bedenî ne de ruhi çöküşle açıklanabilir.

Keza –tam karşı tez olan, onun güya bedenî çöküşüyle kimi zaman neredeyse aynı cümlede dile getirilen– *hybris*[1] ile de yani başarıya alışkın ruhların megalomaninin pençesinde kaderi zorlayan taşkın cüretkârlığıyla da açıklanamaz. Hitler'in Rusya'ya saldırma kararı –ki çöküşü de bu kararla başlamıştır– sonradan akla düşen, başarıdan beslenen cüretkârlığın meyvesi bir fikir değildir; bu karar Hitler'in uzun zaman üzerinde düşünülmüş ve karara bağlanmış asli hedefi olarak senelerce önce alınmıştır, daha 1926 yılında *Kavgam*'da yazıya dökülmüş ve nedenleri izah edilmiştir. 1941 yılının diğer meşum kararı, Amerika'ya harp ilanı, aşırı cüretkârlıktan ziyade bir çaresizlik anından kaynaklanır (Hatalar bölümünde bu kararı kapsamlı olarak ele alacağız). Ve Hitler'in hata yaptığında da tuttuğu rotadan vazgeçmeme-

1 Had bilmezlik, kibir.

sine neden olan inadı; geçmişte hata yaptığında da, örneğin 1925-1929 arasında, bütün çabalara rağmen partisi iktidarı "kanunlar çerçevesinde" ele geçirme hedefine yıllarca bir adım dahi yaklaşamadığında gösterdiği inattan farklı değildi.

Eğer Hitler megalomansa –ki belirli bir anlamda onu bu şekilde tanımlamak kabildir– daha en başından itibaren megalomandı. Hiç kimsenin tanımadığı, hayatı boyunca kaybeden olmuş bir adamın politikacı olmaya karar vermesinden daha "megaloman" ne olabilir ki? Başlangıçtaki cüretkârlığıyla karşılaştırıldığında daha sonra olan bitenlerin tamamının bir çocuk oyunundan farksız olduğunu Hitler'in bizzat kendisi söylemiştir ve bu konuda ona inanmamızda bir sakınca yoktur. Ayrıca bir politikacı olarak "çıraklık dönemi" alışılmadık derecede kısadır ki böyle bir çıraklık döneminden bahsetmek ne kadar mümkündür, bu da tartışılır. Esasen 1923 yılındaki akim kalan darbe denemesi ders çıkardığı tek hadisedir. Bunun haricinde, korkutucu bir şekilde neredeyse hep aynı kalmıştır. İzlediği siyaset en azından 1925'ten 1945'e kadar tamamen aynı kalıptan çıkmıştır, yekparedir. Bu yirmi sene içerisinde iki kere değişen şey karşı karşıya kaldığı direncin şiddetidir.

Ve bu şekilde bir anda Hitler'in başarı eğrisinin sırrını açıklayacak anahtarı da bulmuş oluyoruz. Bu anahtar Hitler'in yaşadığı birtakım dönüşümlerle alakalı değil, bu anahtar Hitler'in muhatap olduğu rakiplerinin değişmesi ve dönüşmesiyle ilgilidir.

Hitler'in icraatları ve başarılarını iki ayrı bölümde ele alırken çok düşündük. İcraatlar münferit kişilere aittirler; başarılarda hep en azından iki taraf gereklidir, birinin başarısı diğerinin başarısızlığıdır. Aynı güçle zayıf bir rakibe karşı başarılı, kuvvetli bir rakibe karşıysa başarısız olursunuz, herkesin bildiği bir şeydir bu. Ama tam da bu herkesin bildiği

gerçekler sıkça unutulur, göz ardı edilir. Bu defa, bir kerecik olsun, göz ardı *etmezsek* bu herkesin bildiği gerçekleri, her şey kendiliğinden açıklanacak. Bakışlarınızı Hitler'den onun dönem dönem karşısında olan rakiplerine çevirdiğiniz anda, Hitler'in başarı ve başarısızlıkları hemen açıklanabilir hale gelir.

Hitler'in başarıları hiçbir zaman güçlü veya en azından dirençli bir rakibe karşı kazanılmış başarılar değildir. Yirmili yılların sonundaki Weimar Cumhuriyeti ve 1940'ların İngiltere'si bile onun için fazla güçlü rakiplerdi. Hitler daha zayıf olanın daha güçlü olanı zaman zaman açığa düşürüp mağlup etmesini sağlayabilen yaratıcılık ve kıvraklıktan da hiç nasibini almamıştı. 1942-1945 arasında Müttefiklere karşı savaşırken, düşman koalisyonunu iç gerilimlerinden faydalanarak yıkmaya yarayacak en ufak bir fikir üretemedi; tam aksine Batı ve Doğu'nun bir araya geldiği bu birçok açıdan hiç de doğal olmayan savaş ittifakının oluşmasında ve devamında Hitler'in belki de herkesten fazla katkısı olmuştur. Bizzat o, kör bir inatla, zaman zaman her köşesinden çatırdayan bu ittifakı ayakta tutmak için gereken her şeyi yaptı âdeta. Buna karşın başarılarının hepsini, ya gerçek bir direniş gösteremeyecek halde olan ya da direnmeye hiç niyeti olmayan rakiplere karşı kazandı. İç politikada, zaten içi oyulmuş ve pratik olarak vazgeçilmiş Weimar Cumhuriyeti'ne öldürücü darbeyi vurdu. Dış politikada, Avrupa'nın 1919'da bina edilmiş barış sistemini sona erdirdiğinde bu sistem zaten çoktan kendi iç dinamikleriyle sarsılmış ve sürdürülmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştı. Her iki hadisede de Hitler zaten yıkılmakta olana son silleyi vurmuştu.

Yirmili ve kırklı yılların aksine otuzlu yıllarda karşısında kişisel olarak da genellikle zayıf rakipler vardı. Onunla Weimar Cumhuriyeti'nin mirası için bir süreliğine rekabet eden Alman muhafazakârlarının bir planları yoktu, kendi safla-

rı arasında kavga sürüyordu ve Hitler'e direnmek ve onunla ittifak kurmak arasında gidip geliyorlardı. Otuzlu yılların son döneminin İngiliz ve Fransız devlet adamları da direniş ve ittifak arasında bir o yana bir bu yana savruluyorlardı, Hitler işte bunlara karşı kazanmıştı dış politikadaki başarılarını. Almanya'nın 1930'daki, Avrupa'nın 1935'teki ve Fransa'nın 1940'taki durumlarını dikkatle incelersek Hitler'in başarıları, onları bizzat yaşayanlar için sahip oldukları mucizevilik halesini kaybederler. Dolayısıyla bu zahmete girmemiz gerekir, hem de bu inceleme bir süre için bizi Hitler'den uzaklaştıracak gibi görünse de. Dönemin tarihi hakkında biraz bilgimiz olmadan Hitler'in başarılarını anlamamız kabil değildir.

Weimar Cumhuriyeti 1930'da, Hitler Eylül ayında ilk seçim başarısını göstermeden önce zaten bitmişti. Mart'ta kurulan Brünning hükümeti; detayları düşünülmemiş ve tanımlanmamış olsa da tamamen farklı, yeni bir devlet ve anayasa düzenine geçişi sağlayacak ilk başkanlık kabinesiydi. İki halefi von Papen ve Schleicher'in aksine Brünning anayasal meşruiyetin, dış çeperinde bile olsa, hâlâ içerisindeydi – onun iktidarı sırasında kullandığı "kanun hükmünde kararnamelere" *Reichstag* göz yumuyordu aslında, Brünning'in arkasında anayasanın talep ettiği meclis çoğunluğu yoktu artık. Ve *Reichstag* olmadan hükümet etmesine izin veren süresiz olağanüstü hal kurgusuyla aslında Weimar Cumhuriyeti Anayasası'nı pratik olarak yürürlükten kaldırmıştı çoktan. Dolayısıyla çok inananı da olsa bir hatadır Weimar Cumhuriyeti'nin Hitler'in saldırısı neticesinde yıkıldığını düşünmek. Hitler'in ciddiye alınması gereken bir figür alarak sahneye çıktığı dönemde Weimar Cumhuriyeti zaten çökmekteydi, 1930 ila 1934 arasındaki iç politika mücadelesinde bahis konusu olan cumhuriyetin müdafaası değildi

artık, sadece yerini alacak olanın niteliğiydi. Tek soru şuydu: Çoktan vazgeçilmiş cumhuriyetin yerini muhafazakâr –ve son tahlilde muhtemelen monarşist– bir geriye dönüş ve geçmişi tekrar bina etme hareketi mi, yoksa Hitler mi?

İşlerin başladığı noktadaki durumu anlamak isterseniz Weimar Cumhuriyeti'nin tarihine kısa bakış atfetmemiz gerekir, daha en başından itibaren şanssız bir hikâyedir bu.

Weimar Cumhuriyeti kurulurken sadece merkez soldaki üç partinin –SPD, sol liberaller ve Katolikler– oluşturduğu bir koalisyon tarafından taşınıyordu. Bu koalisyon Kayzer Almanya'sının son yıllarında da meclis çoğunluğunu oluşturmuştu ve imparatorluğun son günlerinde, 1918 Ekim'inde, parlamenter sistemin yerleşmesini sağlamıştı (daha doğrusu kucağına düşmüştü parlamenter sistem). 1918 Kasım'ındaki devrimin ardından ulusal meclisin "Weimar Koalisyonu'nu" oluşturmuştu bu üç parti, esas itibarıyla kayzer döneminin meşruti imparatorluk anayasasını kopya eden Weimar Anayasası'nı yaratmış ve ülkeyi yönetmeye başlamıştı. Ama daha ilk seçimde, cumhuriyetin ilk *Reichstag* seçiminde meclis çoğunluğunu kaybetti ve bir daha hiçbir zaman tekrar ele geçiremedi.

Bu süreç içerisinde, programı altüst eden 1918 Kasım Devrimi gerçekleşti. Weimar Koalisyonu'nun kafasındaki konsepte hiç uymayan bu devrim, koalisyon tarafından bastırıldı. Weimar devletini hiçbir zaman kabullenmeyecek ve onunla hiç barışmayacak sol kanattan küskün, amansız ve hiç bitmeyen bir muhalefetti bunun neticesi. Ama devrim en azından geri çevrilmesi mümkün olmayan *bir* başarı kazandı, monarşiyi kaldırdı. Bundan sonra Weimar Koalisyonu'na, devrimin eseri cumhuriyeti kendi cumhuriyeti hâline getirmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Ama böylece Weimar Koalisyonu kendine sağ cenahtan, daha da çok taraftarı olan ve daha güçlü bir ikinci hiç bitmeyen muhalefet

yaratmış oldu. Bu ikinci muhalefet de "Kasım Devrimi'nin devleti" olarak adlandırdıkları Weimar Cumhuriyeti'ni, tıpkı hayal kırıklığına uğramış solcu devrimciler gibi hiçbir şekilde kabullenmiyordu ve sol muhalefetten çok daha tehlikeliydi, çünkü sağ muhalefet tıpkı devrimden önce olduğu gibi bürokrasi ve silahlı kuvvetlerdeki neredeyse bütün kilit pozisyonları kontrol ediyordu. Weimar devleti daha ilk kurulduğu günden itibaren bir ordu dolusu anayasa düşmanını devlet hizmetinde tutuyordu. Siyasi yelpazenin sol ve sağ cenahındaki cumhuriyet düşmanları 1920'den itibaren *Reichstag*'daki çoğunluğu ele geçirdiler ve suya yeni indirilmiş cumhuriyet, 1925'e kadar amansız bir fırtınaya yakalanmış bir vapur misali bata çıka ilerlemeye devam etti. Sağdan ya da soldan bir darbe denemesinin yaşanmadığı neredeyse tek sene geçmedi. (1923'teki Hitler darbesi bu birçok denemeden biriydi.) Bu yıllarda cumhuriyete kimse uzun bir ömür biçmiyordu.

Ama buna rağmen, kısa bir müddet için zahiri bir güçlenme ve tahkim dönemi de ihsan edildi cumhuriyete – altın yirmiler, 1925'le 1929 arasındaki yıllar. Hitler için, yaygaracı cumhuriyet düşmanlığının hiç yankı bulamadığı ve neredeyse gülünç duruma düştüğü mutlak başarısızlık seneleri. Peki ne değişmişti? Neydi "Cumhuriyetçileri olmayan Cumhuriyet"in bir anda yaşama tutunmasını sağlayan?

Birçok şey. Yetenekli bir dışişleri bakanı, Gustav Stresemann, Birinci Dünya Savaşı'ndaki düşmanlarla barışma yolunda birkaç adım atabildi, bunun neticesinde birtakım kolaylıklar ve prestij getiren küçük başarılar elde edildi. Amerikan kredileri mütevazı bir ekonomik gelişmeye izin verdi. Ama en önemlisi: Reddettiği devletin içine, bütün bakanlıklara ve resmî kurumlara, sağlam bir örgüyle yerleşmiş masif ve güçlü sağ muhalefet bu devlete karşı muhalefetinden geçici bir süre için ve deneme babında vazgeçti ve onu yö-

netmeye razı oldu; cumhuriyet düşmanları birkaç sene için "mantık cumhuriyetçileri"ne dönüştüler.

Bu kısmi zihniyet dönüşümünü mümkün kılan ve cumhuriyete kendini tahkim etmesi için bir şans veren belirleyici hadise 1925 Nisan'ında Hindenburg'un devlet başkanı seçilmesiydi. Birçokları bu seçimi Weimar Cumhuriyeti için sonun başlangıcı olarak görme eğilimindedir. Tamamen yanlış! Hindenburg'un seçilmesi cumhuriyet için son derece doğruydu ve ona mevcudiyeti boyunca yakalayabildiği tek şansı bahşetti. Çünkü Birinci Dünya Savaşı kahramanı ve kayzerin mareşallerinin en meşhuru Hindenburg'un başına geçmesiyle cumhuriyet; ona bu ana kadar çelik bir disiplinle muhalefet eden sağcılar için bir anda kabul edilebilir hale gelmişti, uzlaşma benzeri bir süreç belirmişti ufukta. Ve bu uzlaşma havası, Katolikler, sağ liberaller ve muhafazakârların merkez sağ koalisyonu hükümette olduğu sürece (1925'ten 1928'e kadar) devam etti. Bu hükümetle; devleti taşıyan parti sistemi ilk ve son kez siyasi yelpazenin sağ ve sol cenahlarına kadar –ama komünistler ve nasyonal sosyalistler gibi radikal grupları dışarıda bırakacak şekilde– genişlemiş oldu, çünkü artık muhalefette olan sosyal demokratlar ve sol liberallerin devlete bağlılıklarında zaten tereddüt yoktu.

Ama bu kısa bir dönem olarak kaldı. 1928 yılında sağ hükümet seçimi kaybedip, 1920'den sonra ilk kez bir sosyal demokrat şansölye olunca bu dönem de bitmiş oldu. Muhafazakârlar yeni bir liderin –Hugenberg– önderliğinde tekrar uygun adım cumhuriyet karşıtlığı rotasına döndüler, hatta Katolik merkez dahi –onların da yeni bir lideri vardı, Kaas– otoriter bir rejimin gerekliliğinden dem vurmaya başladı. Savunma bakanlığında politize bir general –von Schleicher– darbe planları hazırlamaya başlamıştı bile. 1928 seçi-

minin sonuçlarına benzer bir şeyin sağcıların başına bir kere daha gelmesine izin verilmemeliydi. Hükümet, ebediyete kadar hüküm sürecek bir sağ hükümet, Bismarck imparatorluğunda olduğu gibi meclis ve seçimlerden bağımsız hale getirilmeliydi; meclis egemenliği kaldırılmalı, yerine başkanlık sistemi gelmeliydi.

1930 Mart'ında bunun zamanı gelmişti. Stresemann 1929 Ekim'inde ölmüştü, aynı ayda Amerika'da borsaların çökmesi küresel bir ekonomik kriz başlatmıştı ve bu krizin Almanya'ya derhal feci etkileri oldu. Hükümet ekonomik krize göre pozisyon alamamıştı ve istifa etti, bu defa yerine meclisin içinden çıkan bir hükümet de kurulamadı. Bunun yerine pek de tanınmayan bir merkez politikacısı, Brünning (Schleicher'in adayıydı) şansölye oldu, mecliste çoğunluğun desteğine sahip değildi ama buna karşın yarı diktatoryal yetkileri ve meclisten bağımsız çalışan muhafazakâr-otoriter bir rejime geçişi sağlamak olarak özetlenebilecek gizli bir misyonu vardı. Geçici bir süre olağanüstü hal kanunlarıyla ve kanun hükmünde kararnamelerle hükümet etti ve ona boyun eğmediğinde *Reichstag*'ı feshetti. Bu Hitler'in şansı oldu. 1925-1929 arasının sağlam ve çalışır (ya da en azından öyle görünen) cumhuriyetinde eli kolu bağlıydı, 1930'da yaşanan rejim krizinde partisi bir anda meclisteki ikinci büyük güç haline geldi.

Hitler kapıya dayanmıştı artık! Bu andan itibaren sosyal demokratlar bile Brünning'in parlamentoyu devre dışı bırakan olağanüstü hal rejimini ehveni şer olarak kabul etmeye başladılar ve Brünning neredeyse iki sene boyunca yarı kanuni iktidarını devam ettirdi. Ama sıkıntı giderek artıyordu, Hitler dalgası da aynı şekilde güçleniyordu. Ayrıca Brünning de yarı kanuni iktidarından, Schleicher'in ona verdiği misyonla hazırlaması gereken yeni otoriter devlete geçişi bir türlü gerçekleştiremedi. Bu şartlar altında hükümette kala-

mazdı, düşürüldü, Schleicher'in mecliste daha da az desteği olan bir başka şansölye namzedi, von Papen bir "baronlar kabinesi" kurdu ve "tamamen yeni bir tarz-ı hükümet" süreceğini deklare etti. Onun da ilk işi meclisi feshetmek oldu ve Hitler'in partisi yenilenen seçimde vekil sayısını yeniden iki katına çıkardı ve meclisin en büyük gücü oldu. Bu andan itibaren sadece iki alternatif kalmıştı, Papen/Schleicher veya Hitler. Parlamenter demokrasiden kimseler bahsetmiyordu artık, sessizce kaldırılmıştı cenazesi. Şimdi onun yerini alacak sistemin mücadelesi veriliyordu.

Papen/Schleicher ve Hitler arasında 1932 Ağustos'undan 1933 Ocak'ına kadar süren ve detaylarını burada anlatmayacağımız heyecan verici hile ve desise oyunlarında Hitler'in daha güçlü bir eli olduğu daha en başından belliydi. Şu basit nedenle bile daha güçlüydü Hitler: O *bir* kişiyken rakipleri *iki* kişiydi. Ayrıca, Papen ve Schleicher'in arkasında yok olmuş imparatorluğun işlevlerini kaybetmiş seçkinleri varken Hitler bir kitle hareketinden güç alıyordu. Ama her şeyden önce Hitler ne istediğini çok iyi biliyorken Papen ve Schleicher bilmiyorlardı, esasen *bilemezlerdi de*: Papen/Schleicher'in otoriter devletini seksen beş yaşındaki Hindenburg'dan sonra ayakta tutabilecek tek hamle monarşinin tekrar bina edilmesi olabilirdi, ama onu açıkça göze almaya da cesaret edemiyorlardı – ve bunun çok mantıklı bir sebebi vardı: Tahta geçebilecek uygun, akla yakın bir namzet yoktu ellerinde. Bu yüzden en olmayacak kurgularda yollarını kaybettiler: Von Papen –zıpkın gibi bir aristokrat olarak– bütün partilerin yasaklanmasının ve sadece ordunun süngüsüne yaslanan bir aristokratlar diktatörlüğü kurulmasının hayallerini kuruyordu. Ordunun bu şekilde fazla ağır bir yükün altına gireceğini (haklı olarak) düşünen Schleicher'in başka fantastik hayalleri vardı: Nazilerin bölünmesi ve (Hitler'siz) ılımlı Naziler, gençlik dernekleri ve or-

dudan müteşekkil bir koalisyonun temelini oluşturacağı faşist bir korporatif devletin kurulması. Tabii ki her iki hayal de daha başlangıç aşamasında başarısızlığa uğradı, ama en önemli sonuçlara sebebiyet veren gelişme şu oldu: Bu hayaller yüzünden birbirlerinden koptular, Schleicher Papen'i devirdi ve şansölyelik koltuğuna yerleşti. İntikam şerbeti içmeye kararlı ve her zaman tehlikeli oyunlar oynamaya hazır Papen bunun üzerine Schleicher'e karşı Hitler'le ittifaka girdi ve Hindenburg'u, Schleicher'i azledip Hitler'i şansölye atamaya ikna etti. Papen Hitler'i hep küçük ortağı (ve bir anlamda çığırtkanı) olarak kabul etmeye hazır olmuştu; bu defa da o, Şansölye Hitler'in küçük ortağı rolünü oynamayı kabul etti. Hitler'i kendi aristokrat muhafazakâr bakan ekibiyle "kuşatabileceğini" düşünüyordu.

Ama bu hiçbir zaman mümkün olmadı. Hitler'in muhafazakâr küçük ortağını bundan sonraki birkaç ay içerisinde nasıl kısmen, yeni seneyle beraber ise nihai olarak devre dışı bıraktığı ve Hindenburg'un 1934 Ağustos'undaki ölümünün ardından mutlak iktidarı nasıl kendi elinde topladığı detaylı bir izahat gerektirmeyecek kadar bildik bir hikâyedir. Ama herkes tarafından bilinmediği için bir kere daha belirtilmeye değer –ve muhtemelen birçok kişiyi şaşırtacak– olan şu tespittir:

Hitler'in 1930-1934 arasında, iç politikada ciddi şekilde hesaba katmak ve zaman zaman da mücadele etmek zorunda olduğu tek hasmı veya rakibi muhafazakârlardı. Liberaller, merkezdekiler ve sosyal demokratlar onun için en küçük bir sorun oluşturmadılar, keza komünistler de.

1934'ten sonraki, sınırsız iktidarının yıllarında da bu böyle kaldı. Liberaller, merkezdekiler ve sosyal demokratlar; eğer saf değiştirmeyip inançlarına sadık kaldılarsa, neredeyse istisnasız bir şekilde, ya yurtdışına göçerek ya da kendi içlerine kapanarak Hitler için tamamen zararsız bir pasif-

liğe çekildiler. Tekrar tekrar ortaya çıkarılan ve tekrar tekrar yenileri oluşturulan küçük komünist grupların tamamen sembolik direnişi ve yeraltı dayanışması –hiçbir şansları olmamasına rağmen gösterdikleri ölümü hiçe sayan cesaretleri insani olarak muhakkak ki büyük bir saygıyı hak ediyordu– Hitler için polisiye bir problemden ibaretti. Ama muhafazakârlar; orduda, hariciyede ve yönetim bürokrasisinde sahip oldukları iyi tahkim edilmiş pozisyonlarla onun başında hep ciddi bir siyasi sorun olarak kaldılar – günlük işleyiş için vazgeçilmez, yarı müttefik ama yine de yarı rakip ve hatta en azından bir kısmı tam anlamıyla rakip. Papen ve Schleicher 1934 yaz aylarında yaşanan krizde bir kez daha harekete geçtiler (Schleicher bunu hayatıyla ödedi, Papen diplomatik bir yurtdışı hizmetine gönderilerek kızağa alındı), muhafazakâr generaller 1938 ve 1939'da darbe planları hazırladılar, Goerdeler ve Popitz gibi muhafazakâr politikacılar bütün savaş boyunca ordudan, devlet bürokrasisinden ve ekonomi dünyasından farklı ortaklarla Hitler'e karşı entrikalar düzenlemeye çalıştılar, 1944'ün sonunda ise siyaset dünyası ve ordudaki muhafazakâr Hitler karşıtları bir tür büyük koalisyon oluşturabildiler ve bu hareket 20 Temmuz'da[2] zirvesine ulaştı. 20 Temmuz operasyonu son derece muhafazakâr bir öze sahipti, her ne kadar darbe hükümeti planlanırken birkaç genç sosyal demokrata da makyaj babında yer ayrılmış olsa da, idam edilen suikastçıların listesi *Gothaischer Adelskalender*'den[3] bir seçki gibi görünür. Darbenin başarıya ulaşamamasında hayata geçirmek istediği devlete dair romantik-muhafazakâr fikirlerin tıpkı geçmişte Papen ve Schleicher'in peşinde koştukları kadar üzerinde düşünülmemiş, anakronik ve gerçeklerden uzak olmasının da önemli bir payı vardı.

2 Stauffenberg tarafından gerçekleştirilen Hitler'e suikast girişimi.

3 Aristokratların soyağaçlarını incelemekte kullanılan bir el kitabı.

Muhafazakâr muhalefet Hitler için hiçbir zaman gerçek anlamda tehlikeli olamadı ve *Führer*'in bu muhalefete karşı kazandığı kolay başarılar bir türlü bitmek bilmedi. Ama en azından ona sonuna kadar zorluk çıkarmaya devam eden tek muhalif gruptu muhafazakârlar, onu devirmek için az da olsa şansı olan ve en azından bir kere bunu deneyen tek grup. Bu muhalefet de sağ kökenliydi ve ona göre kerteriz alırsak Hitler solda duruyordu.

Bu insanı düşünmeye sevk edecek bir tespit. Hitler kesinlikle, bugün birçok insanın alışık olduğu gibi siyasi yelpazenin en radikal sağına kolaylıkla yerleştirilemez. O tabii ki demokrat değildi ama popülistti, gücünü seçkinlerden değil kitlelerden alan bir adam, bir anlamda mutlak iktidara yükselmiş bir halk temsilcisiydi. En önemli iktidar aracı demagojiydi, iktidar enstrümanı derli toplu bir hiyerarşiye sahip değildi: Sadece onun zirvesinde yer almasıyla bir arada tutulan, koordinasyondan nasibini almamış, bir dizi kaotik kitlesel organizasyondan müteşekkildi. Bunların hepsi "sağ"dan ziyade "sol"a ait karakteristik özelliklerdi.

Açıkça görülüyor ki Hitler; 20. yüzyılın diktatörlerini yan yana dizdiğimizde Mussolini ile Stalin arasında bir yerlerde durur, dikkatle bakılırsa Mussolini'den ziyade Stalin'e yakın bir yerde. Hitler'i faşist olarak nitelemek kadar yanıltıcı bir şey olamaz. Faşizm yüksek sınıfların iktidarıdır, doğal olmayan bir kitlesel coşku destek verir bu yüksek sınıf hâkimiyetine. Hitler kitleleri coşkuyla sürüklemiştir peşinden; evet, ama bunu hiçbir zaman yüksek sınıfları desteklemek amacıyla yapmamıştır. O sınıf politikacısı değildir ve onun nasyonal sosyalizmi kesinlikle bir faşizm değildir. Hitler'in "insanların devletleştirilmesi" kavramına tam olarak tekabül eden konseptlerinin, Sovyetler Birliği ya da Demokratik Almanya Cumhuriyeti gibi bugünün sosyalist devletlerinde mevcut olduğunu bir önceki bölümde tespit etmiştik,

bunlar faşist devletlerde ya hiç görülmez ya da cılız bir gelişim aşamasında kalır. Stalin'in "Tek ülkede sosyalizm"i, Hitler'in "Nasyonal sosyalizm"inden, (terminolojik özdeşliğe dikkatinizi çekerim!) tabii ki üretim araçlarında özel mülkiyetinin mevcudiyetini sürdürmesiyle ayrışır. Ama bu, Hitler'in *Reich*'ı gibi totaliter bir biat devletinde gerçekten de bu kadar belirleyici midir? Bu soruya cevap vermek zordur. Ama Mussolini'nin faşizmiyle Hitler'in nasyonal sosyalizmi arasındaki farklılıklar her halükârda daha derindir: Monarşi yoktur, bu yüzden diktatörün devrilmesi ya da tahttan indirilmesi ve bir başkasıyla değiştirilmesi opsiyonu yoktur, parti ve devlette katı bir hiyerarşi yoktur, anayasa yoktur (faşist bir anayasa dahi yoktur!), geleneksel yüksek sınıflarla gerçek anlamda bir ittifak da yoktur ve en az yardım bu sınıfa bahşedilir. Şu tespit gerçi sadece dış görünüşle ilgili gibidir ama birçok temel karakteristik özellik için semboliktir: Mussolini iktidarı boyunca frak giydiği sıklıkta parti üniforması da giymiştir. Hitler ise, sadece 1933-1934 arasındaki geçiş döneminde, Hindenburg devlet başkanıyken ve Hitler Papen'le güya ittifakını ayakta tutmak zorunda olduğu müddetçe ve yine sadece zaman zaman frak giymiştir; *Führer* bu dönemden sonra sadece üniforma giyer – tıpkı Stalin gibi.

Bakışlarımızı Hitler'in 1930-1934 arasında iç siyasette yaşadığı başarılardan, 1935-1938 arasındaki, dönemin tarihinden yola çıkılarak yine kolayca izah edilebilecek, dış politika başarılarına çevirmeden önce son olarak bir husus daha kısaca ele alınmalıdır. Şu soru sıkça gündeme gelir: Bir Hitler bugünün Federal Almanya'sında ortaya çıksa 1930'da ele geçirdiği şansı –tabii özellikle de ekonomik kriz ve işsizlik Weimar Cumhuriyeti'ndekine benzer boyutlara ulaşsaydı– yakalayabilir miydi? Eğer Hitler'in iktidarı ele geçirmesiyle ilgili analizimiz doğruysa cevap huzursuz edici olmayacaktır: Hayır, Hitler aynı şansı yakalayamazdı; çünkü Fede-

ral Almanya Cumhuriyeti'nde devleti reddeden ve onu, Hitler'in iktidara yürümesini mümkün kılacak şekilde yıkmaya hazır bir sağ kanat yoktur.

Bir devlet sadece ekonomik kriz ve kitlesel işsizlikle kolay kolay un ufak olmaz, aksi takdirde 13 milyon işsiziyle Büyük Buhran yıllarının Amerika'sı da 1930-1933 döneminde yok olmalıydı. Weimar Cumhuriyeti ekonomik kriz ya da işsizlik nedeniyle yıkılmadı; tabii ki adı geçenler batma psikolojisine katkıda bulundular, ama Weimar Cumhuriyeti'nin yıkılmasının asıl nedeni, Weimar sağcılarının parlamenter devleti –yerine nasıl tasarlandığı müphem bir otoriter devlet bina etmek üzere– yıkmaya, ekonomik kriz patlak vermeden ve kitlesel işsizlik ortaya çıkmadan çok öncesinden beri kararlı olmalarıydı. Weimar Cumhuriyeti Hitler tarafından yıkılmadı: Hitler şansölye olduğunda cumhuriyeti berhava edilmiş bir şekilde kucağında buldu ve sadece onu yıkanların iktidarına son verdi.

Bonn'la Weimar arasındaki en büyük farklılık; Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Weimar Cumhuriyeti'ni yıkan siyasi gücün, yani devleti reddeden bir Sağ'ın, mevcut olmamasıdır. Alman sağını cumhuriyete, parlamentarizme ve demokrasiye döndüren tam da Hitler'le rekabetindeki mağlubiyeti ve ona karşı uzun yıllar süren, sonuçsuz muhalefet çabasındaki acı ve kısmen kanlı tecrübeleridir belki de. Alman sağı her halükârda Hitler'den şunu öğrenmiştir: Meclis sisteminin içinde bir parti olarak, kâh iktidarda kâh muhalefette, meclisteki sol partilerle gücünü sınaması; otoriter bir devletin yönetimi için popülist-demagojik bir diktatörle rekabete girmeyi denemesinden daha iyiydi onun için. Katolik merkezle geçmişin diğer sağ kanat partilerinin birleşmesiyle oluşan CDU'nun[4] kurulması Alman sağındaki bu radikal zihniyet değişiminin nişanesi gibidir ve tıpkı SPD'nin otuz

4 Hıristiyan Demokrat Parti.

sene daha evvel devrimci bir partiden parlamenter sistemin bir partisine dönüşmesi gibi, Alman siyasetinde asra damga vuran hadiselerden biridir.

Federal Almanya Cumhuriyeti, Weimar Cumhuriyeti'nin sahip olmadığı bir şeye sahiptir: demokratik bir sağ. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin arkasında, bir devlet olarak, sadece bir merkez-sol koalisyonu değil (radikal uç unsurlar dışında) bütün bir partiler yelpazesi durur. Böylelikle, 1930'da Hitler'in yolunu açan gelişmelerin benzerlerinin yaşanması insan aklı ve havsalasına sığmaz bir olasılık haline gelmiştir. Bonn Weimar'dan –Federal Almanya Cumhuriyeti'nin anayasasının Weimar Anayasası'na nazaran birtakım avantajlara sahip olmasından filan değil, tamamen siyasi yapısındaki farklılıktan dolayı– daha sağlam ve daha güçlü bir demokratik devlettir. Ayrıca, bu konuyla ilgili son sözler olarak şunu eklemek gerekir ki, günün birinde ilk on yedi senesindeki gibi yine sağcı bir hükümet tarafından yönetilecek[5] veya mesela terörizmin yarattığı baskıyla kanunlarını sertleştirecek olsa da, daha sağlam ve daha güçlü bir demokratik devlet olmaya devam edecektir. Bu yüzden Federal Almanya Cumhuriyeti'ni Hitler imparatorluğu ile karşılaştıranlar neredeyse tamamen Hitler'i bizzat yaşamamış insanlardır ve neden bahsettiklerinin farkında değillerdir.

Böylece Hitler'in iç politika başarılarından yeterince bahsetmiş olduk, şimdi de yine kendi gücünden çok hasımlarının zafiyetine borçlu olduğu dış politika başarılarına dönelim. İç politikada, nasıl 1930'da 1919 cumhuriyetini can çekişirken karşısında bulduysa, dış politikada da 1935'te 1919 barışını bir çöküş içerisinde buldu karşısında. Ve tıpkı vaktiyle içeride olduğu gibi bu defa da dışarıda, *status quo*nun cesaretlerini çoktan kaybetmiş savunucularıyla karşı karşıyaydı. *Status*

5 Kitabın yazıldığı dönemde SPD iktidardaydı.

*quo*yu değiştirip yerine başka bir şey koymak isteyenler arasından zoraki yardımcılarını buldu. Bunun neden böyle olduğunu anlamak için –nasıl bundan önceki bölümde Weimar Cumhuriyeti'nin tarihine kısaca baktıysak– 1919'da Paris'te yaratılan Avrupa barış düzeninin hikâyesini kısaca ele almamız gerekiyor.

Bu da tıpkı diğeri gibi çok mutsuz bir hikâyedir ve hatta onunla aynı yapıya sahip olduğu da söylenebilir. Paris'te bina edilen barış, Weimar Cumhuriyeti'yle aynı bir doğum kusuruyla malûldü. Weimar Cumhuriyeti en başından itibaren, hâlâ en kuvvetli ve devletin işlemesi için en vazgeçilmez ülke içi siyasi güç odağını, Alman sağını, ne tamamen iktidardan uzaklaştırmış (ki 1918 Devrimi ona bu imkânı sunmuştu) ne de yeni cumhuriyetçi devlete sürekli olacak şekilde entegre etmişti. Nasıl bu hata Weimar Cumhuriyeti'nin başarısızlığa uğramasına sebep olduysa; Paris barışının başarısızlığına da Avrupa'nın en güçlü ve istikrarı için en vazgeçilmez devletini, Almanya'yı ne tamamen devre dışı bırakmış ne de sürekli olacak şekilde entegre etmiş olmasına sebebiyet vermişti. Hatta yeni Avrupa düzenini kuranlar her ikisinin de tam zıddını hayata geçirmişlerdi. Almanya'yı, Metternich'in Napolyon savaşlarından sonra Fransa'yla yaptığı gibi, daha en baştan barış düzenini bina edenler arasına katmaktansa onu aşağıladılar ve hor gördüler. Ve onu ikiye bölerek ya da işgal ederek tamamen Avrupa barışını taciz edemeyecek hale getirmektense –bu şartlar altında tutarlı davranış bu olurdu– üniter yapısını ve özgürlüğünü korudular ki bu Almanya'yı 1871'den 1918'e kadar Avrupa'nın en güçlü devleti hâline getirmişti. Ve hatta bununla da yetinmediler, daha önce mevcut karşı güç merkezlerini büyük oranda ortadan kaldırarak, ne yaptıklarının tam da farkında olmadan, Almanya'nın gücünü daha da büyüttüler.

Almanya'da, Versay Antlaşması, yani 1919 Paris barış düzenlemesinin doğrudan doğruya Almanya'yı ilgilendiren kısmı, psikolojik olarak tamamen anlaşılır bir şekilde her şeyden önce bir aşağılama olarak algılandı ki gerçekten de bir aşağılamaydı. Aşağılama her şeyden önce anlaşmanın ortaya çıkma şeklinde yatıyordu, Versay gerçekten de rencide olmuş Almanların onu tanımladıkları şeydi: zorla dikte ettirilmiş bir metin. Öncesindeki Avrupa barış antlaşmaları gibi galiplerle mağluplar arasında müzakere edilerek üzerinde anlaşılmış bir metin değildi bu –tabii ki eşyanın tabiatı gereği bu antlaşmalarda da galiplerin müzakeredeki pozisyonları daha güçlüydü, ama mağlupların anlaşmaya resmî katılımı galiplerle aynı seviyedeydi, bu şekilde hem onurları korunmuş oluyordu hem de üzerinde mutabakat sağlanan anlaşma şartlarına sadık kalma sorumluluğu hissetmelerinin altyapısı hazırlanmış oluyordu;– Almanların katılımı olmadan müzakere edilmiş ve üzerinde mutabakata varılmış bu anlaşmanın altına Alman tarafının imza koyması savaşı yeniden başlatma tehdidiyle sağlanmıştı. Almanların metazori imzalamak zorunda kaldıkları bu antlaşmaya kendilerini hiçbir şekilde bağlı hissetmemeleri de daha antlaşma imzalanırken sağlanmış oldu böylelikle. Yani Almanların, "silkinip Versay'ın prangasından kurtulma" niyetlerini iyice güçlendirmek için anlaşmanın her paragrafında karşınıza çıkan hakaretamiz, ötekileştirici ve yorgunu yokuşa süren bütün o münferit şartlara esasen hiç gerek yoktu. Bu niyet 1919'dan 1939'a kadar, gerek Weimar döneminde gerekse Hitler'in iktidarında, bütün Alman dış politikasını belirledi. Ve böylelikle Weimar Cumhuriyeti de Hitler de başarılar kaydedebildiler. Hitler iktidarı ele geçirdiğinde karşısında bulduğu Paris barış düzeni, ki "Versay prangası" da onun bir bölümüydü, çoktan başlamış bir çözülme sürecinin ortasındaydı.

Çünkü daha Hitler son bir iki tanesini de şaşırtıcı bir kolaylıkla kaldırıp bir yana savurmadan önce ortaya çıkmıştı ki Versay'ın prangaları kâğıttandı. Avusturya'nın imparatorluğa her iki tarafın da şiddetle istediği katılımı da tıpkı Alman askerî gücünün modern silahlarla teçhiz edilmesi gibi kâğıt üzerinde yasak kaldı, bu ordu kâğıt üstünde yüz bin mevcutla sınırlıydı ve yine kâğıt üstünde Almanya nesiller boyunca sürecek savaş tazminatı ödemeleriyle yükümlüydü. Ama kâğıt üstünde geçerli bütün bu kısıtlamaları ve yükümlülükleri zorla hayata geçirtecek güç mevcut değildi. 1919 Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlar bu gücün mevcut olmamasını sağlamıştı; evet, bu kararlar –Almanya hakarete uğramışlığın şokuyla başlangıçta göremediği ve ancak zaman içerisinde, yavaş yavaş farkına varmıştı bu durumun– Almanya'nın dört sene süren savaş meşakkatiyle erişemediği pozisyona yerleşmesini sağlamış; onu Avrupa'nın mutlak, karşı konulamaz hegemonik gücü haline getirmişti. Almanya'nın coğrafi bedeninde yapılan toprak ampütasyonları da bu gidişatta hiçbir değişikliğe yol açmadı.

1871 ilâ 1914 arasında Almanya'yı Avrupa'nın münferit olarak en güçlü devleti olma konumunu mutlak bir hegemonyaya dönüştürmekten alıkoyan, onun dört diğer Avrupalı büyük devletle; İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Rusya'yla yakın komşu olmasıydı. Bu büyük devletlerin hepsinden teker teker daha güçlüydü gerçi ama hepsinin toplamından tabii ki daha zayıftı. Ve onun 1914'ten 1918'e kadar süren "Dünya Hegemonyası Hamlesi"ni sonuçsuz bırakan İngiltere ve Fransa'nın önce Rusya'yla, daha sonra da Amerika'yla büyük bir koalisyon oluşturmasıydı. Savaş öncesi döneminin dört büyük Avrupa devletinden biri, Avusturya-Macaristan, 1919'da Paris'te yok edildi; bir diğeri, Rusya, Avrupa işlerine herhangi bir şekilde etki edemeyecek şekilde izole edildi. Böylelikle Rusya galipler koa-

lisyonundan da çıkartılmış oldu tabii ki; 1917'de Rusya'nın yerine oyuna giren Amerika da aynı dönemde galipler koalisyonundan çekildi ve eski müttefiklerinin barış düzenlemesine destek vermeyi reddetti. Yani yeni barış düzeni en başından itibaren sadece İngiltere ve Fransa tarafından taşınıyordu – tıpkı Weimar Cumhuriyeti'nin Weimar Koalisyonu'nun üç partisi tarafından ayakta tutulması gibi. Her iki örgüde de zemin, üzerine bina edilen yapılanmayı taşıyamayacak kadar dardı. Çünkü özü itibarıyla korunmuş olan Alman İmparatorluğu uzun vadede sadece İngiltere ve Fransa tarafından Paris anlaşmasının öngördüğü sınırlar içinde tutulamayacak kadar güçlüydü, bunu görebilmek için sadece savaşın gidişatına bakmak yeterliydi. Geçmişte Avusturya-Macaristan'ın kapladığı alanı ve Rusya ile Almanya arasında kalan diğer toprakları kaplamak üzere yeni yaratılmış küçük devletlerin kaderi sanki Almanya'nın uyduları olmak üzere yazılmış gibiydi, Almanya'nın kendisini savaşın tükenmişliğinden ve mağlubiyetin şokundan biraz olsun kurtarması buna yetecekti. Paris'te Almanya'yı, aşağılayıcı bir tavır göstererek sadece revizyonizm ve rövanşizm rotasına sıkıştırmakla yetinmediler; bu rotada Almanya'nın önüne çıkabilecek bütün engelleri de âdeta tutkulu bir gayretle ortadan kaldırdılar.

Bu durumun sorumlusu iki büyük devlet, İngiltere ve Fransa, ne kadar büyük bir hata yaptıklarını, müphem hatlarla da olsa, kısa bir süre içerisinde anladılar. Ama yavaş yavaş idrak ettikleri gerçeklikten tam olarak birbirine zıt yönlerde çıkarımlar yaptılar: İngiltere, barışın koşullarını zaman içerisinde yumuşatarak Almanya'yı memnun etmenin ("appease") ve uzlaşılması mümkün olmayan bir hasmı sonunda, değiştirilmiş barış düzenine kendi isteğiyle destek olan, yeni düzeni taşıyan güçlerden biri hâline getirmenin zorunlu olduğunu düşünüyordu. Buna karşın Fransa, bu düşün-

cenin tam aksine, Paris'ten sonra ıskalanmış, Almanya'nın tamamen gücünden arındırılması sürecinin ikmal edilmesinin gerektiği kanaatindeydi. Bu çelişki, Fransa 1923'te Ruhr havzasını işgal ederek düşüncelerini hayata geçirmeyi denediğinde apaçık görünür hâle geldi. İngiltere ona katılmadı, Fransa vazgeçmek zorunda kaldı ve bu andan itibaren, sessizce dişlerini gıcırdatarak İngilizlerin *appeasement* politikasına uydu. *Appeasement*, yaratılan efsanelerin anlatmaya çalıştığı gibi 1938'de, Münih'te, Neville Chamberlain'le değil – daha ziyade orada bitti denilebilir–, kardeşi Austen Chamberlain'le 1925'te Locarno'da başladı.

Bunun ardından gelen dönem, Almanya'da evvel emirde Stresemann ismiyle birlikte anılır, uluslararası alanda tuhaf bir şekilde Almanya iç siyasetinin Hindenburg'un devlet başkanlığına seçilmesinin ardından gelen dönemine tekabül eder. Bu iki dönem başlangıçta zamansal açıdan da örtüşür (ama *appeasement* dönemi iç siyasetteki "Stresemann" döneminin ardından da devam eder, çünkü Brünning, Papen ve Schleicher İngiliz *appeasement* rüzgârının ardına takılırlar, hatta Hitler bile iktidarının ilk beş senesi boyunca hiç olmazsa görüntüde bu rüzgârla doldurur yelkenini). Nasıl Weimar Cumhuriyeti'nde, cumhuriyetin sağ kanattaki düşmanları bir süre için onu kabullenmeye –yönetimin kendi ellerinde olması şartıyla– razı oldularsa, Almanya da bir süre için Paris barışının öngördüğü düzeni kabul etmeye –onu madde madde geçersiz kılmak şartıyla– razı göründü.

Paris barışı madde madde geçersiz kılındı gerçekten. Stresemann, Brünning, Papen ve Schleicher'in başarılarının –Locarno Antlaşması, Almanya'nın Milletler Cemiyeti'ne alınması, işgal edilmiş Ren bölgesinin anlaşmanın öngördüğünden önce boşaltılması, savaş tazminatlarının silinmesi, Almanya'nın prensip olarak eşit silahlanma haklarına sahip olduğunun teslim edilmesi– Hitler'inkilerden –yeniden silah-

lanma ve mecburi askerlik, İngiltere ile donanma anlaşması,[6] Ren bölgesinde Alman askerlerinin konuşlanmasına tekrar izin verilmesi, Avusturya'nın ve Südetlerin imparatorluğa ilhakı– hiç geri kalır bir yanı yoktu. Tek fark Hitler'in seleflerinin, elde ettikleri başarıların her birinin uzlaşmacı karakterini vurgulamak ve bu şekilde İngiltere'yi hoşnut ve onun *appeasement* politikasını da yürürlükte tutmak için ciddi şekilde gayret göstermeleriydi. Hitler ise onların tam aksine kendi başarılarını düşman bir dünyaya kafa tutarak elde edilmiş göstermeye son derece büyük önem veriyordu. Bunu başarıyordu da. Bu başarısını, sadece Alman kamuoyunun kanaatini mutlak şekilde kontrol edebilmesine değil, aynı zamanda Alman halkının nefret edilen Versay sistemine kafa tutarak kazanılan bu nevi zaferleri uzun zamandır hasretle bekliyor olmasından kaynaklanan ruh halinin yarattığı temayüle de borçluydu. Alman halkı uzlaşmayla elde edilen dış politika başarılarından pek keyif almıyordu. Diğer taraftan Hitler, kazanmasına müsaade edilen ve hatta kimi zaman ona bir tepsi üzerinde sunulan dış politika başarılarını sahneleme tarzıyla İngiliz muhataplarının keyfini kaçırmaya da başlamıştı yavaş yavaş. İngilizler, Hitler'in onlara umdukları bedeli ödemekten, yani Avrupa barışının sağlamlaştırılmasına katkıda bulunmaktan ve Almanya'nın lehine değiştirilen barış sistemini taşımak için elini taşın altına sokmaktan, giderek daha fazla imtina ettiğini artık görmezden gelemiyorlardı. Evet, Hitler'e barışı sağlamlaştırmak için verdikleri her tavizi onun, gerçekte yeni bir savaş için güçlenme amacıyla kabul edip kullandığından yavaş yavaş –ve kesinlikle haklı olarak– şüphelenmeye başlamışlardı. Avusturya'nın ilhak edilmesini İngiltere gözünü kırpmadan kabullenmişti. Südetler imparatorluğa katılırken İngiltere

6 Alman donanmasının İngiliz donanmasının % 35'ine kadar büyütülmesine izin veren anlaşma.

bir şeyler söyleme ihtiyacı hissetmişti ve Münih Antlaşması'yla bu aksiyonun Hitler'in "son toprak talebi" olarak yine de onaylanması yurtiçinde şiddetli tartışmalara yol açmıştı. Hitler altı ay sonra bu anlaşmayı da bozup ordusunu Prag'a yürüyüşe geçirdiğinde yolun sonuna gelindi. *Appeasement* politikasının cenazesi kaldırıldı ve onun yerini İngiltere'de de, hatta özellikle İngiltere'de, keyifsizce kabullenilen gerekirse Almanya'yla yeniden savaş için hazır olma hâli aldı.

Bu bilgilerin ışığında Hitler'in dış politika başarılarını –özellikle de Hitler'in onlara şaşırtıcı bir karakter atfetmeyi becerdiği ama bu şekilde aynı zamanda kaynaklarını da tedricen kuruttuğu düşünüldüğünde– gerçekten hâlâ kusursuz başarılar olarak tanımlamak mümkün müdür; yoksa bunları daha ziyade, önümüzdeki bölümlerden birinde ele alacağımız hataları içerisinde telakki etmek mi gerekir? Bu sorunun cevabı müphemdir. Ama en azından büyük bir hatanın *hazırlığı* oldukları kesindir. Bu hata Hitler'in 1939 ile 1941 arasında, Almanya'nın savaşmadan tekrar bina edilmiş ve artık tartışılmayan Avrupa'nın hegemonik gücü olma durumunu, Avrupa'nın savaşarak fetih ve işgaline dönüştürmekle –ki bu bir erkeğin, kendisiyle sevişmeye istekli bir kadının ırzına geçmesiyle karşılaştırılabilir– riske atmasıdır.

Ama en azından bu senelerde bir kere daha birtakım başarılar kazanabildi. Bunlar fuzuli başarılardı ve hatta uzun vadeli etkileri göz önüne alındığında zararlı başarılardı; ama nihayetinde yine de başarıydılar, bu defa siyasi değil askerî alanda. Bunların arasında gerçekten etkileyici olan sadece biriydi: Fransa'nın hızla ve kolaylıkla mağlup edilmesi. Almanya'nın Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Yugoslavya ve Yunanistan'ı askerî olarak istediği gibi ezmesi kimse için şaşırtıcı olmadı; bu sadece korku ve nefrete sebebiyet verdi, hayranlığa değil. Ama Birinci Dünya Savaşı'nda dört yıl boyunca diş geçiremediği Fran-

sa'ya şimdi Hitler'in liderliğinde altı hafta içerisinde diz çökertmesi, insanların Hitler'in keramet sahibi olduğuna inancını bir kere daha –ve son kez– sağlamlaştırdı, hem de bu defa askerlik alanında da bir dâhi olduğuna inandılar. Hayranlarının gözünde 1940 yılında, iç ve dış siyasetteki bütün başarıların ardından bir de "tüm zamanların en büyük komutanı" oldu. Bunun doğru olmadığını bugün uzun uzadıya izah etmek gerekmiyor. Bugün, askerî alanda eleştirenlere karşı onu biraz korumaya almak gerekebilir daha ziyade. Hatıralarına kulak verecek olsanız İkinci Dünya Savaşı'nın Alman generallerinin hepsinin, Hitler engel olmasa, savaşı kazanacağına inanabilirsiniz. Ama kazın ayağı öyle değildir. Hitler kumandanlık sanatından kesinlikle ciddi şekilde anlıyordu, Birinci Dünya Savaşı'nda edindiği cephe tecrübesini entelektüel olarak başka her şeyden daha iyi hazmetmişti ve savaştan sonra da kendisini askerî alanda eğitmeye devam etmişti. Hasımları –hepsi de başkomutanlık unvanını sadece itibari bir unvan olarak kabul etmeyip generallerini sıkça yönlendiren ama esasen sadece birer amatör stratejist olan– Churchill, Roosevelt ve Stalin'le karşılaştırıldığında askerî alanda hiç de fena iş çıkarmamıştır; kendi generallerinden bir kısmıyla karşılaştırıldığında da durum farklı değildir. Tabii ki panzerlerden başlı başına bağımsız bir silah olarak faydalanma fikri Guderian'a, Fransa saldırısının stratejik olarak dâhiyane (ve meşhur Schlieffen planından çok daha iyi) planı Manstein'a aittir; ama Hitler olmasaydı ne Guderian ne de Manstein ordunun kendilerinden çok daha kıdemli, geleneklere âdeta kutsiyet atfedercesine bağlı ve burnu havada subaylarına fikirlerini kabul ettiremezlerdi. Guderian ve Manstein'ın planlarına sahip çıkan, bu planların hayata geçirilmesini sağlayan Hitler'di. Ve eğer Hitler'in Rusya savaşının ilerleyen yıllarındaki yaratıcılıktan uzak, inatçı ve katı savunma stratejisi onun Birinci Dünya Savaşı'nın siper sa-

vaşı zihniyetiyle nasıl şartlanmış olduğunu görmemizi sağlıyorsa, diğer taraftan şunu da sormak gerekir: Hitler'in inatçılığı olmasaydı Rusya savaşı belki de daha ilk kışta bir faciayla sonuçlanmayacak mıydı? Hitler muhakkak ki olduğunu düşündüğü askerî deha değildi; ama birçok generalin hatıralarında üstlenmek zorunda kaldığı günah keçisi rolüne uygun, umarsız bir askerlik cahili ve beceriksiz bir acemi de değildi. 1940 Fransa seferinin şaşırtıcı askerî başarısında her halükârda ciddi bir payı vardı. Ve bunun tek nedeni onun Manstein'ın saldırı planının değerini anlamış olması ve bu planın, ordu komutanı Brauchitsch ve genelkurmay başkanı Halder'in mülahazalarına rağmen uygulanmasını sağlaması değildi; daha önemlisi şuydu: Fransa seferine cesaret edilmesini sağlayan oydu, hem de tek başına o. Alman generallerin hepsinin hafızasında, hızlı bir başlangıçtan sonra dört sene süren siper savaşlarına gömülüp kalan 1914 Fransa seferinin korku dolu resimleri canlıydı hâlâ; 1939 kışında, böyle bir maceraya ikinci kere atılmaktansa Hitler'e karşı bir darbe yapmayı yeğlerdi bir kısmı. Ve tıpkı Alman generaller gibi bütün dünya da Fransa'dan 1914'ün savunma mucizesini tekrarlamasını, sanki başka türlüsü olamazmış gibi bir doğallıkla, bekliyordu. İşte tam da bu genel geçer beklenti ve bu beklentinin hızla bir hayal kırıklığına dönüşmesiydi, Hitler'in Fransa'ya karşı zaferini bu kadar parlak bir haleyle aydınlatan ve gerçek bir mucize gibi görünmesine neden olan. Ama aslında bir mucize değildi bu zafer. Asıl zafer Fransa'nın 1914'teki savunma başarısıydı ve 1940 Fransa'sı 1914 Fransa'sı değildi artık. (1978 Fransa'sının da artık 1940 Fransa'sı olmadığını vurgulamak belki de fuzuli değildir. Gençleşmiş, fiziki ve moral açılardan tekrar güçlenmiş bir ulustur günümüzün Fransa'sı.) Fransa, daha ilk Alman panzerleri Maas'ı geçmeden içsel olarak mağlup edilmiş durumdaydı.

Yukarıdaki satırlarda Paris Barış Antlaşması'yla kurulan düzenin çözülmesinin ana hatlarını çizerken, 1924 yılının Fransa'sını biraz göz ardı ettik sanki. 1924, Fransa'nın münferit olarak başlattığı Ruhr havzası harekâtının başarısızlığa uğramasının ardından İngiliz *appeasement* politikasına –önce direnerek ve frenleyerek, sonra giderek iradesi dışında katılarak ve en nihayetinde de neredeyse mazoşist bir gayretle– uyum sağlamak zorunda kaldığı senedir. Fransa bu seneden sonra gerçekten de Avrupa politikasında ikincil bir role soyundu. Baş aktörler İngiltere ve Almanya olmuştu ve artık asıl mesele Alman revizyonizmiyle İngiliz *appeasement* politikasının uyum içerisinde sürdürülüp sürdürülemeyeceğiydi. Fransa sadece olabileceklerin en iyisini umar hale gelmişti, yani Almanya'nın şikâyetlerinin adım adım ortadan kaldırılmasıyla nihayet tam anlamıyla memnun edilmesini.

Eğer bu gerçekleşmezse berbat bir durumda kalacaktı Fransa, çünkü Almanya'ya verilen her tavizin bedelini Fransa ödüyordu. Fransa'nın 1919 ile 1923 arasında nafile bir gayretle kırmaya çalıştığı, 70 milyonluk bir halkın 40 milyonluk diğerine karşı olan doğal üstünlüğü her yeni tavizle tekrar bina ediliyordu; ve eğer –Fransa'nın hep korktuğu gibi– *appeasement* da sonuçsuz kalır, tekrar güçlenen Almanya rövanş için saldırıya geçerse İngiltere'nin Almanya'yla arasında en azından deniz vardı, buna karşın Fransa'nın arkasında mevzilenebileceği bir Ren bile yoktu artık. Fransa, başarıya ulaşma şansı babında en başından beri derin şüpheleri olsa da İngiltere'nin siyasi tercihlerine uyumlu davranıyordu, çünkü seçim şansı yoktu. Ama psikolojisi giderek bozuluyordu; kararlılık iradesi her geçen gün daha fazla tavsıyordu; ikinci bir Marne Muharebesi'ni, ikinci bir Verdun'u göze alabilecek durumda değildi artık. Hitler 1936 yılında Ren bölgesinde –Fransa'nın bundan sadece altı sene önce *appea-*

sement politikası çerçevesinde vaktinden önce boşalttığı Ren bölgesinde– Alman birliklerini, tekrar eski saldırı pozisyonlarında konuşlandırdığından beri Fransa, Hitler Almanya'sına gözlerini karşısındaki yılandan ayıramayan bir tavşan gibi bakıyordu; mukadder korkunç sonun bir an evvel gelmesini bilinçaltında âdeta ister hale gelmişti. "Il faut en finir" – "Bu iş bitirilmeli". Fransa'nın savaşa girerken kullandığı slogan bile sanki mağlubiyete bir çağrı gibi gelir kulağa: Nihayet bitsin bu iş!

Fransa'nın 1919 ile 1939 arasındaki tarihi; büyük acılar ve zorluklarla kazanılmış ve ardından tamamen kaybedilmiş bir zaferin, en mağrurundan bir kendine güvenden neredeyse tamamlanmış bir kendinden vazgeçme hâline basamak basamak dönüşümünün trajedisidir. Fransa'nın hep savaş ertesi yıllarının kötücül baş belası olarak hatırlandığı Almanya'da, bu hikâye tabii ki bir trajedi olarak görülmemişti. Hatta daha da fazlası, bu hikâyenin hiç farkına varmadı insanlar. Almanya, karşısındakinin 1919'un zafer kazanmış Fransa'sı bile değil, daha da fazlası, 1914'ün kahraman Fransa'sı olduğuna inanıyordu hâlâ. Alman generaller yeni bir Marne veya bir Verdun'dan neredeyse Fransızlar kadar korkuyorlardı. Sadece Almanlar değil, şaşırtıcı olan da buydu, başta İngiltere ve Rusya olmak üzere bütün dünya 1939'da, savaşın başladığı günlerde, Fransa'nın topraklarını savunmak için evlatlarının kanını su gibi akıtmaya, sanki bu son derece doğal bir şeymiş gibi, tıpkı 1914'teki gibi hazır olduğundan emindiler. Bu şekilde düşünmeyen sadece Hitler'di.

Sonradan, geriye dönüp bakıldığında, o zaman sadece Hitler'in gördüklerini görmek çok kolay olur: Fransa on beş sene boyunca –önce dişlerini gıcırdatarak, sonra giderek daha kayıtsızca– biçare bir umutsuzlukla kendi hayati çıkarlarına aykırı davranmıştı. 1925'te Doğu'daki küçük müttefiklerini pratik olarak terk ettiği Locarno Antlaşması'nı imzalamış-

tı; 1930'da aslında beş sene daha kalabileceği Ren bölgesini boşaltmıştı; 1932 yaz aylarında savaş tazminatı haklarından feragat etmiş ve sonbahar biterken de Almanya'nın askerî alanda eşit haklara sahip olmasına onay vermişti; 1935'te Almanya'nın muazzam silahlanma programını bando mızıkayla kamuoyuna sunmasını ve keza 1936'da Locarno Antlaşması'na göre askersiz bir bölge olarak kalması gereken Ren bölgesine *Wehrmacht* birliklerini yerleştirmesini, yine 1938'de biraz da askerî gücünün desteğiyle Avusturya'yı imparatorluk sınırları içerisine katmasını sanki felç olmuş gibi izlemişti; aynı yılın Eylül ayında barış satın alabilmek için bedel olarak müttefiki Çekoslovakya'nın ciddi miktarda toprağını kendi eliyle Almanya'ya teslim etmişti. Ancak bu hadiseden altı ay ve manidar bir şekilde İngiltere'den altı saat sonra, ikinci müttefiki Polonya'ya saldırması nedeniyle Almanya'ya, öfkeliden ziyade üzüntülü, yine de harp ilan etmek zorunda kaldığında üç hafta boyunca elinde tüfeği beklemişti. Bu üç hafta süresince bütün Fransız silahlı kuvvetlerinin karşısında tek bir Alman ordusu durmaktaydı, diğer bütün Alman orduları uzaklarda, Doğu'da, Polonya'nın canına okumakla meşguldü. Bu ülkenin ikinci bir Marne ya da Verdun'u hayata geçirmesi mümkün olabilir miydi? İlk darbeyle yıkılmayacak mıydı, tıpkı 1806 Prusya'sı gibi? Prusyalılar da on bir sene boyunca korkak bir politika izlemişler ve ardından son ve en uygun olmayan zamanda, çoktan üstünlüğünü bina etmiş Napolyon'a, onun da tam olarak anlam veremediği bir şekilde savaş ilan etmişlerdi. Hitler yaptığının doğruluğundan emindi. Ve teslim etmek gerekir ki haklıydı. Fransa seferi en büyük başarısı oldu.

Tabii ki Hitler'in bütün başarıları için geçerli olan durum bu başarı için de geçerliydi. Dünyaya göründüğü gibi bir mucize değildi bu başarı. Hitler'in Weimar Cumhuriyeti'ne ve Paris Barış Antlaşması'na öldürücü darbeyi vurma-

sı, ya da Alman muhafazakârlarını ve Fransa'yı ezip geçmesi; hepsinde zaten düşmekte olanı devirmişti Hitler, can çekişeni öldürmüştü. Teslim edilmesi gereken meziyeti; düşeni, ölmekte olanı, artık sadece kendisini azaplarından kurtaracak merminin beynine sıkılmasını bekleyenleri sezmek babında güçlü bir içgüdüye sahip olmasıydı. Bu içgüdü bağlamında bütün rakiplerine bir üstünlüğü vardı (daha gencecik bir adamken Avusturya'da da sahipti bu içgüdüye) ve onunla hem çağdaşlarını ciddi bir şekilde etkiliyor hem de kendisine olan hayranlığı artıyordu. Ama bir politikacı için hiç şüphesiz faydalı bir yetenek olan bu içgüdü bir kartalın bakışından ziyade bir akbabanın sezgilerine benzetilmeliydi.

İnsanların hayatları kısa, ülkelerin ve ulusların hayatları uzundur; zümreler ve sınıflar, kurumlar ve partiler çoğunlukla kendilerine politikacı olarak hizmet eden münferit insanlardan çok daha uzun yaşarlar. Bunun sonucu ise politikacıların büyük çoğunluğunun –ve ilginç bir şekilde siyasi yelpazenin ne kadar sağındaysalar o kadar daha fazla– faydacı hareket etmesidir. Bu politikacılar, küçük rolleri için sahne aldıkları oyunun tamamını anlamamışlardır, anlayamazlar ve esasen anlamak istemezler de; sadece o an için gerekir gibi görünenleri yaparlar ve böyle davranarak uzun vadeli hedefler peşinde olan ve bütün oyunun anlamını kavramaya –genellikle beyhude– çalışanlardan sıklıkla daha başarılı olurlar. Bütünün herhangi bir anlamı olduğundan dahi şüphe duyan siyasi agnostikler bile vardır (ve sıklıkla bunlar en başarılı politikacılardır). Örneğin Bismarck bunlardan biridir: "Nedir devletlerimizi, onların güçleri ve onurlarını, Tanrı önünde, bir öküzün ezdiği bir karınca yuvasından veya kaderini bir arıcının belirlediği bir arı kovanından farklı kılan?"

Bir teoriyi, bir partiye ya da devlete hizmet ederek hayata geçirmeye çalışan ve aynı zamanda yazgıya, tarihe ve ilerlemeye hizmet etmek isteyen diğer politikacı tipini daha ziyade solcular arasında bulabiliriz ve bu politikacı tipi genellikle daha az başarılıdır. Başarısız siyasi idealistler ve ütopistler denizdeki kum kadar çoktur siyaset arenasında. Ama en azından birkaç büyük adam, özellikle de büyük devrimciler, Cromwell örneğin, ya da Jefferson, bizim yüzyılımızda Lenin ve Mao, bu tarz siyasetle de başarı kazanabilmişlerdir. Başarılarının hakikatte hep beklentiden farklı –daha çirkin– görünmesi, özleri itibariyle başarılı oldukları gerçeğini değiştirmez.

Hitler tam da bu ikinci grup siyasetçilerdendi – ve bu da onu üzerinde kafa yormadan siyasi yelpazenin sağına yerleştirirken daha dikkatli olmak gerektiğini bize gösteren birinci nedendir. O sadece pragmatist bir politikacı olmak istemiyordu kesinlikle, o siyasi bir düşünür ve hedef belirleyici olmak arzusundaydı, bu sözcüğü sadece onun kullandığı şekliyle bir *Programmatiker*[1] olmak istiyordu, yani bir anlamda Hitlerizm'in sadece Lenin'i değil Marx'ı da olmaktı hedefi. Hitler; kendi kişiliğinde *Programmatiker* ve politikacının birleştiğini düşünüyor, bu durumun ancak "insanlığın tarihindeki uzun zaman dilimlerinde" bir kez vuku bulduğuna inanıyor ve bundan büyük bir gurur duyuyordu. Ayrıca bir teoriye, yani bir *Programm*'a bağlı hareket eden politikacıların işinin genel olarak saf faydacılara oranla daha zor olduğunu da son derece haklı olarak teşhis etmişti. "Çünkü bir insanın gelecek için eserleri ne kadar büyükse mücadelesi o kadar zorlaşır ve başarıya ulaşma şansı o kadar azalır. Ama başarı yüzlerce asırda bir kere birine bahşedilecek olursa, işte o zaman o insan belki kemale ermiş yaşlarında sahip olacağı şanın ilk pırıltılarını etrafına yansıtabilir."

1 Politika üreten-geliştiren, hedef belirleyen anlamındadır bu söz.

Hitler'e bu başarının bahşedilmediği herkesçe malum tabii. Ölümünden önceki yıllarda etrafına "yansıttığı" kesinlikle sahip olacağı şanın pırıltıları değildi. Ama onun kendi yarattığı bir *Programm*, bir teori, bir ideal çerçevesinde siyaset yaptığı ve böylelikle siyaset yapma işini kendisi için kolaylaştırmaktan ziyade zorlaştırdığı tamamen doğru bir tespit. Hatta daha da ileri gidilebilir ve onun kendi başarısızlığını âdeta önceden hazırladığı veya kurguladığı bile söylenebilir. Çünkü kurguladığı ve üzerine programını bina ettiği dünya tasavvuru doğru değildi ve bu dünya tasavvurundan kerteriz alan bir siyaset ancak yanlış bir harita kullanan seyyah kadar ulaşabilirdi hedefine.

İşte bu yüzden Hitler'in siyasi dünya görüşünü daha yakından incelemek ve içindeki yanlışları, doğru ya da en azından kabul edilebilir olan öğelerden ayrıştırmak faydalı olacaktır. Tuhaftır ama insanlar bunu yapmayı şimdiye kadar pek denemediler. 1969'da Eberhard Jäckel, *Führer*'in kitaplara ve nutuklara dağılmış fikirlerinin oluşturduğu düzensiz yığını analiz ederek "Hitler'in Dünya Görüşü"nü ortaya çıkarana dek, bu alanda çalışan ve eserler üretenler âdeta böyle bir dünya görüşünün varlığını bile görmezden gelmek ister gibiydiler. Bu alanda bu kitabın yayımlanmasına kadar hâkim olan kanaati bir Hitler biyografı olan İngiliz tarihçi Alan Bullock'un kelimeleriyle özetlemek mümkündür: "Nazi ideolojisinin yegâne prensibi, güç ve iktidar aşkına güç ve iktidardır." Bu Robespierre ve Lenin'e tam bir tezat oluşturur mesela, çünkü adı geçen devrimcilerde "iktidar istenci ... bir ilkenin zaferiyle örtüşür." Hitler, konuyla derinliğine ilgilenmemiş olanlar için eskiden olduğu gibi şimdi de salt bir oportünist ve içgüdü politikacısı olarak telakki edilir.

Ama Hitler asla bu değildir. Taktik ve zamanlama babında ne kadar kendi içgüdülerine –önsezilerine– güvenirse siyasi stratejisini de o kadar sağlam, hatta katı temel prensip-

lere göre yönlendirirdi ki bu temel prensipler, çeperlerinde dağınık olsa da çekirdeğinde oldukça tutarlı bir sistem, Marksist anlamıyla bir teori oluşturuyorlardı. Jäckel bu teoriyi Hitler'in siyasi metinlerine serpiştirilmiş bölük pörçük ve dağınık fikirlerini, sonradan bir araya getirerek bina etmiştir. Ama Jäckel de bunun ötesine geçmemiştir, bir eleştiriyi lüzumsuz bulur yazar: "Kullandığı araçların savaş ve cinayet olduğunu en başından ve hiç saklamaya gerek görmeksizin deklare eden bu dünya görüşünün, tabii ki ne geçmişte ne de bugün hiçbir başka dünya görüşü tarafından ilkellik ve acımasızlık babında gölgede bırakılamayacağı, medeni insanlar arasında üzerinde konuşulması gerekmeyecek kadar sarih bir tespittir." Gerçekten de doğru. Bir siyasi düşünür olarak Hitler'le, eleştirel bir hesaplaşmanın maalesef elzem kıldığı kadar yakından ilgilenmek gerçekten de keyifli bir iş değil ama birbirine zıt iki nedenle, yine de gerekli görünüyor.

Bir taraftan, bu yapılmadığı müddetçe Hitler'in teorik düşüncelerinden tasavvur ettiğimizden çok daha fazlası ve sadece Almanlar ve hatta sadece bilinçli Hitler taraftarları arasında da değil, daha geniş bir çerçevede yaşamaya devam edeceği için. Diğer taraftan, bu fikirler arasında delice olanlar az çok isabetli olanlardan ayrıştırılmadığı müddetçe doğru fikirlerin de, sadece Hitler onları düşünmüş olduğundan, tabulaştırılmaları tehlikesi ortaya çıkacağından. Halbuki iki kere iki dört eder ve Hitler'in de bunu tereddütsüz onaylayacak olması bu gerçeği değiştirmez.

Bu ikinci tehlike Hitler'in düşüncelerinin çıkış noktalarının neredeyse tamamı özgün olmadığı için daha da büyüktür. Özgün –ve neredeyse hepsi yanılgı olarak kanıtlanabilir– olanlar onun bunlardan ürettikleridir; mimari tasarımlarında alışılmış klasisist devlet mimarisinden yola çıkıp, bu mimari stilinin itiraz edilecek hiçbir tarafı yoktur, bu tasa-

rımları abartılı, aşırı gösterişli ve kışkırtıcı boyutlarla berbat etmesine benziyordu bu durum. Yola çıktığı temel ilkeleri kendi çağdaşlarının çoğuyla paylaşıyordu, bunlar kısmen "iki kere iki dört eder" tipinden herkesçe malum şeylerdi.

Böyle herkesin bildiği gerçeklerden biri de farklı uluslar ve –Hitler'den bu yana bu kelimenin dile getirilmesi neredeyse yasaklanmış olsa da– farklı ırklar olduğudur. Zamanında neredeyse herkes tarafından kabul edilen, bugün de oldukça baskın olan bir fikir de devletler ve ulusların olabildiğince örtüşmesi, yani devletlerin ulus-devletler olmasının gerekliğidir. Keza devletlerin hayatlarının savaşlar olmaksızın düşünülemeyeceği kanaatiyle ilgili tereddütler ancak Hitler'den sonra ortaya çıkmıştır ve savaşların nasıl tümden yok edilebileceği sorusuna da hâlâ bir cevap bulunabilmiş değil. Bunlar sadece birkaç örnek ve aynı zamanda bir uyarı: Hitler'in düşündüklerini ve dile getirdiklerini sadece o düşünüp dile getirdiği için tartışmaya bile değmez olarak bir kenara atmanın; ulus ve ırk kavramlarını hakikatler –ki gerçekten de öyledirler– olarak ele alanlara veya ulus-devletleri savunan ve bir savaş olasılığını göz ardı etmemek gerektiğini düşünenlere, Hitler'in ölümcül adını dile getirerek karşı çıkmanın, bu insanların konuşmasına izin vermemenin doğru bir tavır olmadığına dair bir uyarı. Hitler'in yanlış bir aritmetik işlem yapması sayıların ortadan kaldırılması gerektiği anlamına gelmez.

Şimdi Hitler'in tarihsel-politik dünya tasavvurunu, Hitlerizm'in teorisini kısaca ortaya koymaya çalışalım. Aşağı yukarı şöyle görünür bu tasavvur:

Bütün tarihsel hadiselerin ardındaki güç –ne sınıflar ne de dinler, ince elenip sık dokunduğunda devletler bile değil– sadece uluslar veya ırklardır. Tarih "bir ulusun yaşama savaşının seyrinin tasviridir", ya da alternatif olarak: "Dünya tarihindeki bütün hadiseler ırkların mevcudiyetlerini sürdür-

me içgüdülerinin ifadesinden ibarettir." Devlet "prensip olarak amaca ulaşmak için bir araçtır ve amacı olarak insanlarının ırksal mevcudiyetlerinin korunmasını telakki eder." Veya daha az defansif: "Amacı fiziki ve ruhi açıdan türdeş canlıların oluşturduğu cemaatin korunması *ve güçlendirilmesi*dir." "İç politika bir ulusa dış politikada isteklerini yerine getirmesini sağlayacak yaptırım gücünü sağlamalıdır."

Dış politikadaki yaptırım kavga demektir: "Yani yaşamak isteyen kavgayı göze almalıdır ve bu sonsuza dek devam edecek mücadelenin dünyasında dövüşmek istemeyen hayatı hak etmez," ve uluslar (veya ırklar) arasındaki mücadele normal – ve doğal olarak savaş şeklinde tecelli eder. Doğru bakıldığında, "savaşlar münferit ve az ya da çok çarpıcı birer sürpriz olma özelliklerini kaybederler; ve tam aksine bir ulusun esaslı, sağlam bir temele oturan ve daimi gelişmesinin doğal, hatta başka türlüsü düşünülemez sisteminin içinde yerlerini alırlar." "Politika bir ulusun dünyadaki mevcudiyeti için verdiği yaşam savaşının yürütülmesi sanatına verilen isimdir. Dış politika bir ulusa, gerekli büyüklükte ve kalitede yaşama alanını her zaman temin etme sanatıdır. İç politika bunun için gerekli olan gücü ulusa, ırksal değeri ve sayısal büyüklüğü açısından sağlama sanatıdır." Kısaca söylemek gerekirse, politika savaş ve savaş hazırlığıdır ve bu savaşta bahis konusu olan her şeyden önce *Lebensraum*, yani yaşam alanıdır. Bu evrensel bir doğrudur, bütün uluslar ve hatta bütün canlılar için geçerlidir, çünkü "sınırsızdır ... hayatta kalma güdüsü ve soyunu sürdürme tutkusu ve buna karşı bütün bu hayat sürecinin vuku bulduğu yaşam alanı sınırlıdır. Ve işte yaşam alanının bu sınırlılığıdır yaşam savaşını zorunlu kılan." Bu özellikle "bu ulusu şu anda içinde bulunduğu yaşam alanı darlığından çıkartıp yeni topraklara götürecek yolda ilerlemek için gücünü toplamak zorunda olan Alman halkı için" geçerlidir. Bu ulusun asıl hedefi "ulu-

sal nüfusumuz ile topraklarımızın büyüklüğü –ki onu hem beslenme kaynağı hem de güç siyaseti üssü olarak görürüz– arasındaki orantısızlığı ... ortadan kaldırmaktır."

Ama savaş ayrıca bir erk ve boyun eğdirme meselesidir de. "Tabiatın aristokrat temel ideolojisi güçlü olanın galibiyetini, zayıf olanın yok edilmesini veya koşulsuz boyunduruk altına girmesini ister." İşte budur "süregiden karşılıklı seleksiyona zorunlu olarak sebebiyet veren sınırsız güç oyununun" arka planı.

Üçüncü olarak ve son tahlilde, ulusların arasındaki bu hiç bitmeyecek savaşın nihai meselesi dünya hâkimiyetidir. Bu en sarih ve en kısa olarak Hitler'in 13.11.1930 tarihli bir konuşmasında ifade edilmiştir. "Her canlı hâkimiyet alanını büyütmeyi, her ulus dünya hâkimiyetini hedefler." Ve bunun böyle olması iyidir de, çünkü "uzak bir gelecekte insanların karşısına büyük dertler çıkacağını hepimiz hissediyoruz ve bunların halledilmesi için –yerkürenin bütün araçlarını ve imkânlarını kullanacak– en yüce bir ırk, efendi ulus olarak görevlendirilmiş olacak." Ve *Kavgam*'ın en sonunda, "dünya üzerinde hak ettiği pozisyonu kazanmak zorunda olan" Almanya'yla ilgili olarak tereddüde yer bırakmayacak şekilde şunları söyler Hitler: "Irk zehirlenmesi devrinde, kendisini en iyi ırksal öğelerinin korunmasına adayan bir ulus günün birinde mutlaka dünyanın efendisi olacaktır."

Buraya kadar her şey biraz dar kafalı, sivri ve cüretkâr düşünülmüş ama kendi içinde tutarlıdır. Fakat Hitler'in düşünce dünyasının hiç şüphesiz anahtar kelimelerinden biri olan (Irk sorunu dünya tarihinin anahtarıdır) ama hiçbir zaman onun tarafından tanımlanmamış ve sık sık da "ulus" kavramıyla eşitlenmiş "ırk" kavramıyla nasıl bir jonglör gibi oynadığını görünce tuhaf bir tekinsizlik hissi uyanır içinizde. Hitler'e göre bir gün "en yüce bir ırk efendi ulus" ola-

rak dünyaya hâkim olacaktır – ama bahsettiğimiz bir ırk mı bir ulus mu? Almanlar mı "Ariler" mi? Bu Hitler'de hiçbir zaman gerçekten sarih olmaz bir türlü. Kimin Ari olarak telakki edilmesi gerektiğini düşündüğünü de tam olarak bilemezsiniz hiçbir zaman. Az çok Cermen kökenli halklar mıdır Ariler? Yoksa Yahudiler dışında bütün beyazlar mı? Bu hususla ilgili hiçbir şey bulamazsınız Hitler'de.

"Irk" kavramı hem genel dil kullanımında hem de Hitler'de birbirinden tamamen farklı iki anlamda görülür, bunlardan biri nitel bir anlama sahiptir, diğeri ise nötr bir ayrıştırıcıdır. "İyi ırk", "ırkı düzeltmek", bunlar belli bir ırkın içindeki düşük nitelikli örnekleri damızlık olarak kullanmayan ve ırkın belirli özelliklerini ıslah yoluyla güçlendirmeye çalışan hayvan yetiştiricilerinin dünyasından kavramlardır. Kavram Hitler'de de sık sık bu bağlamda kullanılır, örneğin bir ulusun "ırk değerinden" ve bu ırk değerinin zekâ özürlülerin kısırlaştırılması ve ruh hastalarının öldürülmesiyle yükseltilmesinden bahsettiğinde. Bunun yanında genel dil kullanımında "ırk" değer yargısı içermeyen bir kavram olarak aynı türün farklı alt grupları için de kullanılır. Böyle alt gruplar tabii ki insanlar arasında olduğu gibi atlar ya da köpekler arasında da vardır. Farklı ten rengine sahip insanlar, bir değer yargısı olmaksızın, farklı ırktan insanlar olarak tanımlanır. Eğer Hitler'den sonra bu kelimeyi ağzınıza almak istemiyorsanız, o zaman onun yerine aynı anlamı taşıyan yeni bir kelime bulmak zorundasınız. Bunun da ötesinde, iyice kafa karıştırır bir şekilde Hitler'in döneminde de beyaz ırkın farklı varyasyonları, yani Cermenler, Latinler, Slavlar gibi farklı kavimler veya nordik, ostik, westik, ya da dinarik gibi[2] farklı beden ya da kafatası tipleri de "ırk" olarak adlandırılmıştır. Bütün bu sınıflandırmalara ön yargılar ve tama-

2 Bunlar antropolojinin artık kabul etmediği, 1920'lerde geçerli olan ırkçı yaklaşımlarda görülen ayrımlardır.

men iradi değerlendirmeler de karışır: "Cermen" ya da "nordik", birçok insanın kulağına "Slav" veya "ostik"ten çok daha hoş geliyordu.

Hitler'in konuşmalarında ve yazılarında bütün bunlar tamamen birbirine karışır ve Jäckel de –ki şimdiye kadar ana hatlarıyla onun Hitler'in dünya görüşünü tasvir ettiği övgüye değer çalışmasını takip ettik– Hitler'in ırk teorisini büyük resimde sağlam ve mantıki açıdan kusursuz bir yere yerleştirmeye çalışırken, belki de bu karışıklığa biraz katkıda bulunur. Bu ancak bazı şeyleri ve aslında Hitler için esas olan şeyleri bir kenara bırakarak mümkün olur. Evet, ırk kavramını –Hitler'in de bazen yaptığı gibi– sadece hayvan yetiştiricilerinin kullandığı anlamda kullanırsanız, yani bir ulusun "ırk değerinin" onun "ırkını ıslah ederek" yükseltilebileceğinden ve yükseltilmesi gerektiğinden bahsediyorsanız, sorun kalmaz. O zaman tarihin aktörleri uluslar olur; tarih de bu ulusların birbirleriyle savaşlarından, *Lebensraum* ve dünya hâkimiyeti için mücadelelerinden ibarettir. Bu mücadele için de ulusların sürekli olarak donanımlarını iyileştirmeleri, silahlanmaları gerekir; hem de sadece askerî ve ideolojik açıdan değil aynı zamanda biyolojik açıdan da, yani "ırk değerlerini" yükselterek, zayıf olanları yok ederek ve ırkın ıslahı yoluyla savaş için faydalı niteliklerini bilinçli olarak güçlendirerek. Bütün bunlar doğru değildir gerçi, bu konuyu tekrar ele alacağız, ama kendi içinde tutarlı ve uyumludur. Bu Hitler'in dünya görüşünün tamamı değil, yarısıdır. Diğer yarısı onun antisemitizmidir ve bu antisemitizmin sebeplendirilmesi ve rasyonalize edilmesi için diğer "ırk" kavramına ihtiyaç duyacaktır. Evet, Hitler'in bu antisemitizm için ilkiyle birçok açıdan tezat oluşturan, tümüyle yeni bir teoriye ihtiyacı olur.

Hitler'in antisemitizmine şimdiye kadar sadece bir kez, Hitler'in biyografisinden bahsederken kısaca değinmiş ve

bu antisemitizmin Hitler'in ideolojisinde kendine, *völkisch*[3] – Büyük Almanya nasyonalizminden bile önce sağlam bir yer edindiğini tespit etmiştik. Ama şimdiye kadar sadece bir kere değindiğimiz bu konu bundan böyle bizi her bölümde bıktırıcı şekilde meşgul edecek; çünkü Hitler'in Yahudilerle ilgili değerlendirmesi yanılgılarının en ağır sonuçlara sebebiyet vereni değildir sadece, Yahudi politikası aynı zamanda onun pratik siyaset alanında ilk hatasıdır. En büyük cürmünü Yahudilere karşı işlemiştir ve en nihayetinde Almanya'ya olan ihanetinde de onun antisemitizm obsesyonu yabana atılmayacak bir rol oynamıştır. Burada onun antisemitik teorisindeki yanılgılarının hangileri olduğuyla ilgileneceğiz.

Hitler'in antisemitizmi kendisi başlı başına bir teoridir, biraz evvel ana hatlarını çizdiğimiz, *völkisch* olarak tanımlanabilecek olan birinci teoriyle bir araya getirilebilmesi ancak büyük hokkabazlıklarla mümkündür. Birinci teoride tarih, ulusların yaşam alanı için hiç bitmeyen mücadelesidir. İkincisinde bir anda öğreniriz ki bütün hikâye bundan ibaret değildir. Ulusların mücadelesinin yanında Hitler'e göre tarihin bir ikinci ebedi içeriği daha vardır, ırklar mücadelesi ve bu da düşünülebileceği gibi beyazlar, sarılar ve siyahlar arasındaki bir savaş değildir (beyazlar, siyahlar ve sarılar arasındaki gerçek ırksal farklılıklar Hitler'i hiç mi hiç ilgilendirmez), beyaz ırkın içindeki bir mücadeledir: "Arilerle" Yahudiler arasındaki mücadele – yani Yahudilerle diğerleri arasındaki savaş, bu diğerleri de ayrıca kendi içlerinde sürekli bir mücadele halindedir ama Yahudilere karşı hepsinin aynı cephede saf tutmaları gerekir. Bu mücadelede mesele yaşam alanı değildir, kelimenin tam anlamıyla yaşamın kendisidir; bu bir yok etme, kökünü kazıma savaşıdır. "Yahudi" herkesin düşmanıdır: "Yahudi'nin nihai amacı milliyetsizleştirmedir, bütün diğer ulusların birbirine karışarak piçleşmesidir, en

3 Aşırı milliyetçi anlamında Nazi dönemine ait bir deyim.

yüksektekilerin ırk düzeylerinin alçalmasıdır ve keza *völkisch* entelijansiya yok edilerek yerine kendi halkının mensuplarını yerleştirerek bu ırklar bulamacına hükmetmektir. Ve sadece bu da değildir: "Eğer Yahudi, Marksist inanç amentüsüyle bu dünyanın uluslarına galebe çalarsa tacı insanlığın cenaze çelengi olacaktır, o zaman bu gezegen yolculuğuna gök kubbenin sonsuzluğunda tıpkı bundan milyonlarca yıl evvel olduğu gibi üzerinde bir tek insan olmadan devam edecektir." Demek ki Yahudiler sadece milliyetçi entelijansiyayı yok etmekle yetinmeyecek, açıkça görüldüğü üzere bütün insanlığın kökünü kazıyacaktır. Durum böyleyse tabii ki bütün insanlık Yahudileri yok etmek için bir araya gelmek zorundadır. Gerçekten de Hitler Yahudilerin yok edicisi olma niteliğiyle kendisini kesinlikle münhasıran bir Alman siyaset adamı olarak görmüyordu, aksine o bütün insanlığın öncü savaşçısıydı: "Yahudi'ye karşı direnerek Tanrı'nın eseri için çarpışıyorum." Siyasi vasiyetinde "enternasyonal Yahudiliği" "bütün ulusların dünyasını zehirleyenler" olarak tanımlarken, son günlerine yakın, 2 Nisan 1945'te yazdırdığı *Bormanndiktat*'ı da şu kelimelerle kapatır: "İnsanlar Almanya ve Orta Avrupa'daki Yahudiliğin kökünü kazıdığım için nasyonal sosyalizme sonsuza dek müteşekkir kalacaklar." Burada Hitler tam anlamıyla kendisini insanlığın mutluluğuna adamış bir enternasyonalist gibi görünüyor.

Şu an için henüz eleştiri yapmıyoruz (bu hunhar saçmalığı eleştirmeden aktarmak her ne kadar çok zor da olsa), sadece tasvir ediyoruz. Ama sadece bir tasvir yapmak isteseniz de üç soruyu cevaplamanız gerekir:

Birinci soru: Hitler'in gözünde Yahudiler nedir? Bir din mi, bir ulus mu, bir ırk mı?

İkinci soru: Yahudiler ne yapıyorlardı da Hitler'in gözünde bütün diğer halklar için bu kadar tehlikeli oluyor ve bu derece korkunç bir sonu hak ediyorlardı?

Üçüncü soru: Hitler'in, Yahudilerle diğer bütün uluslaın arasındaki ebedi mücadele teorisi, onun bütün ulusların kendi aralarındaki yine ebedi –ve yine Tanrı'nın isteği– mücadele teorisiyle nasıl bağdaştırılabilir?

Hitler tabii ki bu üç sorunun her birine bir cevap bulmaya çalışmıştır, ama bütün bu cevaplar biraz çapraşık ve yapay olmuştur; işte Hitler'in düşünce dünyasının çeperindeki dağınıklık buradadır.

Birinci soruyla ilgili olarak Hitler'in kafasında sadece Yahudilerin bir dinî cemaat olmadığı sarih olarak belirgindir. Bunu hiç bıkmadan yorulmadan tekrarlar, bir kere olsun herhangi bir sebep sunmaz bu iddiasını temellendirmek için. Halbuki bu iddianın tabii ki birtakım sebeplere dayandırılması gerekir, çünkü bir Yahudi dininin mevcudiyeti ve Yahudileri neredeyse bin dokuz yüz sene boyunca dağılmadan Yahudiler olarak bir arada tutanın da işte bu din olduğu herkesin gözü önünde olan bir gerçektir. Yeter, Hitler için Yahudiler bir dinî cemaat değildir. Ama bir ırk mı bir ulus mu oldukları babında Hitler hiçbir zaman kesin bir karara varamaz. Gerçi her zaman bir Yahudi ırkından bahseder, hem de ikili bir anlamda, "kötü ırk" ve "diğer ırk" olarak, ama antisemitizm teorisinin en itinalı açılımının bulunduğu ikinci kitabında, herhalde daha isabetli olarak bir ulus şeklinde tanımlar ve hatta diğer bütün uluslara teslim ettiği hakkı onlara da teslim eder: "Nasıl diğer her ulusun dünyevi bütün faaliyetinin temel temayülü kendi mevcudiyetini koruma tutkusu ise Yahudilerinki de öyledir." Ama hemen ardından ekler: "Ama, Ari uluslarla Yahudiliğin temel niteliklerindeki farklılığa tekabül edecek şekilde bu yaşam mücadelesi de farklı formlarda tebarüz eder."

Çünkü Yahudiler –ve böylece Hitler'in ikinci soruya verdiği cevaba geliriz– karakterleri itibarıyla beynelmileldirler, devlet kurma kabiliyetleri yoktur. "Yahudi" ve "beynel-

milel" Hitler için âdeta eşanlamlı kelimelerdir, beynelmilel olan her şey Yahudi'dir ve bu bağlamda Hitler birkaç paragraf sonra bir anda bir Yahudi devletinden bile bahsetmeye başlar: "Yahudi devleti hiçbir zaman kendi içinde mekânsal sınırlara sahip olmamıştır, aksine evrensel olarak mekân babında sınırsızdır ama bir ırkın özü açısından hudutları vardır. Bu yüzden –işte şimdi geliyor– bu "Yahudi devleti", beynelmilel dünya Yahudiliği, elindeki bütün imkânlarla ve bir an bile merhamet hissine kapılmadan; dış politikada pasifizm, enternasyonalizm, kapitalizm ve komünizm, iç politikada ise parlamentarizm ve demokrasiyi kullanarak mücadele ettiği diğer bütün devletlerin düşmanıdır. Bütün bunlar devletin zayıflatılması ve yıkılması için kullanılan araçlardır ve hepsi Yahudilerin icatlarıdır, çünkü bütün bunlarla tek bir hedefleri vardır: Ari ulusları *Lebensraum* için verdikleri görkemli savaşta (ki bu savaşta Yahudiler hilekârca yer almayacaklardır) taciz etmek, zayıflatmak ve böylelikle kendi uğursuz dünya hâkimiyetlerini kurmak.

Ve bu şekilde Hitler'in üçüncü soruya cevabını da öğrenmiş olduk. Neden bütün uluslar, aslında tamamen kendi aralarında verdikleri *Lebensraum* mücadelesiyle meşgul olmalarına rağmen, Yahudilere karşı bir safta olmalıdırlar? Cevap: Bunu tam da *Lebensraum* için savaşmak zorunda oldukları *için* yapmak zorundadırlar, *böylelikle* kendilerini hiç taciz edilmeden *Lebensraum* mücadelelerine hasredebilirler. Yahudiler bu güzel oyunun oyunbozanlarıdır; enternasyonalizmleri ve pasifizmleriyle, (beynelmilel) kapitalizmleri ve (yine beynelmilel) komünizmleriyle "Ari" ulusları temel ödevleri ve temel meşguliyetlerinden alıkoyarlar ve işte bu yüzden de, sadece Almanya'dan filan değil, yeryüzünden köklerinin tamamen kazınması gerekir; "ortadan kaldırılmaları", yok edilmeleri elzemdir, ama sadece kaldırılıp başka bir yere konan bir mobilya gibi değil de silinerek var-

lığına son verilen bir leke gibi. Yahudilere bir çıkış noktası bırakılmamalıdır. Dinlerinden vazgeçmelerinin hiçbir anlamı yoktur, çünkü dinî bir cemaat değil bir ırktır Yahudiler; evet, hatta "Arilerle" karışarak ırklarından da kurtulmaya çalışırlarsa bu daha da kötüdür, çünkü bu şekilde "Ari" ırkının da değerini düşürürler ve söz konusu ulusu kendi yaşama mücadelesi babında güçsüzleştirirler. Eğer ulusun içerisine karışıp bir Alman, Fransız, İngiliz ya da başka herhangi bir ulusun vatanseveri olmak isterlerse, bu en kötüsüdür. Çünkü o zaman "bu ulusları birbirine karşı savaşa (ama bu Hitler'e göre zaten bu ulusların varlık nedenlerinin bizatihi kendisi değil midir?) sürüklemeyi ve bu yolla yavaş yavaş, paranın gücü ve propagandanın yardımıyla yükselip bu ulusların efendisi konumuna yerleşmeyi hedeflerler." Görülüyor ki Yahudiler ne yaparlarsa yapsınlar her zaman haksızlar ve her halükârda köklerinin kurutulması gerekiyor.

Evet, Hitler'in, *völkisch* birinci teorisinin yanında kendi ayakları üzerinde duran ve hatta birincisiyle aynı çatı altında telakki edilmesi oldukça büyük güçlükler çıkaracak ikinci, antisemitik teorisine dair bu kadar kâfi. İkisi bir arada "Hitlerizm" denilebilecek şeyi, *Programmatiker* Hitler'in düşünce yapısını, bir anlamda onun Marksizm'e denk düşmesi gereken ideolojisini ortaya çıkarır.

Hitlerizm Marksizm'le en azından bir ortak paydaya sahiptir: Bütün dünya tarihini tek bir noktadan yola çıkarak izah edebilme iddiası. "Bugüne kadar var olmuş toplumların tümünün tarihi, sınıf savaşlarının tarihidir," der Komünist Manifesto, ve tamamen buna uygun olarak Hitler de şu cümleyi söyler: "Dünya tarihindeki her hadise sadece ırkların mevcudiyetlerini sürdürme içgüdüsünün bir ifadesinden ibarettir." Bu tür cümleler büyük bir telkin gücüne sahiptir. Bu cümleleri okuyanların beyninde bir şimşek çakar âdeta. Çapraşık meseleler basit, zor olanlar kolay olur bir anda. Bu

cümleler kendilerini hevesle kabul edenlere, aydınlanmış ve bilgi sahibi olmanın pek keyifli hissiyatını bahşeder ve aynı zamanda kabul edenlerde kabul etmeyenlere karşı bir tür öfkeli sabırsızlık hissi uyandırır, çünkü bu tür fetva niteliğindeki metinlerde satır aralarında her zaman bir "... ve bunun dışındaki her şey bir palavradan ibarettir" ifadesini de algılarsınız. Üstünlük vehmi ve müsamahasızlığın bu karışımını inançlı Marksistlerde ve inançlı Hitleristlerde aynı şekilde görebilirsiniz.

Ama "bütün tarihin" şu ya da bu olduğunu düşünmek tabii ki bir hatadır. Tarih bir cangıldır, ağaçlar kesilerek ormanın içinde açılmış bir yol değildir; tarih bütün ormanı kapsar. Tarihte sınıf savaşları *ve* ırk savaşları olmuştur, bunların yanı sıra (ve daha da sık olarak) devletler, uluslar, dinler, ideolojiler, hanedanlar, partiler vesaire arasında da savaşlar olmuştur. Başka bir insan topluluğuyla belirli şartlar altında bir çatışma ortamına girmeyecek –ve tarihin bir yerinde ve zamanında girmemiş– herhangi bir insan topluluğu düşünmek kabil değildir.

Ama tarih –bu da bu nevi diktatörce cümlelerdeki ikinci yanılgıdır– sadece savaşlardan teşekkül etmez. Eğer sadece bu ikisinden bahsetmemiz gerekiyorsa, ırklar da sınıflar da tarihsel zamanlarının savaşta geçirdiklerinden çok daha büyük bir bölümünde barış içerisinde bir arada yaşamışlardır ve bunu başarırken kullandıkları araçlar, en azından onların tekrar tekrar savaş arenasında karşı karşıya gelmesine neden olanlar kadar ilginç ve tarihsel açıdan araştırmaya değerdir.

Bu araçlardan biri devlettir. Ve dikkate değer olan şudur ki, devlet Hitler'in politik sistematiğinde tamamen tali bir roldedir. Önceki sayfalarda Hitler'in icraatına bakarken onun bir devlet adamı olmadığı ve hatta Alman devletselliğiyle ilgili karşısına çıkan her şeyi daha savaştan çok önce, bütün imkânlarını kullanarak yerle yeksan ve "devlet için-

de devletler" denilen bir kaosla ikame ettiği gerçeğiyle yüzleştiğimizde bambaşka bir bağlamdaydık. Burada, Hitler'in düşünce dünyasında, bu hatalı tavrın teorik izahını buluyoruz. Hitler devletle ilgilenmiyordu, devleti kavrayamıyordu ve devlete bir değer vermiyordu. Onu ilgilendiren ırklar ve uluslardı, devletler değil. Devlet onun için sadece "amaca ulaşmak için bir araçtı" ve esasen, kısaca özetlemek gerekirse, bu amaç savaşmaktı. Hitler 1933-1939 yılları arasında savaş hazırlıkları babında her şeyi yaptı ama onun yarattığı sadece bir savaş makinesiydi, bir devlet değil. Ve bunun bedelini ödeyecekti.

Çünkü devlet sadece bir savaş makinesi değildir –devlet böyle bir savaş makinesine ancak sahip olabilir– ve devletin bir ulusun siyasi organizasyonu olması da şart değildir. Ulus-devlet fikri iki yüz seneden eski değildir. Tarih boyunca birçok devlet, –Antik Çağ'ın büyük imparatorlukları ya da bugünün Sovyetler Birliği gibi– birçok ulusu bir arada veya –antik dünyanın şehir devletleri ve bugünün iki Almanya'sı gibi– bir ulusun bir parçasını sınırları içerisinde barındırmıştır ve bugün de barındırmaya devam eder; ama ne birinci ne de ikinci gruptakiler bu yüzden devlet olma vasfını kaybeder veya gereksiz addedilebilir. Devlet fikri milliyet düşüncesinden çok daha eskidir, ve devletlerin varlık nedeni öncelikle savaşmak değildir. Tam aksine, topraklarında yaşayanların –bunlar etnik açıdan homojen olsa da olmasa da– hem iç hem de dış emniyetinin temini ve korunması devletlerin ilk ödevidir, devletler düzen sistemleridirler. Savaş da en az iç savaş kadar bir olağanüstü hal ve ulusal afet durumudur ve devlet, bu tür olağanüstü hal ve afetlerle başa çıkabilmek için meşru şiddet tekeline sahiptir, ordusu ve kolluk kuvvetleri vardır. Bütün bunları tabii ki çatışmalar için kullanır ama bütün bunlara sahip olmasının nedeni bir ulus için diğer uluslara bedelini ödeterek *Lebensraum* işgal

etmek, bir ırkın ıslahı için savaşlar yapmak ya da dünyanın hâkimiyetini ele geçirmek değildir.

Hitler bütün bunlardan bihaberdir; ya da daha iyi şöyle söylenebilir: Bütün bunları duymak, bilmek istemez; çünkü Hitler'in dünya görüşünün iradeci karakteri göz ardı edilemeyecek kadar belirgindir. O dünyayı görmek *istediği* gibi görür. Dünya uzaktır mükemmellikten; şiddet, yokluk ve acıyla doludur ve devletlerin dünyası güvensizlik, düşmanlık, korku ve savaşla lekelenmiştir – ne kadar doğrudur bu tespitler ve ne kadar haklıdır bu konuda kendini kandırmaya çalışmayanlar! Bundan daha fazlasını söylemediği müddetçe Hitler gerçekliğin içinde kalır. Ama o bunu, bir Luther'in insanın ilk günahtan miras aldığı günahkârlık ya da bir Bismarck'ın dünyevi kusur olarak adlandırdıkları karşısında aldıkları kararlı tavra benzetir, hüzünlü ve cesur bir ciddiyetle dile getirmez; aksine taşkın bir sesle, mesela Nietzsche'nin kaygı verici meselelere sevinçle yaklaşırken kullandığı dille ifade eder. Hitler için olağanüstü hal normdur, devlet savaş için vardır. Ama yanılır. Dünya böyle değildir. Devletler dünyası da böyle değildir. Gerçek devletler dünyasında savaşlar her zaman bir barış bina etmek için yapılır; savunma savaşları her halükârda böyledir, ama saldırı savaşları da, tabii eğer bir şekilde bir gayeleri varsa. Her savaş bir barış anlaşmasıyla veya devletler arası bir anlaşmayla ve öncesinde yaşanmış savaş döneminden çok daha uzun süren bir yeni barış durumunun bina edilmesiyle sona erer. Silahların karar vermesinin akabinde barış tesis edilmelidir, aksi takdirde savaş anlamını kaybeder. Hitler'in bunu görmemesi –görmek istememesi– onu, bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, en ölümcül hatalarından birine sürükledi.

Hitler'in dünya görüşünde savaşlar her zaman fetih seferleridir; savaşan ulus için her zaman *Lebensraum* kazanma-

yı, mağlup edilen ulusun ebediyete kadar boyunduruk altına alınmasını (ya da yok edilmesini) ve son tahlilde her zaman dünya hâkimiyetini hedef alır. Bir hata daha. *Lebensraum* için savaş, en azından Hitler'e kadar, Avrupa'da kavimler göçü döneminden beri, yani aşağı yukarı bin beş yüz senedir, görülmemişti. Avrupa meskûndu, Avrupa ulusları yerleşiklerdi ve yeni barış anlaşmalarıyla zaman zaman şu ya da bu bölge devletler arasında el değiştirse ve hatta Polonya gibi bütün bir ülke iki komşusu arasında paylaşılsa bile bu topraklarda yaşayanlar oldukları yerde kalırlardı. *Lebensraum* ne kazanılırdı ne de kaybedilirdi, Avrupa'da yaşam alanı için savaşılmazdı. Bu savaşları Hitler takribi bin beş yüz yıllık bir aradan sonra tekrar başlattı ve bu Almanya için korkunç neticelere sebebiyet verdi. Tehcir, Almanların geçmişte Doğu'da sahip oldukları bölgelerden savaştan sonra sürülmeleri gibi bir tehcir, işte tam da buydu Hitler'in savaşın anlamı olarak hep vaz edegeldiği ve fethettiği Polonya'da hayata geçirdiği şey.

Fakat *Lebensraum* başka bir nedenle de hatalı bir anlayıştır. 20. yüzyılda *Lebensraum* için savaşmaya değmez artık. Eğer Hitler bir ulusun refah ve gücünü yerleştiği ve işlediği toprakların büyüklüğü ile ölçüyorsa, eğer "toprak politikası"[4] talep ediyor ve iktidara geldikten sonra hayata geçiriyorsa, o zaman endüstri devrimini ya unutmuş ya da aklından çıkarmaya gayret ediyor demektir. Refah ve gücünüzü, endüstri devriminden beri sahip olduğunuz toprakların büyüklüğü değil ulaştığınız teknolojik düzey belirliyor. Ve *Lebensraum*'un büyüklüğünün bu bağlamda hiçbir önemi yok.

Bir ülkenin teknolojik-endüstriyel gelişmişlik düzeyi açısından abartılı bir *Lebensraum*, yani çok geniş sınırlar ve fa-

4 Nazilerin tarım politikalarının temelini oluşturan, ırkçılıkla toprak ve tarım konularındaki fikirleri bir araya getiren "Blut und Boden", *kan ve toprak* politikası.

kat çok seyrek bir nüfus yoğunluğu, tam anlamıyla bir handikap haline de gelebilir ki mesela Sovyetler Birliği dile gelse, hadisenin bu yönü hakkında bilfiil yaşananlardan yola çıkarak saatlerce anlatabilir. Yıllardır, bütün çabalarına rağmen, muazzam büyüklükte bir alana yayılmış ve son derece zengin ham madde kaynaklarına sahip ama aynı zamanda son derece düşük bir nüfus yoğunluğu ile iskân edilmiş Sibirya'yı entegre etmeyi ve geliştirmeyi beceremiyor. Her halükârda, bugünün dünyasının en fakir ve en güçsüz devletlerinden birkaçının devasa boyutlarda, en zengin ve emniyetli ülkelerinden bir kısmının da minnacık olduğu göze çarpan bir gerçek. Hitler birçok alanda –askerî teknoloji veya kitlelerin motorlu taşıtlarla donatılması gibi– gayet modern düşünebiliyordu ama *Lebensraum* teorisiyle tamamen endüstri devrimi öncesinde kalmış olduğu da bir gerçektir.

Ama Hitler'in işte tam da bu yanılgısı inatçı ve uzun ömürlü oldu; çünkü endüstri devrimi öncesi zamanlara duyulan özlem ve iki yüz senedir giderek daha hızlı bir şekilde kendimizi kaptırdığımız, insan eliyle yaratılmış "insanlık dışı" bu dünyadan duyulan bıkkınlık sadece Hitler döneminde yaygın değildi, bu hissiyat bugün yeniden güçlendi. Bu hislerdi Hitler'in *Lebensraum* düşüncesini aynı zamanı paylaşan birçok insan için anlaşılır kılan – gerçekten de Almanya, gücü ve nüfusuna oranla haritalarda biraz fazla küçük görünmüyor muydu? Almanya gerçekten de tekrar bir köylü ülkesi olacaksa –ki bu konuda Hitler ilginç bir şekilde Morgenthau gibi düşünüyordu– o zaman gerçekten de daha fazla *Lebensraum*'a ihtiyacı vardı, ama sadece o zaman.

20. yüzyılın savaşlarında bahis konusu olanın son tahlilde dünya hâkimiyeti olduğu düşüncesi de Hitler'den eskidir ve ondan sonra da varlığını sürdürmüştür. Daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce, imparatorluk şansölyesi Bethmann-Hollweg'in danışmanı ve son derece iyi eğitimli

bir adam olan Kurt Riezler şunları yazıyordu: "Bu fikre göre her ulus büyümek, genişlemek, hükmetmek ve diğerlerini boyunduruk altına almak ister, hem de hiç durmadan; hep kendi yapısını sıkılaştırmak ister ve hep daha fazlasını kendine tabi kılmak, ve hep daha fazla bir bütünlük kazanmak, ta ki bütün bunlar onun hâkimiyeti altında organik bir yapıya bürünene kadar." Bu Hitler'in ta kendisidir, sadece fiyakalı ifade edilmiş hâlidir. Ama yine de yanlıştı: Her ulusun böyle hedefleri yoktur. Yoksa İsveçliler ya da İsviçreliler ulus sayılmazlar mı? Avrupa'nın sömürgeci emperyalizm dönemindeki büyük devletleri için bile, bunların her birinin kendi adına gerçek anlamıyla dünya hâkimiyetini hedeflediği söylenemez. Birbirlerini ortadan kaldıramayacaklarını, sadece Avrupa'da dahi diğerlerinin önüne geçecek bir hâkimiyet yolunda her denemenin kesinlikle bu hamleyi tehdit olarak algılayan diğer büyük devletlerin denemeyi akim kılacak bir koalisyonuna sebebiyet verdiğini onlara söyleyen yüzlerce yıllık tecrübe bilinçlerine derinlemesine kazınmıştı. Kayzer Willhem döneminin *Alldeutsche*'leri[5] bile süper güç Almanya hayallerini kurarlarken çoğunlukla onu diğer büyük devletlerin yanında bir "süper güç" olarak tahayyül ediyorlardı; Afrika ve Asya'ya yayılmış, Almanya'nın Avrupa'da üstünlüğüne dayanan büyük bir Alman sömürge imparatorluğuydu düşledikleri, kelimenin gerçek anlamıyla dünyayı fethetme ya da dünya hâkimiyeti değildi.

Buna karşın apaçıktı ki Hitler dünya hâkimiyetinden bahsederken bunu kelimenin tam anlamıyla dile getiriyordu. Gerçi, bilhassa Rusya da dâhil olmak üzere bütün Avrupa'da (sömürgeler onu fazla ilgilendirmiyordu) bir Alman hâkimiyetinden daha fazlasına ölmeden önce ulaşabileceğine pek inanmıyordu, ama fethedilmiş Avrupa'dan yaratmak istediği

5 Alman İmparatorluğu'nun son döneminde kurulmuş ve özellikle sömürgeci emeller besleyen aşırı milliyetçi bir örgüt.

ve içinde ulusların yeni bir ırk hiyerarşisi içerisinde çözülüp yeniden üretileceği "Büyük Cermen İmparatorluğu" hakiki bir dünya hâkimiyetine sıçrama tahtası olacaktı.

Evet, teknolojimizle küçülmüş ve kitle imha silahlarıyla tehdit altında olan dünyamızın bir birliğe ihtiyacı olduğu ve hepsi birbirine yakın duran dünya birliği, dünya hükümeti, dünya hâkimiyeti kavramlarının 20. yüzyılda tekrar gündemin önemli bir maddesi hâline geldiği iddiasında bir gerçeklik payı var. Hitler'in hatası bu iddiaya sahip çıkmasında yatmıyor, onun hatası Almanya'yı dünya hâkimiyeti için ciddi bir aday olarak görmesiydi. Zamanın Almanya'sı hiç şüphesiz bir süper güçtü, Avrupa'nın en güçlü devletiydi, ama yine de sadece büyük güçlerden biriydi. Ve hem dünya hem de Avrupa'da diğer devletlerin önünde hâkim devlet olma denemesi zaten bundan önce de bir kez başarısızlığa uğramıştı. Sadece Avrupa'nın birleşmesi mümkün olabilse –ki bunu sağlamak fetih ve boyunduruk altına alma savaşlarıyla mümkün değildi– ancak o zaman Almanya'nın da içinde eriyip çözülmek zorunda kalacağı bu birleşik Avrupa'nın dünya hâkimiyeti için girilecek rekabette bir şansı olabilirdi belki. Ama Avrupa'nın birleşmesi – bu Yahudi enternasyonalizmi demekti! Hitler dünya hâkimiyetini bunun yerine *völkisch* bir Büyük Almanya, ırk siyaseti ve antisemitizmle kotarabileceğine inanıyordu; primitif bir yanılgıydı bu. Almanya'nın ırk ıslahı yoluyla bir hayvan yetiştiricisinin mantığı içerisinde biyolojik anlamda donanması, diğer bütün sorunları bir kenara bırakacak olsak dahi, nesiller gerektirir; halbuki Hitler yapmaya niyetlendiği her şeyi yaşadığı süre içerisinde hayata geçirmeyi istiyordu. Antisemitizmle ilgili olarak Hitler sadece Yahudiler babında değil antisemitlerle ilgili de yanılmıştı.

Gerçekten de antisemitizmiyle Almanya'nın davası için bütün dünyada sempati toplayabileceğine, bir anlamda böy-

lece Almanya'nın davasını bir insanlık davası hâline getirebileceğine inanıyordu. Bunu sadece alıntılanmış yazılı metinler ve kamuoyunun önündeki konuşmalarındaki ifadeler değil, savaş dönemindeki özel görüşmelerindeki sözleri de kanıtlar. Hitler dünyanın her yerinde antisemitlerin bulunduğu üzerine kurmuştu kurgusunu. Ama onun yok edici antisemitizmi Doğu Avrupa dışında, onun antisemitizminin kaynağı da orasıydı, hiçbir yerde yoktu. Kaldı ki Doğu Avrupa'da bile antisemitizm –Ukraynalıların, Polonyalıların ve Litvanyalıların onuru için bunun muhakkak surette söylenmesi gerekir– Hitler'in Yahudilerin "Ari" insanlığı köleleştirmeyi veya yeryüzünden silmeyi hedef alan bir komplo peşinde olduğunu iddia eden vehimlerine değil de yalın bir gerçeğe, Yahudilerin bu coğrafyada yoğun bir kütle halinde yaşayan bir yabancı halk olduğu gerçeğine istinat eder. Yahudiler başka hiçbir coğrafyada bu şekilde yaşamadılar ve buna tekabül edecek şekilde antisemitizm de başka hiçbir coğrafyada, onların tamamen köklerinin kazınması ve "bir leke gibi yok edilmelerini" hedeflemez.

Antisemitizm, onunla karşılaştığımız diğer coğrafyalarda, çok büyük oranda dinî karakterliydi. Özellikle Katolik kilisesi İkinci Vatikan Konsili'ne kadar inançsız addettiği Yahudilerle açıkça mücadele etti. En yaygın antisemitizm olan bu dinî antisemitizmin hedefi Yahudilerin yok edilmesi değildi, mesele Hıristiyanlığa döndürülmeleriydi, vaftiz oldukları zaman her şey yoluna giriyordu.

Bunun yanında, özellikle kırsal bölgelerde, sosyal bir antisemitizm de vardı: Yahudilerden tefeci oldukları için nefret ediliyordu ki bilindiği gibi tefecilik Hıristiyanlarla eşit haklar elde etmelerinden[6] önceki dönemlerde, birçok yerde, yapmalarına izin verilen tek işti. Bu sosyal antisemitizm her ne kadar kulağa bir çelişki gibi gelse de esasen Yahudilerin özgür-

6 Avrupa'nın birçok ülkesinde ancak Aydınlanma ile beraber başlar.

leşmesini ve eşit haklar elde etmesini hedefliyordu. Yahudi, tefecilik dışında bir işlevle ortaya çıkar çıkmaz bu tür antisemitizm kayboluyordu. Bir yerde istisnai olarak bir Yahudi doktor varsa örneğin, her zaman itibar ve rağbet görüyordu.

Ve nihayet Yahudilerin eşit haklara ulaşmasının ardından ortaya çıkan yeni bir tür antisemitizm vardı, rekabet antisemitizmi olarak adlandırılabilir bu yeni tür. Eşit haklara ulaşmalarından sonra, yani aşağı yukarı 19. yüzyılın ortalarından beri, Yahudiler kısmen özel kabiliyetleri kısmen de, hiç şüphesiz itiraf edilebileceği gibi, kendi aralarındaki dayanışma sayesinde birçok ülkede, birçok alanda görünür şekilde önemli pozisyonlara yerleştiler. Özellikle kültür alanında; ama tıpta, avukatlıkta, basında, endüstride, finans dünyasında, bilim ve siyasette de. Dünyanın tuzu değil ama muhakkak ki birçok ülkede çorbanın tuzu oldular, bir tür elit oluşturdular; Weimar Cumhuriyeti'nde, hatta en azından o dönemin Berlin'inde bir nevi ikinci aristokrasi haline geldiler. Ve böylelikle tabii ki sadece haklı bir hayranlık değil aynı zamanda kıskançlık ve antipati de yarattılar. Bu nedenlerle antisemit olanlar Yahudilerin burunlarının üzerine düşmesini istiyorlardı, biraz hadlerinin bildirilmesini. Ama köklerinin kazınması, yok edilmeleri – Tanrı aşkına! Hitler'in Yahudilere karşı caniyane bir vehim ve nefret içerisindeki farklı ülkelerden antisemitler arasında bile sebebiyet verdiği reaksiyon, başlangıçta Hitler öfkesini sadece kelimelerle ifade ederken anlam verememe belirten bir kafa sallama; sonra, Hitler söylediklerini fiiliyata dökecek adımı attığındaysa genellikle bir dehşet duygusu oldu. Çünkü bilinen, alışılmış antisemitler bile Hitler'in yaydığı Yahudilere dair yanılgı ve hezeyanların –şimdi bunları da kısaca eleştireceğiz; kısaca, çünkü şu ana kadar yaptığımız gibi sadece ortaya konulmaları dahi kendi kendilerini çürütmelerine yeterli olacaktır– çok azını paylaşıyorlardı.

Hitler ne kadar daha Yahudilerin dinî bir cemaat olmadıklarını söylerse söylesin, herkes bunun tersinin gerçek olduğunu görebiliyordu. Yahudi dini kimsenin görmezden gelemeyeceği kocaman bir dağ gibi gözünün önündeydi herkesin: dünyanın ilk ve bugün dahi en saf tek tanrılı dini; isimsiz, tasvirsiz, kavranamayacak ve hikmetinden sual olunmayacak bir tanrı gibi dehşetengiz bir fikri hiç sulandırmadan ve yumuşatmadan düşünmeye cüret etmiş ve sonrasında da bu fikri koruyabilmiş bir din; ve muhtemelen inananlarını, on dokuz asır boyunca dünyanın dört bir yanına dağılmış olmalarına ve fasılalarla ama hep baskı altında kalmalarına rağmen, bir inanç topluluğu hâlinde bir arada tutabilmiş tek din. Hitler bunu görmüyordu, gerçekten de samimiyetle göremiyordu, çünkü konuşmalarında âdeta alışkanlık hâlinde "Mukadderat"a ve "Her şeye Kadir Tanrı"ya göndermeler yapsa da sadece dinsiz değildi, dinin başka insanlar için ne anlama gelebileceğini kavramasını sağlayacak uzuvlardan da yoksundu. Hıristiyan kilise kurumlarına karşı tavrı bunu açıkça göstermiştir.

Buna karşın Yahudilerin bir ırk olmadığı aşikârdır, ırk kavramını beyaz ırkın farklı kavimleri ve varyasyonları için kullanmaya niyetlenseniz bile Yahudiler bir ırk değildir. Bugünün İsrail'i örneğin, tam anlamıyla çok ırklı bir devlettir, buna İsrail'i ziyaret eden herkes kendi gözleriyle şahit olacaktır. Bunun bilinen bir nedeni var: Yahudilik her zaman misyoner bir dindi, insanları eski dinlerinden çıkarıp Yahudiliğe döndüren bir dindi, Geç Roma döneminde beyaz ırkın Roma İmparatorluğu'nda yaşayan bütün halklarının, kavimlerinin ve diğer varyasyonlarının mensuplarından birçoğu – Hıristiyanlığa katılanlar kadar çok olmasalar da– Yahudi oldu. Yahudilik ve Hıristiyanlık yüzlerce yıl boyunca tam bir misyonerlik rekabeti içindeydiler. Hatta sayıları az bile olsa siyah ya da sarı ırka mensup Yahudiler bile var. Kaldı ki kısa

bir süre önce Arthur Koestler, Hitler'in en korkunç şekilde musallat olduğu Doğu Avrupa Yahudilerinin büyük çoğunluğunun muhtemelen Sami ırkından bile olmadığını, esasen Volga ve Kafkaslar arasında yerleşmiş bir Türk halkı olan ve Ortaçağ'da Yahudiliği kabul edip ardından Batı'ya ve Kuzeybatı'ya göç eden Hazarların soyundan geldiğini gayet inanılır şekilde ortaya koydu.[7] (Bu bağlamda antisemitizm kavramı bile yeterince hassas değildir, ama yerleşik bir kavram olduğu için biz de kullanıyoruz.)

Yahudiler bir ulus, bir millet olarak adlandırılabilirler mi? Bu konu üzerinde tartışmak daha bir mümkündür. Hiç şüphesiz Yahudiler diğer ulusları en kesin şekilde tanımlayabileceğiniz bir şeyden yoksundurlar: ortak bir dil. İngiliz Yahudileri İngilizce, Fransız Yahudileri Fransızca, Alman Yahudileri Almanca ... konuşurlar. Yahudilerin birçoğunun –muhtemelen büyük çoğunluğunun– vatandaşlık hakları açısından özgürleşmelerinden sonra yurt diye bildikleri ülkenin iyi birer vatanseveri hatta bazen, özellikle de Almanya'da, birer süper vatansever oldukları da isabetli bir tespit. Ama yine de ülkelerin sınırlarını aşacak şekilde belirli bir Yahudi aidiyet ve dayanışma hissi, bir Yahudi ulus ya da millet hissiyatı, özellikle de İsrail'le bir genel Yahudi dayanışması olarak, göz ardı edilemeyecek kadar belirgin. Aslında bunun izahı çok da zor değil: Din, uzun bir süre kendi devletine sahip olamamış uluslara başka örneklerde de milli bir bağ olarak hizmet etmiştir. Mesela İrlanda ve Polonyalıların Katolikliği dinî yönünün yanı sıra derhal fark edilebilen ulusal bir öge de içerir. İrlandalılar ve Polonyalılardan çok daha uzun bir süre kendi devletlerinden yoksun kalmış Yahudiler için dinin milletleri birbirine bağlama gücü, ihtimaldir ki daha da kuvvetliydi. Sık sık baskı görmeleri de Yahudilerin birbirlerine bağlılığının artmasının nedenlerindendi. Dinin

7 *On Üçüncü Kabile* adlı kitabı.

(görülen baskının da) bu birleştirici gücünün birazı, şahsen dini bir kenara bırakmış olanlara da etki etmeye devam eder. Bunu da diğer dinlerin inananları arasında da gözlemleyebilirsiniz. Bir eski Protestan ile bir eski Katolik'in düşünce tarzları arasındaki farklılık inançlı bir Protestan ve Katolik'in düşünce tarzları arasındakinden daha az değildir. Babalarının ve dedelerinin dini, insanların düşünsel tavırlarına nüfuz etmiş olarak nesiller boyunca varlıklarını sürdürür. Yahudilik gibi güçlü bir dinin kendisinden kopanlara etkisinin azalması kimi zaman çok uzun süre alır.

Ama bütün bunlar, Hitler'in en başından beri yaptığı gibi caniyane bir nefret ve yok etme iradesiyle Yahudilerin peşinden koşmak bir yana, antisemit olmak için bile neden oluşturmaz. Bu Hitler'e özel Yahudi nefretine sadece klinik bir fenomen olarak teşhis konulabilir, çünkü Hitler'in bu nefreti –açıkça görüldüğü üzere sonradan– gerekçelendirmeye çalışırken kullandığı argüman, yani bütün "Arilerin" yok edilmesini hedefleyen evrensel Yahudi komplosu, aşikâr bir şekilde sadece bir yanılgı değil paranoyak bir cinnettir. Hatta o bile değildir, çok önceden planlanarak taammüden işlenecek bir cinayetin hezeyanlı bir rasyonelleştirmesidir sadece. Her halükârda, başından sonuna doğru bir tarafı yoktur. "Dünya Yahudiliği"nin Hitler'in onlara atfettiği gibi karanlık emelleri yoktu, esasen hiçbir ortak hedefleri yoktu. Aksine, tam da Hitler'in döneminde, üç bin senelik tarihinde hiç olmadığı kadar bölünmüş ve içerisindeki temayüller açısından parçalanmış haldeydi: Geleneksel dindarlıkla modern sekülarizm, asimilasyonla siyonizm, nasyonalizmle enternasyonalizm arasında. Dünyadaki bütün büyük siyasi grupların ve diğer bütün yarılmaların da Yahudiliği böldüğünden hiç bahsetmeyelim. Esasen Yahudiler vatandaşlık haklarında eşitliğe ulaşmalarından sonra bundan önce olduğundan tamamen farklı bir şekilde dünyaya ciddi şekilde en-

tegre oldukları için bu çok şaşılası bir durum değildi. Hatta Yahudilerin büyük bir kısmı yüz ya da elli senedir asimilasyon, din değiştirme ve izdivaç yoluyla kimliklerinden bütünüyle bilinçli olarak vazgeçmeye ve tamamen yaşadıkları ülkenin bir parçası olmaya çalışıyorlardı; ve bunu yaparken hiçbir başka ülkede Almanya'daki kadar inançlı ve tutkulu değillerdi. Buna karşın tabii ki birtakım Yahudiler de inatçı bir direniş gösteriyorlardı. Kısaca toparlamak gerekirse, Hitler'in, güçlü ve şeytani komploculardan müteşekkil bir cemaat olarak gördüğünü iddia ettiği Yahudiler gerçekte cemaat olarak tam bir krizdeydiler, bundan önce hiç olmadığı kadar zayıf düşmüşlerdi ve kısmen artık çözülme aşamasındaydılar ki korkunç darbeyle sarsıldılar. Bilindiği gibi kasabın bıçağını yalayan koyunlar gibi gittiler mezbahalarına ve sözüm ona ejderha avcısı, kendisini savunmaktan aciz kurbanlarını öldürdü.

Hitler'in yaptığı hataların incelenmesinin yoluna iki engel çıkacaktır. Bunlardan biri Hitler'in yanılgılarını incelerken karşımıza çıkan engelin aynısıdır. Hitler'in yaptığı her şeyi sadece Hitler yaptığı için külliyen hata olarak tanımlama temayülü; Hitler'in düşündüğü her şeyi en başından, hiç araştırmaya gerek duymadan yanılgı olarak tanımlama temayülüne bire bir tekabül eder. Anlaşılabilir bir durumdur bu, ama böyle bir ön yargı idrak ve muhakeme için tabii ki hiç faydalı değildir.

İkinci engel bugünün tarih araştırmalarında hâkim olan tarihyazımını mümkün olduğunca müspet ilimlere yakınlaştırma eğilimidir. Tarihin birtakım kesin kurallara uyarak geliştiğini kanıtlamaya, bu tür kesin kuralların tespit edilebilme ihtimalinin daha yüksek olduğu sosyal ve ekonomik gelişmelere odaklanmaya, buna tekabül edecek şekilde asıl siyasi öğenin tarihteki rolünü sürekli olarak daha küçük göstermeye ve özellikle de siyaseti şekillendiren münferit kişiliklerin, yani "büyük adamların", tarihin akışına etkisini tamamen inkâr etmeye yönelik bir eğilimdir bu. Hitler

tabii ki bu eğilim içinde kendine yer bulamaz ve bu eğilimin takipçileri, sadece on beş sene siyasette etkili olmuş münferit bir adamın neyi doğru neyi yanlış yaptığı sorusunu araştırmayı ciddi bir tarihçi için zül addederler. Hele bu sırada bir de bu adamın bireysel karakter özelliklerini de hissetmeye çalışmak zorundaysanız ve hele hele bahis konusu olan Hitler'inki gibi hiçbir çekiciliği olmayan bir karakterse. Bütün bunların çoktan modası geçmedi mi?

Ama diğer taraftan bakınca, tam da Hitler gibi bir fenomen tarih araştırmalarındaki bu bütün eğilimin bir çıkmaz sokağa yöneldiğini kanıtlar. Bu keza Lenin ve Mao fenomenleri için de geçerlidir, fakat bunların doğrudan etkileri en azından kendi ülkeleriyle sınırlıdır; halbuki Hitler bütün dünyayı yeni bir yöne doğru harekete geçirmiştir – tabii ki bu onun hedeflediği yön olmamıştır ve onun hikâyesini bu kadar karmaşık ve aynı zamanda ilginç hale getiren de işte bu durumdur.

Ciddi bir tarihçinin, Hitler olmasaydı da 20. yüzyıl tarihi farklı bir şekilde gelişmezdi şeklinde bir iddiada bulunması mümkün değildir. Hitler olmasaydı bir İkinci Dünya Savaşı yaşanır mıydı, kesinlikle emin olamayız; ama şundan kesinlikle emin olabiliriz ki savaş *eğer* yine de vuku bulsaydı tamamen farklı bir akışı olurdu – hatta belki farklı ittifaklarla, cephelerle ve neticelerle. Bugün yaşadığımız dünya, beğensek de beğenmesek de Hitler'in eseridir. Hitler olmasaydı Almanya ve Avrupa bölünmeyecekti, Berlin'de Amerikalılar ve Ruslar olmayacaktı; Hitler olmasaydı İsrail kurulmayacaktı; Hitler olmasaydı sömürgeler dönemi geride kalmayacaktı, en azından bu kadar hızlı olamayacaktı bu gelişme; Asya ve Arap ülkelerinde ve Kara Afrika'da yaşanan özgürleşme hareketleri ve Avrupa'nın küme düşmesi yaşanmayacaktı. Daha doğru bir ifadeyle Hitler'in hataları olmasaydı bunların hiçbiri olmayacaktı, çünkü bunların hiçbirini kesinlikle istememişti.

Görece kısa hayatı boyunca dünyayı bu kadar temelden ve bu kadar kalıcı değiştirebilmiş Hitler gibi bir ikinci figür bulmak için, tarihte çok çok gerilere –belki Büyük İskender'e kadar– gitmek gerekir. Ama dünya tarihinde kesinlikle bir ikinci figür bulamazsınız ki Hitler gibi, muazzam bir performansla yapmak istediklerinin tam zıddına sebep olsun.

Hitler'in arzusu Almanya'nın Avrupa'nın egemen gücü olması ve Rusya'ya doğrudan doğruya hükmetmesi, ayrıca Afrika'da ve keza Asya ve Okyanusya'nın büyük bölümünde sürmekte olan Avrupa hâkimiyetinin korunmasıydı. Kocaman bir iktidar, bir güç piramidiydi onun istediği: en altta Avrupa'nın eski denizaşırı sömürgeleri ve yeni Alman sömürgesi Rusya, sonra Almanya'nın yanındaki, hempası, uydusu ve sadece görünürde bağımsız ya da yarı bağımsız müttefikleri olmak üzere kademelendirilmiş diğer Avrupa devletlerinden oluşan bir orta blok ve zirvede Almanya. Almanya'nın hükmettiği böyle devasa bir güç teşekkülü bir süre sonra, yüksek bir başarı şansıyla dünya hâkimiyeti için Amerika ve Japonya'yla mücadeleye girişebilirdi.

Hitler'in sebebiyet verdiği ise Amerika'nın Batı, Rusya'nın Doğu Avrupa'da hâkim olduğu, Almanya'nın ikiye bölündüğü ve bütün Avrupa sömürge imparatorluklarının dağıldığı bir dünyadır. İki kutuplu bir dünyadır, ve bu dünyada eski Avrupa kolonileri bir anda egemenliklerini kazanmışlardır ve âdeta deli raporlulara has sınırsız bir özgürlük yaşarlar, buna karşın Avrupa ülkeleri (yine kademelendirilmiş bir şekilde) iki büyük süper güce tabidirler. Almanya ise önce devlet kimliğini tamamen kaybederek en alt basamağa kadar indi hiyerarşi merdiveninde; daha sonra ikiye bölündü ve işgal altında, Batı ve Doğu Almanya olarak Amerika ya da Rusya'nın bağımlı müttefiki konumuna tırmandılar ki bu konum diğer bütün Avrupa devletlerinin kıpırdamadan durdukları yerdi.

Başka kelimelerle ifade etmek gerekirse: Hitler hiçbir şey başaramamış, aksine sadece (ama gerçekten) dehşet verici felaketler yaratmıştır. Bilinen tarihin başka neredeyse hiçbir "büyük adam"ıyla karşılaştırılamayacak, insanı hayrete düşürecek bir öfke ve güçle vurmuştur yumruğunu, ama hedefi tamamen ıskalamıştır. Buna rağmen yarattığı muazzam etkiyi üzerinde tartışarak yok saymak da mümkün değildir. Keza Hitler'in iki kere, 1938 sonbaharında ve 1940 yazında, gerçek hedefine çok yaklaştığı gerçeğini de üzerinde tartışarak değiştiremezsiniz. İşte bu yüzden Hitler'in neredeyse ulaşılmış olanı tam tersine çevirirken hangi hataları yaptığını araştırmak fuzuli bir oyun değil tamamen ciddi bir tarih incelemesidir; bunu yaparken Hitler'in karakter özellikleriyle meşgul olmak da hiçbir şekilde tefessüh etmiş bir merak değildir. *Führer*'in yaptığı hataların kökleri büyük çoğunlukla kendi kişiliğinin hatalarında yatıyordu.

Tabii ki kısmen yanılgılarında da. En azından *bir* hatayı, 1933'ten itibaren etkisini gösteren ilk hatasını, *Programmatiker* Hitler hazırlayıp politikacı Hitler'in kucağına bırakmıştı.

Bir önceki bölümde gördük ki Hitler'in dünyada olan bitenlere dair teorisinde, iki birbirinden tamamen farklı eylem örgüsü yan yana yürür. Bir tarafta ulusların –daha hassas bir ifadeyle, beyaz ulusların, renkli olanlar Hitler için önemli değildir– *Lebensraum* ve diğer ulusları hâkimiyet veya boyunduruk altına almak için verdikleri, en büyük ödüllü bir ulusun dünya hâkimiyeti olan ebedi savaş; diğer tarafta bütün beyaz ulusların Yahudilere karşı ortak savaşı. Siyaset adamı Hitler de en başından itibaren bu iki örgüye tekabül edecek şekilde iki birbirinden tamamen farklı hedefin peşinde oldu: Bir taraftan Almanya'nın Avrupa'yı hâkimiyeti altına alması; diğer taraftan da Yahudilerin "ortadan kaldırılması." Bunu söylerken kastettiği Yahudilerin yok edilmele-

ridir, köklerinin kazınmasıdır. Bu iki hedefin birbiriyle alakası yoktu, hatta birbirine engel teşkil ediyordu.

Siyasette iki hedef birden gütmek her zaman bir hatadır; özellikle de bu hedeflerden tek başına birincisi bile, ancak sahip olduğunuz bütün gücü en azami şekilde yoğunlaştırmanız ve şansınızın ciddi şekilde yardım etmesiyle ulaşabileceğiniz kadar kapsamlı ve büyükse. Avrupa'ya hâkim olmayı o güne kadar deneyenlerin tümü başarısız olmuştu. Şarlken, II. Philip, XIV. Louis ve Napolyon. Bu, bundan sonra yapılacak bir denemeden –hiçbir başarı şansı olmadığını düşünüp– vazgeçmek için yeterli sebep değildi belki de; çünkü İspanya'nın 16., Fransa'nın 17. ve 18. asırda ulaşamadığı hedefe Almanya'nın 20. yüzyılda ulaşması düşünülebilirdi. Ama denemeden vazgeçilmese de en azından, hedefin kendisinden kaynaklanan ve aslında öngörülebilir muazzam direnişin yaratacağı zorluklara, hedefin kendisiyle doğrudan alakası olmayan başka bir sorunu mecbur kalmaksızın eklememek için bir neden teşkil ederdi. Avrupa'yı fethetmek istiyorsanız Avrupa'da –öngörülebilir şekilde– edineceğiniz düşmanlara bir de dünyada (ve kendi ülkenizde) dağınık ama etkili düşmanlar eklememeniz gerekir. Bu bir hataydı; özellikle de kendi iradesiyle, bilerek ve isteyerek edindiği ekstra düşmanları daha önce en iyi dostları idiyse. Evet, bu en iyi dostlar Yahudilerdi, Hitler onları kendine düşman edinene kadar.

Mesele Yahudilerin kendi ülkelerinin siyasi hayatında ne kadar etkili olduklarını düşünmeniz değildir. Hitler bu etkiyi muhtemelen gerçekte olduğundan çok daha büyük zannediyordu – nitekim bu o zaman Yahudileri kendi tarafında tutmaya gayret etmesi ve hiçbir sebep olmadan düşmanlarının saflarına itmemesi için bir sebep daha teşkil ederdi. Çünkü Hitler'e kadar dünyada Yahudilerin etkisi, ağırlıkla ciddi şekilde Alman dostu bir öğeydi, örneğin Birinci Dün-

ya Savaşı'nda karşı taraf bu konuyla ilgili tecrübelerini uzun uzun anlatabilir. Yahudi öğesi Amerika'nın İtilaf Devletleri safında savaşa girmesine karşı uzun bir süre ve hissedilebilir şekilde etkili oldu; Rusya'da, Almanların çarlık yönetimine karşı büyük başarıyla harekete geçirdiği devrim çarkının işlemesinde önemli bir rol oynadı. Dolayısıyla Hitler antisemitizmiyle kendine, bunun için hiçbir zorunluluk olmadan, dünyanın her köşesinde ekstra düşmanlar yaratmakla kalmadı, bu şekilde dostlarını düşmana dönüştürdü. Kendisinden önce terazinin Almanlara ait kefesinde duran bir ağırlığı düşmanların kefesine aktardı ve bu durum hadisenin önemini ikiye katlıyordu.

Fakat Hitler'in Almanya'da en başından beri kendi antisemitizmiyle kendi başına açtığı dertler bugün bile azımsanmaya devam ediliyor. Gerçi bu antisemitizm önce Alman Yahudilerinin sadece sürekli bir aşağılama, karalama ve ötekileştirmesiyle kendini gösterdi ve nihai olarak ulaşacağı korkunç noktanın öngörülmesine henüz izin vermiyordu, ama aşağılama bir dostu düşman yapmak için kâmilen yeterlidir. Ve Alman Yahudileri büyük bir ekseriyetle Hitler'e kadar –ve son derece dokunaklıdır ki daha küçük bir oranda Hitler'den sonra ve Hitler'e rağmen de– âdeta delice bir tutkuyla seviyorlardı Almanya'yı.

Yahudiler, eşit vatandaşlık hakları elde etmelerinden beri her Batı ülkesinde iyi birer vatansever olmuşlardı. Ama bu vatanseverlik hiçbir başka ülkede Almanya'daki kadar ateşli ve derin bir duygusallıkla dolu bir karaktere sahip değildi. Hitler iktidara gelmeden önceki elli sene boyunca Yahudilerin Almanya'yla bir aşk ilişkisi yaşadığı hiç şüphesiz söylenebilir. (Jörg von Uthmann, "Doppelgänger, du bleicher Geselle" [*Doppelgänger, du bleicher Geselle, zur Patholgie des deutsch-jüdischen Verhältnisses*,[1] 1989] isimli kitabı bu çok

1 Dublör, soluk benizli arkadaş seni. Alman-Yahudi ilişkisinin patolojisi üzerine.

kendine has Yahudi-Alman yakınlığının temelinde ne yattığını anlamak için bir ilk denemedir.) Ve şu muhakkaktır ki Yahudiler bu ilişkide seven taraftır: Almanlar olsa olsa; biraz gururları okşanmış, biraz da yadırgayarak, Yahudi vatandaşlarının etraflarında dört dönmesine izin verdiler – tabii bu hâli Yahudi sırnaşıklığı olarak reddetmezlerse. Bu Yahudi-Alman aşk ilişkisi en azından kültürel alanda birkaç hayranlık uyandırıcı mucizenin ortaya çıkmasını sağladı: Samuel Fischer'i[2] ve yazarlarını ya da Max Reinhardt[3] ve oyuncularını düşünün. Alman Yahudiler, 20. yüzyılın ilk otuz beş senesinde, Almanya'nın İngiltere ve Fransa'yı entelektüel ve kültürel alanda, keza bilim ve ekonomide ilk kez geride bırakmasında her halükârda çok ciddi pay sahibiydiler.

1933'te bu liderlik durumu derhal sona erdi. Hitler Alman Yahudilerinin büyük çoğunluğunda küskün bir sevginin nefrete dönüşmesini hızla sağladı ve Yahudilerin yanı sıra Almanların Yahudi dostlarına sadık kalan –muhakkak ki sayıları çok fazla değildi ama en niteliksiz Almanlar olmadıkları da kesindi– bir kesimini de düşman olarak kazanmasını bildi. Almanya'da Hitler dalgasına karşı gösterilen pasif direniş büyük oranda Hitler'in antisemitizminin eseriydi. Küçük –ama neresinden bakarsanız bakın yine de tamamen kaybolmamış– bir azınlığın bu sessiz, katılmama protestosunun Hitler'i ne kadar zayıflattığını hesaplamak tabii ki mümkün değildir. Örneğin Alman edebiyatında ismi ve itibarı olan neredeyse herkesin ülkeden göç etmesinin acısına katlanabilirdi Hitler, ama bu öngöremediği gelişme yine de Hitler Almanya'sının dünyadaki itibarına en başından gölge düşürdü. Hitler'in antisemitizminin Alman bilim dünyasına verdiği zarar çok daha ağır bir kan kaybıydı. Sadece başta Einstein olmak üzere Yahudi bilim insanları değildi

2 Fischer yayınevinin kurucusu.

3 Tiyatro ve sinema yönetmeni.

göç edenler, Yahudi olmayan önemli bilim insanları da Yahudi meslektaşları ve hocalarını takip ettiler ve daha önceki dönemlerde kitleler halinde, âdeta kutsal bir hac yolculuğu yaparcasına Almanya'ya akan yabancı bilim adamlarının da ayağı kesildi. Hitler iktidara geçene kadar dünya atom araştırmalarının merkezi Göttingen'deydi, 1933'te bu merkez Amerika'ya kaydı. Hitler'in antisemitizmi olmasaydı dünyada ilk atom bombasını geliştirecek gücün Amerika değil Almanya olacağı spekülasyonu çok ilginçtir.

Hitler'in; antisemitizmiyle en başından itibaren kendi iktidar mücadelesinin önüne etkileri önceden bilinemeyecek bir engel yerleştirmesi hiç tereddütsüz ilk önemli hatasıydı, bugün bile ne kadar önemli olduğu kavranamamış bir hatadır bu. Tabii ki istiap haddi dolana kadar bunun üzerine başka hataların da gelmesi gerekiyordu.

Hitler'in antisemitizminin Almanya'nın davasına başlangıçtan itibaren verdiği büyük zarara rağmen, Hitler'in iki kere hedefine çok yaklaştığı gerçektir: 1938 sonbaharında, İngiltere ve Fransa'nın tam onayıyla Almanya'nın Doğu Avrupa'daki hâkim ülke konumu kabul edildiğinde ve 1940 yaz aylarında, Fransa zaferi ve bir dizi diğer ülkenin işgal edilmesinin ardından neredeyse Rusya'dan batıda kalan bütün kıta ayaklarına serildiğinde. Bu ister istemez şu soruyu akla getirir: Avrupa'da Alman hâkimiyeti veya liderliği tasavvuru acaba esas itibariyle ütopik miydi? Hitler'in bu hedefi de acaba en başından bir hata mıydı?

Bu soru bugün eğer bir şekilde gündeme gelecek olursa, genellikle üzerinde fazla tartışılmadan olumlu cevaplanıyor; bugünün Batı Almanya vatandaşları, özellikle de genç nesil tarafından da. Genç nesil babalarına ve büyükbabalarına, kendilerine böyle bir hedef koyabildikleri için delilere bakarmış gibi dikiyorlar gözlerini genellikle. Buna karşın öncelikle şunu tespit etmek gerekiyor: Bu babalar ve büyükba-

balar, yani iki nesil Almanlar, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı jenerasyonları, büyük çoğunlukla bu hedefi mantıklı ve ulaşılabilir buluyorlardı, bu hedefe tutkuyla bağlıydılar ve hiç de azımsanmayacak bir bölümü bu hedefe ulaşmak için ölmeye bile hazırdı.

Tabii bu durumun tespitiyle esasen, bahsi geçen ulaşılabilir veya istemeye değer bir hedef miydi sorusunun cevabına dair bir şey söylemiş olmayız. Bu soruya bugün çok az kişi olumlu bir cevap verecektir. Fakat Avrupa'nın 1938 sonbaharında ve 1940 yazında çekilmiş iki fotoğrafını hafızanızda canlandırır ve etraflıca bir inceleme için bir süre gözlerinizin önünde kalmasını sağlarsanız; daha da fazlası, eğer Avrupa'nın Hitler sonrası dönemdeki hüzünlü durumuyla Hitler öncesi dönemde dünyada sahip olduğu konumunu karşılaştırırsanız derin düşüncelere dalarsınız. Eğer Avrupa, dünyada Hitler öncesinde sahip olduğu konumu korumak istiyorduysa kesinkes birleşmesi gerekmez miydi? Bu birleşme şiddetten destek almadan gerçekleştirilebilir miydi? En azından başlangıç döneminde en güçlü devletin hâkim konumda olmasını gerektirmez miydi? Bu en güçlü devlet Almanya değil miydi? Her halükârda bu tür soruları evet ile cevaplayanlar sadece –o iki nesil– Almanlar değildi. 1938 ve 1940'ta görülen oydu ki Alman olmayan Avrupalılar da bazı çekincelerle de olsa müteredditbir "evet"e hazırdılar. Ve 1945'ten sonra ortaya çıktı ki muhtemelen tamamen haksız bile değildiler veya en azından karşılarındaki Hitler'in Almanya'sı olmasaydı haksız olmayacaklardı.

Hitler'in hâkimiyetindeki bir Avrupa hiç şüphesiz korkunç bir kâbus olurdu, tıpkı Hitler'in hâkimiyetindeki Almanya'nın –Yahudilere reva görülen zulümle, toplama kamplarıyla, anayasa kaosuyla, hukuk devletinin çözülmesiyle ve cebren kabul ettirilen kültürel taşralaşmayla– birçok açıdan bir kâbus olduğu gibi. Ama buna karşın başka

bir noktayı da göz ardı etmemek gerekir: 19. yüzyılın Avrupa denge sistemini 20. yüzyılda sürdürmek mümkün değildi. Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden barış düzenlemeleri bu dengeyi temelinden dinamitlemişti ve 1939'da, uzun bir kararsızlıktan sonra, İngiltere ve Fransa'nın bu dengeyi tekrar tesis etmek için gönülsüzce yaptığı deneme 1940'ta başarısızlığa uğramıştı bile. İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan test, 20. yüzyıl Avrupa'sının sadece Alman ya da Amerikan-Rus baskın hâkimiyetleri arasında bir seçim yapma şansı olduğunu ispatlamıştır. Şunda hiç tereddüt yoktur: Amerika'nın baskın olduğu bir Avrupa Hitler'in iktidarı altında bina edilmiş bir Alman hâkimiyetine açık ara tercih edilmelidir; hatta, gerçi buna çok itiraz gelecektir ama, belki Ruslarınki bile. Diğer taraftan Alman hâkimiyeti Avrupa'yı birleştirirdi; Amerikan-Rus alternatifi ise Avrupa'yı metazori parçaladı. Ve Alman hâkimiyeti altında birleşmiş bir Avrupa, Asya ve Afrika'daki emperyal varlığını daha uzun bir süre koruyabilirdi; Rusya ve Amerika arasında bölünmüş Avrupa bütün sömürgelerini tez elden kaybetti.

Bütün bunlar Hitler'in, 1938'de Doğu Avrupa'da ve 1940'ta Fransa'ya karşı kazanılan zaferden sonra bütün kıtada karşısında belirli bir anlayışın ve tabi olmaya hazır kitleler bulmasının da nedeniydi. Avrupa'da o dönemde, Almanya'da 19. yüzyılın ortalarında yaşanan birleşme tutkusuna aşağı yukarı tekabül edecek bir birleşme tutkusundan dem vurmak tabii ki doğru olmaz. Böylesi bir tutku ancak 1945'ten –yani su testisi kırıldıktan– sonra ortaya çıkacaktır. Meydanı şiddete bırakmaya ve süper güce boyun eğerek olabileceğin en iyisini yapmaya hazır olma hali 1938 ve 1940'ta da mevcut gibiydi ve bu hal, en azından bazı yerlerde, insanların biraz daha fazla birliğin muhtemelen Avrupa'ya iyi geleceğine dair hissiyatıyla beraber tezahür ediyordu; hem de bu birli-

ğin (belki sadece başlangıçta) bir Alman hâkimiyetiyle beraber gerçekleştirilmesi pahasına olsa dahi. Bismarck'ın Prusya'sının 1866'da savaşta yendiği küçük Alman devletlerini bir araya getirişi ve ardından da bu şekilde birleşmiş Almanya'nın içinde nasıl yavaş yavaş çözüldüğü hafızalarda hâlâ canlıydı. Muzaffer bir Almanya'nın birleşmiş bir Avrupa'da aynı şekilde yavaş yavaş çözülmesi ve itici özelliklerini bu süreçte yavaş yavaş törpülemesi düşünülemez miydi? Arzu edilen bu gelişme Almanya'ya gösterilecek kolaylıklarla daha da hızlandırılamaz mıydı? Bu tür düşünceler, her ne kadar daha sonra herkes bunların varlığını bile unutmak istese de, 1940'ta Avrupa'nın neredeyse bütün ülkelerinde, özellikle de Fransa'da çok yaygındı. Bu dönemde Almanya'nın Hitler'i olacağına bir Bismarck'ı olsaydı...

Ama hülyalara dalmayalım, Almanya'nın Hitler'i vardı ve –tarihyazımının sosyolojik ekolü bu konuyla ilgili ne derse desin– bu durumdan, başlangıçta Alman hâkimiyetinde olsa da birleşmiş ve daha güçlü bir Avrupa'nın mı yoksa sonradan gerçekten yaşanılan facianın mı ortaya çıkacağı Hitler'e bağlıydı. "Ben Avrupa'nın son şansıydım," der Hitler 1945 Şubat'ında kaleme alınan *Bormanndiktate*'de; belirli bir anlamda haklıdır da. Sadece şunu eklemesi gerekirdi: "Ve ben bu şansı yok ettim." Bu şansı yok etmesi, birinci hatası olan Almanya'nın, bizzat kendisinin oluşturduğu Avrupa politikasının sırtına antisemitizmiyle bir yük bindirmesinin ardından yaptığı ikinci hataydı. Bu şansı nasıl ve neden yok ettiğini anlamak için 1938 sonbaharında ve 1940 yazındaki politikalarını biraz mercek altına almak zorundayız. Bu incelemenin sonunda ortaya çıkıyor ki Hitler kendisine iki kere sunulan şansı, her iki seferinde ya görmemiş ya da bilinçli olarak göz ardı etmiş. 1941'in daha göze batan hataları, Rusya saldırısı ve Amerika'ya savaş ilan etmesi kadar ağır sonuçlara sebebiyet vermiş iki ihmal ya da savsaklama.

Önce kısaca hadiselere bakalım.

Hitler, 1938'in Mart ayında *Deutsches Reich*'ı[4] Avusturya'yı ilhak ederek *Großdeutsches Reich*[5] hâline getirmişti. Aynı yılın Eylül ayında da İngiltere ve Fransa, Münih Antlaşması'yla bu Büyük Alman İmparatorluğu'nun Bohemya ve Moravya'nın Almanların yaşadığı bölgelerini ilhak etmesine onay verdi. Münih Antlaşması, umutlarını boş yere Fransa'ya bağlamış olan Çekoslovakya'nın parçalanmasından çok daha fazlasıydı. Anlaşma pratik olarak İngiltere ve Fransa'nın Avrupa'nın doğusundan siyasi olarak çekilmesi ve Avrupa'nın doğusunun Rus sınırına kadar Almanya'nın etki alanı olarak kabul edilmesi anlamına geliyordu. Çekoslovakya'nın Münih Antlaşması'nın geride bıraktığı gövdesi bundan böyle Hitler'in istediği gibi oynadığı bir balmumu kütlesiydi âdeta. Çekoslovakya'daki haydutluğa ortak ettiği Polonya ve Macaristan da müttefikleri olmuştu, güçlü devletin zayıf müttefikleri. Romanya ve Yugoslavya, ki her ikisinin de Almanya'yla eskiden beri bağımlılık ilişkisi denebilecek kadar güçlü bir ekonomik bağlantıları vardı, şimdi en sıkı siyasi ilişkilere de girmek için çaba sarf etmek zorundaydılar, çünkü Fransa'yla ittifakları Münih Antlaşması'ndan sonra değerini yitirmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın eski müttefikleri Bulgaristan ve Türkiye de yine Almanya'ya çevirmişlerdi yüzlerini.

Yani Hitler, gençliğinin ilk siyasi hayalini gerçekleştirebilmişti: Eski Avusturya'nın takipçisi ülkelerin ve bunun da ötesi Almanya/Avusturya ve Rusya arasında kalan coğrafyanın lider gücü olmuştu Büyük Almanya, hem de bunu savaşsız ve İngiltere ile Fransa'nın tam onayıyla hayata geçirmişti, bütün bunlar olup biterken de Rusya Batı sınırındaki bu muazzam güç yoğunlaşmasını kuşkuyla ama aciz seyret-

4 Alman İmparatorluğu.

5 Büyük Alman İmparatorluğu.

mek zorunda kalmıştı. Bundan sonra yapılması gereken tek şey bu yeni Büyük Almanya-Avrupa imparatorluğunu düzene sokmak, ona bir karakter vermek ve bünyesinde yer alan uluslara yeni oluşan şartlara alışmak için zaman tanımaktı. Bunun için bir savaşa gerek yoktu ve esasen savaş çıkmadan halledilmesi, İngiltere ve Fransa'nın şimdiye kadar olanlara verdikleri onayın yanına iliştirdikleri, dile getirilmeyen koşuldu. İngiltere ve Fransa Münih'te "çağımız için barış"ı bedelini ödeyerek satın almak istemişlerdi ve İngiliz Başbakan Chamberlain Münih'ten döndüğünde hedeflerine ulaştıklarını ilan etmişse –sonradan fazlasıyla aceleci olduğu ortaya çıkacaktı– bunun nedeni Hitler'in artık yıllar boyunca yeterince meşgul olacağına inanmasıydı. Çünkü Chamberlain'in Fransız meslektaşı Daladier'le beraber Münih'te önünü açtıkları devasa büyüklükteki ve heterojen Doğu Avrupa etki alanının organizasyonu ve konsolidasyonu ölçü ve hassasiyet haricinde iki şeye daha sahip olunmasını gerektiriyordu: Yapıcı devlet yönetme sanatı –devlet inşa etme sanatı da denilebilir– ve sabır.

Fakat tam da bunlar Hitler'in hiç nasibini almadığı iki özellikti. Devlet adamı olarak yapıcılık babında donanım eksikliğine bundan önce de değinmiştik. Kendi mevcut devletine bile yeni bir anayasal düzen verememişti – veya vermek istememişti, bir de yeni bina edilecek bir devlet yapılanmasına çeki düzen mi verecekti! Bunun için gerekecek devlet adamı tahayyülüne sahip değildi Hitler ve –bunu dile getirmek garip ama– kaderleri eline teslim edilmiş devletler ve ulusların başına gelecekler onu fazla ilgilendirmiyordu da. Bu devletler ve uluslar Hitler için sadece hempa uluslardı, ham madde tedarikçileriydi ve bundan sonraki teşebbüsler için yığınak sahalarıydı. Yeni bir büyük imparatorluğu organize etmek için gereken sabra sahip değildi ki bu zaten bir ömrün tamamının vakfedilmesi gereken bir vazifey-

di. En geç 1925'ten beri çok daha büyük bir hayalin peşindeydi Hitler: Fransa'nın hazırlık olarak devre dışı bırakılmasından sonra Rusya'nın fethedilmesi ve boyunduruk altına alınması. Ve bundan önce de gördüğümüz gibi aklından geçirdiği her şeyi ölmeden önce gerçekleştirmek istiyordu. Dolayısıyla zamanı yoktu. 1939 Nisan'ında elli oldu yaşı. Burada bundan önce de alıntıladığımız sözünü hatırlayalım: "Şu an elli yaşındayım, elli beş ya da altmış yaşımda değil şimdi istiyorum savaşı." Aslında daha 1938'de istiyordu savaşın başlamasını – bu itirafı da başka bir bağlamda alıntılamıştık. Dostun düşmanın Hitler için masal gibi bir zafer olarak gördüğü Münih Antlaşması'nı o neredeyse bir yenilgi olarak algıladı. Kendi iradesiyle hareket etmemişti, zorla almayı tercih edeceklerinin İngiltere ve Fransa eliyle kendisine verilmesini kabul etmek zorunda kalmıştı ve zaman kaybetmişti. 1938'de elinden kaçan savaşı 1939'da zorlayarak kabul ettirdi: Korumasız ve lapa kıvamına gelmiş Çekoslovakya'nın tamamen fuzuli askerî işgali ve bölünmesiyle Münih Antlaşması'nın maddi temelini ortadan kaldırdı. İngiltere ve Fransa bunun üzerine Polonya'yla bir ittifak anlaşması imzalayınca veya var olan anlaşmayı yenileyince, bir anlamda "asıl şimdi" diyerek Polonya'ya saldırdı ve İngiltere ve Fransa'yı Almanya'ya savaş ilan etmek zorunda bıraktı.

Sadece savaş ilanı, aslında savaşın kendisi hâlâ değil! İngiltere ve Fransa, 1939'da Almanya'ya karşı aktif bir savaş yürütmek için ne maddi ne de psikolojik olarak hazırdı; bu iki ülke Hitler'e bıraktılar kendilerine karşı savaşı yürütme işini. Hitler, söz konusu Fransa ise bunun için hazırlıklıydı, İngiltere için ise hiç hazırlıklı değildi. Fransa'nın yıkılması Hitler'in planlarında Rusya'ya karşı verilecek asıl *Lebensraum* savaşının prelüdü olarak ortaya çıkar. Ve 1940'ta gerçekleşen Fransa seferi daha sonra Hitler'in en büyük başarısı olarak kabul edilecektir.

Buna karşın İngiltere müttefik, ya da en azından iyi niyetli bir tarafsız ülke olarak planlanmıştı Hitler tarafından. İngiltere'nin istilası için veya İngiltere'ye karşı okyanuslarda bir deniz ya da abluka savaşı için herhangi bir hazırlık yapmamıştı Hitler. Plansız programsız, hazırlıksız bir istila teşebbüsünden de çekiniyordu – İngilizlerin deniz ve havadaki üstünlüğü düşünüldüğünde muhtemelen haklıydı da. Bombardıman terörünün İngiltere'yi savaştan bıktırmak için doğru araç olmadığı kısa bir süre içinde belli oldu. Beklenilenin tam zıddı bir etki oluşturmuştu bombalar. Böylelikle Hitler 1940 yazından itibaren İngiltere'yle hiç istemediği bu savaşla yaşamak zorunda kaldı – 1938-1839'daki politikasının hatalı olduğunun ilk işaretiydi bu.

Ama buna karşılık Fransa'yı yenmişti ve bu ona bütün Avrupa'da bir yenilmezlik şanı kazandırmıştı. Ayrıca kuzey kutbundan Pireneler'e kadar kıtanın bütün batısını kontrolünde tutuyordu. Ve Münih anlaşmasıyla ona sadece Doğu Avrupa için takdim edilen şans bir kere daha, bu defa bütün Kıta Avrupası için eline geçti: Avrupa'ya "yeni bir düzen" ve Avrupa'daki Alman hâkimiyetine süreklilik kazandırma şansı. Bu şans sadece ortaya çıkmakla kalmadı, âdeta zorladı Hitler'i onu kullanması için. Çünkü artık savaş yaşanmıştı bir kere ve zaferle sonuçlandırılmış bir savaş, eğer tamamen boş yere savaşılmış olması kaygısını taşıyorsanız, muhakkak surette bir barış anlaşmasıyla sonuçlanmalıdır. Daha da güzeli: Fransa barış için son derece hazırdı, bu sırada iktidara geçmiş politikacılarından bir kısmı bir ittifaka bile razıydı. Üstüne basa basa sundukları imkânları "iş birliği" şeklinde adlandırıyorlardı, *Collaboration*, bu çok eğilip bükülür bir kavramdı. Eğer Hitler istemiş olsaydı 1940 yazında her an Fransa'yla bir barış anlaşması yapabilirdi ve eğer bu barış anlaşmasında biraz olsun cömert olabilseydi, savaşla üzerinden geçtiği bütün küçük Batı Avru-

pa ülkeleri de barış için iştahlanacaktı hiç şüphesiz. Fransa'yla imzalanacak bir barış anlaşması ve ardından, mümkün olduğunca Fransa ile iş birliği içerisinde toplanacak bir Avrupa barış kongresi. Bu kongreden bir tür Avrupa uluslar birliği, en azından bir savunma ve ekonomi ortaklığı oluşabilirdi. Bütün bunlar 1940 yazında Hitler'in konumundaki bir Alman devlet adamı için kolayca ulaşılabilir hedeflerdi. Ayrıca bu, İngiltere'nin psikolojik olarak tırnaklarını sökmenin ve İngiltere'yle savaşın sönmesini sağlamanın en umut vaat eden yoluydu. Uğruna Hitler'e harp ilan ettiği devletler Almanya'yla kendi barış anlaşmalarını imzalamışlarsa İngiltere artık ne için savaşacaktı? Ve zaten birleşmiş ve Almanya'nın etrafında saf tutmuş bir Avrupa'ya karşı ne yapabilirdi ki?

En dikkat çekici nokta ise bütün bu olasılıkların Hitler'in düşüncelerinde ve planlamalarında 1940 Haziran'ından 1941 Haziran'ına kadar geçen on iki ay içerisinde kesinlikle en ufak bir rol oynamamış olmasıdır. Bu olasılıkları hesaplarına katıp enine boyuna düşünüp sonra vazgeçmiş, bir kenara bırakmış değildir, böyle bir politika fikri aklının köşesinden bile geçmemiştir. Zaferle bitirdiği Fransa saldırısından sonra barış önerisiyle kapısını çaldığı sırtı yere gelmiş Fransa değildir, dimdik ayakta duran İngiltere'dir. Üzerinde bir an için düşünmeniz bile tamamen manasız bir tavır olduğunu tespit etmenize yetecektir. İngiltere çok kısa bir süre önce savaş ilan etmişti, ancak başlamıştı gücünü toparlamaya, yedeklerini silah altına almaya. Hava ve deniz kuvvetleri adasını istiladan koruduğu için bunu büyük bir sükûnetle halledebilirdi. Savaş ilan etmesine neden olan sorunlardan herhangi birinin çözüldüğünü düşünmemekteydi; tam aksine Hitler'in yeni saldırıları ve Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u işgal etmesiyle İngiltere'nin savaş sebepleri azalacağına çoğalmıştı. Bu şartlar altında neden bir

barış anlaşması imzalasındı ki? Hem mağlup taraftır barışa hazır olan, yenilmemiş taraf değil!

Savaşlar rakibi askerî bir zaferle barışa evet demeye hazır hale getirmek için yapılır ve eğer bu barışa hazır olma halinden faydalanmazsanız askerî zaferinizin size sağladığı şansı da boşa harcamış olursunuz. Hitler mağlup ve barışa hazır Fransa'ya karşı zaferinin ona sağladığı şansı kullanmamış, ziyan etmişti; buna karşın yenilmemiş ve barışa hiçbir şekilde hazır olmayan İngiltere'ye barış önerisi götürmüştü, hem de İngiltere'yle savaşa sebebiyet veren çatışma konularında taviz verebileceğini ima bile etmeden. Bu kavranması mümkün olmayan, temel bir siyasi hataydı. Fransa karşısındaki zaferi ile beraber bir daha hiç geri gelmeyecek Avrupa'yı birleştirme ve böylelikle Almanya'nın hâkimiyetini kabul edebilir hâle getirme şansını da ziyan etmiş olması, bu hatayı devasa boyutlara taşıdı. Hitler literatüründe bu korkunç hatanın üzerinde bugün dahi yeterince durulmaması gerçekten çok tuhaftır.

Doğrudur, Hitler'i cömert bir galip ve uzun vadeli düşünen, sabırlı bir barış banisi olarak tahayyül etmek de mümkün değildir. 30 Ocak 1945'te yaptığı son radyo konuşmasında kendisini "sadece bir şeyden anlarım: dövmek, dövmek ve yine dövmek," şeklinde tanımlıyordu Hitler. Kendisini övmek için böyle karakterize ederken, aslında kendisine bir suçlama yöneltiyordu, hatta belki abartılı bir suçlama. Hitler sadece bir zorba değildi, bir hilekâr da olabilirdi. Ama Cromwell'in şu sözündeki bilgelikten hiç nasibini almamıştı: "Sadece güçle sahibi olduğunuz hiçbir şeyin gerçekten sahibi olamazsınız!" Bir barış banisi değildi Hitler, bu kabiliyetten tamamen yoksundu. 1940 yazında elinden kaçırdığı muazzam şansın, onu ve İkinci Dünya Savaşı'nı anlatan metinlerin büyük çoğunluğunda gerektiği gibi ele alınmamasının nedeni belki de budur. Ama bu aynı zamanda filmi tam

1940 yazında bir an durdurmak için de bir nedendir, tabii eğer Hitler'in güçlü yanlarını ve zafiyetlerini doğru şekilde değerlendirmek istiyorsanız; çünkü bu güçlü yanların ve zafiyetlerin hepsini, eksiksiz ve aynı anda, başka hiçbir zaman göremezsiniz.

Hitler heba ettiği şansı en azından kendi yaratmıştı. Hiç tereddütsüz irade kuvveti, enerji ve eylem gücünün vücut bulmuş hâli gibiydi bu şansı yaratırken. Sahip olduğu yabana atılmayacak siyasi yeteneklerin hepsini kullanmıştı: Her şeyden önce bir rakibin gizli kalmış zafiyetlerini şaşmaz bir hassasiyetle sezme ve bu zafiyetleri "gözünü kırpmadan" kullanırken "yıldırım hızıyla" gerekeni yapmak ("gözünü kırpmadan" ve "yıldırım hızıyla" Hitler'in çok sevdiği deyimlerdi). Ayrıca yine bu tarihî anda kanıtlamıştı ki, hem siyasi hem askerî yeteneklerin az bulunur bir birleşimiyle de donanmıştı. Hiç sahip olmadığıysa bir devlet adamının yapıcı hayal gücü ve uzun süre yaşayacak bir eser bina etme yetisiydi. İşte bu yüzden bir barış anlaşması çıkartamadı ortaya – tıpkı daha önce ülke içinde bir anayasa yaratamaması gibi (barış anlaşmalarının devletlerin arasındaki işlevi, anayasaların devletlerin içinde sahip olduğu işlevle aynıdır). Bunu yapmasını bağlayıcı kararlardan çekinme huyu ve sabırsızlığı da engelledi ki bu iki karakter özelliği de kendisine duyduğu hayranlıkla yakından bağlantılıydı. Kendisini yanılmaz addettiği ve "içgüdülerine" gözü kapalı güvendiği için kendi yetkilerini kısıtlayacak kurumlar oluşturması düşünülemezdi. Kendisini ikame edilmez kabul ettiği ve bütün programını muhakkak surette kendi hayatı sona ermeden gerçekleştirmek istediğinden, büyümek ve serpilip gelişmek için zamana ihtiyaç duyan bir ağaç dikmesi mümkün değildi. Hiçbir işi haleflerine bırakamazdı, hatta kendisinden sonra yerine geçecek birini seçmekten bile imtina etmişti (böyle bir halef fikrini dahi son derece rahatsız edici buluyordu).

Evet, önemli ihmallere ve taksirata sebebiyet vermiş karakter hataları ve yeti eksiklikleri babında bu kadar yeter. 1940 yılının önemli sonuçlar yaratan savsaklamalarından bunların yanı sıra *Programmatiker* Hitler'in düşünce hataları da sorumludur ki biz bu düşünce hatalarını "Yanılgıları" bölümünde ele aldık.

Siyasi düşünür Hitler için savaş normal, barış ise olağandışı durumdur. Hitler; barışın sıkça savaşa hazırlık dönemi olabildiğini görmüştür; onun göremediği savaşın her zaman bir barış anlaşması hedefine hizmet etmesi gerektiğidir. Kazanılan savaştı Hitler için bütün siyasetin nihai hedefi, sonunda ulaşılan barış değil. Altı sene boyunca hiç durmadan barış için ant içerek savaşı hazırlamıştı: Ve sonra, nihayet istediği savaşı elde ettiğinde o kadar da hızlı elinden kaçıp gitmesine izin vermedi. Bazen bunu doğrudan doğruya dile getirmiştir. Polonya ve Fransa'ya karşı zaferle sonuçlanan savaşlardan sonra bir barış ara döneminin başlamasına izin verdiğinde, bizzat kendisi Almanya'yı Rusya'ya karşı yeni bir savaş için "ayağa kaldırmanın" hiç de kolay olmayacağını söylemiştir.

Hitler, özellikle Fransa'yla bir barış fikrine bir başka sebeple de kapalıydı. Hitler'in siyasi tefekküründe, bir önceki bölümde gördüğümüz gibi, güçlü olanın zaferi her zaman "zayıf olanın yok edilmesi veya koşulsuz boyunduruk altına girmesi" anlamına gelir. "Yok edilme" kavramı *Mein Kampf*'ta[6] özellikle Fransa'yla ilgili olarak âdeta doğallıkla kullanılır. Hitler kitabında "Fransa ile aramızdaki bitip tükenmez ve aslında faydasız mücadele, ancak Almanya Fransa'nın yok edilmesini gerçekten de ulusumuza nihayet başka bir yerde olası bir genişleme imkânı sağlayabilecek bir araç olarak görüyorsa anlamlı olur," der. Hitler'in 1940 yazının şartlarında, hâlâ İngiltere'nin rıza göstereceğini umar-

6 *Kavgam.*

ken, Polonya'da devam ettirdiği ve Rusya'da bir sonraki sene başlatacağı türden bir yok etme savaşını Fransa'da aklına bile getirmemesi gerekiyordu. Ama yok etme dışında bir savaş hedefi tasavvur edemiyordu Hitler anlaşılan, özellikle de Fransa için. Bu yüzden de Fransa'yla bir barış, faydalı olabilmesi için bir uzlaşma ve hatta bir birleşme barışı olması gerekiyordu, aklına bile gelmiyordu. Yok etme fikrinden vazgeçmemişti, sadece hayata geçirilmesini ertelemiş ya da en azından zamanını tespit etmemişti. Hiç olmazsa bu hususta opsiyonlarını kısıtlamak istemiyordu.

Burada, Hitler'in ilk bakışta birbiriyle çelişir görünen iki karakter özelliği, bağlayıcı kararlardan çekinme huyu ve *Programmatiker* inatçılığı tuhaf bir şekilde birbirine bağlanır. Bu iki özellik bir araya geldiğinde Hitler'in gözlerini bir dereceye kadar gerçeklere kör ediyordu. Önceden umulmayan, programlanmamış şansları da programda öngörülmeyen tehlikeleri de göremiyordu. Bu konuda, birçok ortak niteliği paylaştıkları (bir sonraki bölümde ele alacağımız gaddarlık da bunlardan biridir) Stalin'le ayrışıyorlardı: Stalin etrafındaki gerçekliği her zaman son derece uyanık bakışlarla izlerdi, halbuki Hitler dağları devirebileceğine inanıyordu.

Bütün bunlar en sarih şekilde, Hitler'in farkında olmadan kaderini belirlediği 1940 Haziran'ıyla 1941 Haziran'ı arasındaki bir sene içerisinde ortaya çıktı. Erişilebilir olana eriştiğini görmedi Hitler. Artık vadesi gelmiş Kıta Avrupası barışının İngiltere'nin savaş iradesini de söndürecek olması onu hiç ilgilendirmedi. Esasen bütün bu İngiltere savaşı onu ilgilendirmiyordu; bu savaş planlarında yoktu, dünya tasavvuruna uymuyordu. İngiltere'nin arkasında Amerika'nın savaşa giderek tehditkâr bir şekilde yakınlaşmasını Hitler hiçbir zaman ciddiye almadı. Amerika'nın silahlanma babındaki eksikliklerine, ülke içinde müdahalecilerle izolasyon politikasının takipçileri arasında yaşanan fikir ayrılığına ve en

kötü ihtimalle de Japonya'nın Amerika'yı meşgul edeceğine güveniyordu. Kendi eylem planındaysa Amerika hiç yer almıyordu. Bu program öncelikle Fransa'ya karşı bir hazırlık savaşını öngörüyordu. Bu savaş Hitler'in arkasını sağlama almasını sağlayacaktı ve artık, bir barış anlaşması imzalanmamış da olsa, bitmişti. Şimdi asıl büyük savaş vardı sırada, Rusya'ya karşı verilecek *Lebensraum* savaşı. Ve Hitler bir süre düşündükten sonra bu savaşı başlatmaya karar verdi, halbuki Hitler'in programında İngiltere bu savaşta aslında düşmanların safında değil, bir müttefik ya da iyi niyetler besleyen, tarafsız bir seyirci olarak planlanmıştı. Ayrıca, sürmekte olan ve programa tamamen ters düşen İngiltere savaşı nedeniyle Rusya, Almanya için ambargo kırıcı ham madde ve yiyecek tedarikçisi olarak vazgeçilemez bir konuma oturmuştu ve bu görevi güvenilir bir şekilde yerine getiriyordu. İkinci çekinceyi Hitler, işgal edilmiş bir Rusya'nın, iyiniyetli tarafsız bir tedarikçiden daha da güvenilir bir ham madde ve yiyecek tedarikçisi olacağını düşünerek aştı. İngiltere'yle ilgili olarak da kendisini şöyle ikna etti: İngiltere, gelecekteki müttefiki olarak düşündüğü Rusya'yla ilgili umutlarını unutmak zorunda kaldığında, kazanamayacağını anlayarak savaştan vazgeçecekti. Hitler böyle düşünürken Rusya'nın İngiltere'nin böyle bir umut beslemesi için en ufak bir neden sunmadığını ve İngiltere'nin gelecekteki müttefiki olarak esasen Rusya'ya değil Amerika'ya güvendiğini göz ardı ediyordu.

Hitler'in rasyonelleştirme çabalarını fazla ciddiye almamak gerekir. Rusya saldırısı devam etmekte olan İngiltere savaşı *nedeniyle* değil İngiltere savaşına *rağmen* başladı, ve bu savaşın başlama nedeni Rusya'yla 1940 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan ve 1941 yazında tekrar durulan sürtüşmeler yaşanması değildi. Bu savaş, Rusya Hitler'in haritalarında hep Alman *Lebensraum*'u olarak işaretlenmiş oldu-

ğu ve ajandasında Fransa zaferinden sonra, fetih repertuvarının bu en önemli parçasının sahneye konmasının zamanı geldiği için başladı. Daha 1940 Temmuz'unda niyetini generallerine belli etti Hitler, bu niyet 18 Aralık 1940'ta kesin bir karar kademesine yükseltildi ve 22 Haziran 1941'de hayata geçirildi.

Hitler'in provoke edilmemiş Rusya saldırısının bir hata, hem de tek başına savaşın sonucunu belirleyecek boyutta bir hata olduğu konusunda bugün herkes hemfikir. En fazla, "bu kararın büyük bir hata olduğunu o zaman da görmek mümkün müydü?" sorusu sorulabilir. Rusya 1941'de genel olarak küçümseniyordu, İngiliz ve Amerikan genelkurmayları da hızlı bir Rus yenilgisi üzerine yapıyorlardı hesaplarını. Rusya, 1939 Finlandiya savaşındaki zayıf performansıyla böyle düşünmelerine yeterince gerekçe sağlamıştı. Savaşın 1941'deki başlangıç döneminde kazanılan etkileyici başarılar da Hitler'in, Rusya'nın direnme gücüyle ilgili küçümseyici tahminlerini teyit eder nitelikteydi. Başka bir stratejiyle Moskova'yı alabilir miydi? Bu sorunun cevabı bugün de tartışmalıdır. Her halükârda bunu yapmasına ramak kalmıştı.

Ama Moskova'yı ele geçirmesi de Rusya'nın muazzam insan rezervleri ve toprak büyüklüğü düşünüldüğünde, savaşı –nasıl 1812'de bitirmediyse 1941'de de– bitirmeyecekti. Rusya'ya karşı verilen bir savaş, bu insan rezervleri ve muazzam büyüklükteki bu topraklar göz önüne alındığında nasıl bitirilebilirdi? Tuhaftır ama Hitler'in bu soruyu hiçbir zaman ciddi bir şekilde kendisine sormadığını bugün biliyoruz. Bundan önce Fransa'da olduğu gibi bu defa da askerî zaferin ötesini hiç düşünmemişti. Savaş planı, askerî zaferle önce Arhangelsk-Astrahan hattına kadar ilerlemeyi öngörüyordu, bunun anlamı şuydu: O zaman dahi devasa bir Doğu cephesi olacaktı – hem de İngiltere'yle savaş sürerken ve Amerika'yla savaş ciddi bir tehditken.

Kaldı ki İngiltere savaşı ve işgal edilmiş, ama sulh ve sükûna kavuşturulmamış Kıta Avrupa'sının kontrol altında tutulması şimdiden Alman kara kuvvetlerinin dörtte birini, hava kuvvetlerinin üçte birini ve donanmasının tamamını, tabii bütün tedarikçi sanayi kapasitesiyle beraber meşgul ediyordu. Batı cephesinde savaşın sona erdirilememiş olması Doğu cephesindeki savaşı da katı bir zaman kısıtlaması içine sokmuştu. Savaş başlarken askerî donanım açısından Almanya'nın yıllar gerisinde olan İngiltere giderek güçleniyordu, Amerika'dan hiç bahsetmeyelim; iki ya da en geç üç sene içerisinde bu ikisi Avrupa'da saldırıya geçebilecek duruma geleceklerdi. Bütün bunlar, sorumluluklarını müdrik bir devlet başkanının, 1941 yılında bu şartlar altında Rusya'yla kimsenin onu zorlamadığı bir savaş başlatırken ciddi şekilde tereddüt etmesini gerektirecek nedenlerdi. Ama Hitler sadece kendisine karşı sorumluluk hissediyordu ve içgüdüleri ona, on beş senedir değişmeden ve hiçbir şekilde sınanmadan *Mein Kampf*'ta kaleme aldığı tezi tekrarlıyordu: "Doğu'daki dev imparatorluk çökmeye hazır." Hitler bu içgüdüye o kadar gözü kapalı güveniyordu ki Alman kara kuvvetlerinin kış donanımlarının hazırlanmasını bile dert etmedi; 22 Haziran'da başlayan saldırının kıştan önce zaferle biteceğinden o derece emindi yani. Ama bilindiği gibi bastıran kış, Alman ordusuna Moskova önlerinde ilk ağır yenilgisini tattırdı. Alman genelkurmayının savaş günlüğünde bu konuda şu satırları okuyabilirsiniz: "1941-1942 kışı felaketi bastırdığında, *Führer* de... bu dip noktadan sonra bir zaferin mümkün olmadığına kanaat getirmişti." Takvim 6 Aralık 1941'i gösteriyordu. 11 Aralık'ta Hitler Amerika'ya harp ilan etti.

Bu her şeyi taçlandıran ve özellikle de insanın gözüne girecek kadar sarih olması sebebiyle bugün dahi en izah edilmez hatası oldu Hitler'in, bu hatayla 1941'de kendi mezarını kazdı *Führer*. Sanki Rusya'ya karşı yıldırım harbinin ba-

şarısızlığa uğradığını ve dolayısıyla da nihai zaferin imkânsız hale geldiğini anladıktan sonra mağlubiyeti ister hâle gelmişti ve âdeta bu mağlubiyeti mümkün olduğunca mutlak ve feci hale getirme çabası içindeydi. Çünkü mağlup edilememiş rakipler Rusya ve İngiltere'nin yanına o zaman dahi dünyanın en büyük süper gücü olan ABD de katılırsa mağlubiyetin kaçınılmaz olacağını Hitler'in dahi görmemesine imkân yoktu.

Hitler'in bu –insan böyle söylemek zorunda hissediyor kendisini– delice kararını insanın aklına yatabilecek, rasyonel bir şekilde izah etmek bugüne kadar mümkün olmamıştır. Düşünün; harp ilan etmek, Almanya'ya karşı kendi savaşını başlatabilmesi için tam anlamıyla bir davetti Amerika için. Çünkü Hitler'in elinde, Almanya'nın Amerika'ya karşı aktif bir savaş yürütebilmesi için gereken hiçbir materyal yoktu, Amerika'ya ufak tefek iğne batırılmasını sağlayabilecek uzun menzilli bombardıman uçakları bile yoktu. Ve bu davetle Hitler Amerikan başkanı Roosevelt'e büyük bir iyilik yapmış oldu: Çünkü Roosevelt bir seneden uzun zamandır, İngiltere'ye verdiği giderek daha aşikâr hale gelen destekle ve son dönemde Atlantik'teki açık savaş operasyonlarıyla Hitler'i savaşa kışkırtmaya çalışıyordu. Hitler'in bütün rakipleri arasında sadece Roosevelt gerekli gördüğü bu savaşı tereddütsüz istiyor ama ülke içindeki direniş nedeniyle kendisi başlatamıyordu. Hitler, son derece mantıklı bir şekilde bu bir sene boyunca kendisini hiçbir şeyin kışkırtmasına izin vermemişti; tam aksine, cesaretlendirip güçlenmesi için desteklediği Japonya'nın tehditkâr tavrıyla Amerika'nın Avrupa'daki savaştan uzak kalması için her şeyi yapmıştı. Ve aslında tam da bu sırada bu Avrupa'dan uzak tutma politikası en büyük başarısını kazanmıştı: 7 Aralık'ta Amerika'nın Pearl Harbour'daki Pasifik donanmasına saldıran Japonya ABD ile savaşını başlatmıştı. Eğer Almanya ses-

siz kalmaya devam etseydi Roosevelt Japonya'nın ciddi tehdidi altındaki ülkesini nasıl Japonya yerine, o ana dek Amerika'ya karşı hiçbir şey yapmamış Almanya'ya karşı harekete geçirebilirdi? Böyle bir tavrı Amerikan halkına nasıl izah edebilirdi? Hitler Amerika'ya harp ilan ederek onun bu derdini halletmişti.

Japonya'ya *Nibelungen*'de[7] gördüğümüz türden mutlak bir sadakat mi? Bu ciddi bir şekilde bahis konusu edilemez. Almanya'nın, Japonya'nın kendi hesabına başlattığı bir savaşa katılmasını gerektiren hiçbir sorumluluğu yoktu, tabii bunun tersi de geçerliydi. 1940 Eylül'ünde imzalanan Almanya-Japonya-İtalya paktı tamamen bir savunma ittifakıydı. Japonya da bu duruma uygun olarak Almanya'nın Rusya'ya açtığı saldırı savaşına katılmamıştı. Tam aksine, 1941 Nisan'ında Rusya'ya bir Alman saldırısının gerçekleşeceği aşikâr hale gelince Japonya Rusya'yla bir tarafsızlık anlaşması imzalamış ve anlaşmanın gereklerini harfiyen yerine getirmişti. Almanya'nın Moskova saldırısını, Mançurya'daki Rus-Japon askerî sınırından çekilen Sibirya birlikleri durdurmuştu. Hitler, Japonya'nın Amerika'yla savaşını, Amerika'yı Avrupa'dan uzak tutan ve Almanya'nın üzerindeki baskıyı azaltan ve bu yüzden de büyük bir memnuniyetle karşılanan bir savaş olarak görseydi ve Almanya'nın Rusya'yla savaşını Japonya'nın seyrettiği gibi soğuk bir gülümsemeyle seyretseydi sadece hukukî olarak değil ahlâki olarak da tamamen haklı olurdu. Kaldı ki Japonya'ya aktif bir şekilde yardım edebilmek için elinde hiçbir imkân yoktu. Ve Hitler'in politikasını, hele hele Japonya'ya karşı, sadakat hissiyle şekillendirecek bir adam olmadığını bir kere daha söylemek fuzuli olur herhalde.

---

7 Nibelungen efsanesinde görülen kahramanca sadakat, ilk kez Şansölye Bülow tarafından, 1908-09 Bosna krizi sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Almanya'nın birbirlerine koşulsuz sadakati bağlamında kullanılmıştır.

Hayır, Hitler'in şimdiye kadar bütün gücüyle önlemeye çalıştığı Amerika'nın Almanya'yla savaşa girmesini şimdi kendi eliyle mümkün kılmasının nedeni Japonya'nın Pearl Harbour saldırısı değildi, Moskova önündeki başarılı Rus karşı saldırısıydı. Şahitlerin ifadelerine göre bu saldırı Hitler'in içgüdüsel olarak "artık bir zaferin mümkün olmadığını" idrak etmesini sağlamıştı. Bütün bunlar oldukça kesin olarak söylenebilir, ama bu şekilde Hitler'in attığı adım izah edilmiş olmaz. Amerika'ya harp ilan etme kararı umutsuzluğun yol açtığı bir hamle olarak bile son derece anlamsızdır.

Yoksa bu savaş ilanı kılık değiştirmiş bir yardım çağrısı mıydı? 1941 yılında ortaya çıkan, sadece savaşın devamında teyit edilecek şu tespit değildi: İki yüz milyondan daha fazla nüfusu ile Rusya seksen milyon nüfusu olan Almanya'dan güçlüydü ve rakibininkinin çok fevkinde olan bu güç, zaman içerisinde muhakkak surette üstünlüğünü kabul ettirecekti. Aralık'ta yaşanan hadiseler, daha sonra bir süreliğine (muhakkak ki Hitler'in irade gücünün de yardımıyla) önlenebilen felaketi haber veriyor gibiydiler: Rus karşı saldırısı ve Rus kışının ikili etkisiyle derhal yaşanacak Napolyon'unkine benzer bir facia. Bu olasılık göz önüne alındığında Hitler'in, savaşı en azından Ruslara değil de Batılı güçlere karşı kaybetmek için Batı'dan gelecek bir Anglo-Amerikan istilasını o anda âdeta çağırdığını tahayyül edebiliriz. Mağlup Almanya, Batılı güçlerin kendisine daha merhametli davranacağını umabilirdi. Fakat üç sene sonra, Almanya öldürücü darbeyi Batı'dan mı Doğu'dan mı alacağını gerçekten seçmek zorunda kaldığında Hitler'in tam tersine karar almış olması –ki bu konuyu Hıyaneti başlığı altında tekrar ele alacağız– yukarıda dile getirdiğimiz tahayyülümüze karşı argümanlardır; keza Hitler'in Amerika'nın silah altına alma ve donanım konusundaki eksikliklerini çok iyi biliyor olması da. 1941-1942'de Batı güçleri ne kadar isteseler de henüz Avrupa'yı is-

tila edecek durumda değillerdi, Amerikalılar bundan İngilizlerden bile daha uzaktı. Yoksa Hitler, son derece zorlama bir koalisyon olacağı muhakkak bir Amerikan-İngiliz-Rus koalisyonu yaratarak düşmanları arasına nifak tohumlarını yerleştirmek istiyordu? Özellikle Amerika'nın çok kısa bir süre içerisinde Rusya'yla kavgaya tutuşacağına ve kendisinin bu kavgayı, kellesini yağlı ilmikten kurtarmak için kullanabileceğine mi inanıyordu? Bu, "nihai bir zaferin artık kazanılamaz" olduğu bir durumda spekülatif olsa da tamamen gerçeklikten uzak olmayan bir düşünce olurdu. Rusya ve Amerika/İngiltere savaşın ilerleyen yıllarında birçok kere ciddi ihtilaflar yaşadılar: 1942 ve 1943'te "Avrupa'daki ikinci cephe", 1943 ve 1944'te Polonya ve nihayet 1945'te Almanya ile ilgiliydi bu ihtilaflar (şunu da eklemek gerekir ki Churchill'in İngiltere'si bütün bu anlaşmazlıklarda Roosevelt'in Amerika'sından daha çetin bir cevizdi hep). Daha sonra "Soğuk Savaş"a dönüşecek olan şey İkinci Dünya Savaşı sırasında yapmıştı hazırlıklarını ve bu gelişmeyi öngörebilmek için 1941'de bile kâhin olmak gerekmiyordu. Sorun Hitler'in bu anlaşmazlıklar ortaya çıktığında bunlardan faydalanmak için kılını kıpırdatmamış olmasıdır. Rusya ile 1942'de, hatta belki 1943'te bile (Ruslar yalnız başlarına, bin yaradan kan kaybederek savaşın neredeyse bütün yükünü taşırlarken ve "Avrupa'da ikinci cephe" için beyhude yalvarırken) imzalanması mümkün olabilecek, mevcut durumu baz alan bir özel barış anlaşmasını Hitler hep tamamen reddetti. Batı ile bir barış anlaşması şansını ise, tam da 1941'den sonraki senelerdeki korkunç cürümleriyle kendisi ortadan kaldırdı.

Hitler'in Amerika'ya izahı mümkün olmayan harp ilanında hangi sebeplerle hareket ettiğini bulmak istiyorsanız tahmin yürütmek zorunda kalırsınız, çünkü kendisi bu hususta hiçbir açıklama yapmamıştır. Bu harp ilanı, onun 1941 ve 1942'de yaptığı ve neredeyse ulaşılmış bir zaferi önlenemez

bir mağlubiyete dönüştüren hatalarının en anlaşılmazı değildir sadece, aynı zamanda Hitler'in yalnız başına aldığı kararlarının en yalnız başına alınanıdır da. Özellikle bu amaçla toplanan Reichstag'da harp ilanı kararını açıklamadan önce, tek bir insanla konuşmamıştı; ne Rusya seferinin başlangıcından beri zamanın çoğunu beraber geçirdiği generallerinden biriyle, ne dışişleri bakanıyla, ne de 1938'den beri bir kere toplamadığı kabinesinden birileriyle. Ama yurtdışından gelen iki ziyaretçiyle, Danimarka Dışişleri Bakanı Scavenius ve Hırvatistan Dışişleri Bakanı Lorkowitsch'le görüşmesinde, 27 Kasım'da –yakın zamanda Alman saldırısı Moskova önlerinde sadece durdurulmuş, Rus karşı saldırısı daha başlamamıştır– tuhaf şeyler söylemiş, söyledikleri kaydedilmiştir: "Bu konuda da gözümü kırpmam bile," diye başlar söze, "eğer Alman ulusu bir gün gelir de mevcudiyeti için kanını akıtacak kadar güçlü ve fedakâr olmazsa o zaman o da geçip gider ve daha güçlü başka bir ulus tarafından yok edilir ... Bu takdirde Alman ulusu için tek bir damla gözyaşı akıtmam." Ürpertici sözler.

1945'te Hitler gerçekten de Almanya'da hâlâ ayakta kalmış her şeyi havaya uçurma ve Alman ulusunun elinden her türlü hayatta kalma imkânını alma emrini verir. Yani Alman ulusunun dünyayı fethetmekten aciz olduğunu gösterdiği için yok edilerek cezalandırılmasını ister. Bu hainice düşüncesi daha ilk yenilgide bir anda ortaya çıkmıştır. Bu düşüncenin kaynağı Hitler'in bundan önce tanıştığımız bir karakter özelliğidir: en radikal kararları alma temayülü, hem de "gözünü kırpmadan" ve "yıldırım hızıyla." Amerika'ya harp ilanı Hitler'in bir içsel yön değişimi yaşadığının ilk işareti miydi? Eğer yenilmez bir komutan ve en büyük fatih olarak ismini tarihe yazdıramayacaksa en azından en büyük felaketin mimarı olmayı şimdiden aklına koymuş muydu yoksa?

Kesin olan şudur: Hitler Amerika'ya harp ilan ederek,

Moskova önlerinde gelişini haber veren mağlubiyeti kesinleştirmiş oldu ve 1942'den sonra bu gidişatı durdurmak veya döndürmek için hiçbir şey yapmadı. Ne askerî ne siyasi yeni bir teşebbüs geliştirmedi. Bundan önceki senelerde sahip olduğu, inkâr edilmez yaratıcılık 1942'den itibaren sanki uçup gitmiş gibiydi. Kaybedilmiş savaştan bir şekilde yakasını kurtarabilmesi için ortaya çıkan siyasi şansları –hatta Rommel'in Afrika'da 1942 yazında kazandığı şaşırtıcı zaferler gibi savaşın kaderini değiştirebilecek askerî başarıları dahi– dikkate almıyordu. Sanki Hitler artık zaferle değil de başka bir şeyle ilgili gibiydi.

Hitler, bu senelerde giderek daha fazla kayboldu ortalardan, inine çekildi. Artık ne görmek mümkündü onu ne de sesini duymak. Kitlelerle temasını kesti, cephe ziyaretleri sona erdi, bombalanmış şehirlere ziyaretler de. Kamuoyuna konuşmalar da seyrekleşti. Hitler artık sadece askerî merkez karargâhında yaşıyordu, ama bu karargâhta hâlâ muktedirdi, her zaman olduğu gibi mutlak bir iktidarla bir generali görevden alıyor diğerini göreve atıyordu durup dinlenmeden, bütün askerî kararları kendisi alıyordu – sıklıkla tuhaf kararlardı bunlar, 6. Ordu'nun Stalingrad'da kurban edilmesi gibi. Bu yıllardaki stratejisi katıydı ve yaratıcılıktan yoksundu, "bedeli ne olursa olsun pozisyonunu korumak" tek reçetesiydi. Bedeli ödeniyordu tabii, yine de hiçbir pozisyonu korumak kabil olmuyordu. Önceki yıllarda ele geçirilmiş topraklar parça parça kaybedildi, 1942'nin sonundan itibaren Doğu cephesinde, 1944'ten sonra Batı'da da. Hitler tepki göstermiyordu bu duruma, uzun soluklu bir oyalama savaşı sürdürüyordu – açıkça görülüyordu artık hedef zafer değil zamandı. Tuhaftır, önceleri hiç zamanı olmayan Hitler şimdi zaman için savaşıyordu.

Ama hâlâ savaşıyordu ve hâlâ zamana ihtiyacı vardı. Ne için? Hitler'in hep iki hedefi olmuştu: Almanya'nın Avrupa

üzerinde hâkimiyeti ve Yahudilerin yok edilmesi. İlk hedefine ulaşamamıştı. Şimdi ikincisine yoğunlaştı. Alman orduları uzun, büyük kayıplara mal olan ve beyhude bir oyalama savaşına devam ederken trenler, her gün yok etme kamplarına taşıdılar insanlardan müteşekkil yüklerini. 1942 Ocak ayında "Yahudi sorunun nihai çözümü" emri verilmişti.

1941'e kadar geçen senelerde Hitler siyasi ve askerî alanlarda yaptıklarıyla dünyaya nefes aldırmamıştı. Ama bu günler geride kalmıştı artık, şimdi cürümleriyle kesiyordu nefesini dünyanın.

Suçları

Hitler hiç şüphesiz siyasi dünya tarihinin figürlerinden biridir ama aynı şekilde tereddütsüz suç tarihinin de bir parçasıdır. Fetih savaşlarıyla bir dünya imparatorluğu kurmayı denemiş ama başaramamıştır. Bu tür teşebbüslerde her zaman çok kan akar, buna rağmen kimse Büyük İskender ya da Napolyon gibi büyük fatihleri cani olarak adlandırmayı düşünmez, Hitler bir canidir ama bunun sebebi onlara benzemek istemesi değildir.

Bunun sebebi tamamen farklıydı. Hitler kimseye zararı olmayan sayısız insanı öldürtmüştü, askerî ya da siyasi bir amaçla değil sadece kişisel tatmini için. Bu yüzden İskender ve Napolyon'la aynı kefeye konamaz, o kadın katili Kürten[1] ve erkek çocukları öldürüp cesetlerini parçalayan seri katil Haarmann'la aynı kategoride telakki edilmelidir, tek fark bu canilerin el emeğiyle gerçekleştirdiği cürümleri Hitler'in fabrika düzeni içerisinde işlemesiydi, bu yüzden onun kurbanları düzinelerle ya da yüzlerle değil ancak milyonlarla sayılabiliyordu. Hitler de basbayağı bir seri katildi.

1 Düsseldorf vampiri olarak adlandırılan, kadınları öldürüp kanını içen seri katil.

Burada bu kavramı hassas, kriminolojik anlamıyla kullanıyoruz; kimi zaman düşmanlarını ve askerlerini ölüme yollayan devlet adamı ya da generallere kara çalmak için kullanıldığı gibi retorik-polemik amaçlı değil. Devlet adamları (ve generaller) neredeyse bütün ülkelerde insanların öldürülmesini emredecek konumlara gelmişlerdir – savaşta, iç savaşta, devlet krizlerinde ve devrim zamanlarında. Bu onları cani yapmaz. Fakat halk, hükümdarları bu cinayetler işlenirken zaruri şartlara boyun mu eğiyor yoksa bunlardan gizli bir keyif mi alıyor sorusunun doğru cevabını büyük bir hassasiyetle her zaman hisseder. *Gaddar* hükümdarların şanı, diğer konularda çok başarılı da olsalar, hep lekeli kalmıştır. Mesela Stalin için geçerlidir bu. Hitler başka özelliklerinin yanı sıra gaddar bir muktedirdi, ve şunu da ekleyelim ki bu özelliğiyle Alman tarihinde daha ziyade bir istisna teşkil eder. Hitler'den önce Alman tarihinde gaddar hükümdarlar, örneğin Rusya ya da Fransa'dakinden çok daha nadir görülür. Ama burada bahis konusu olan bu değildir. Hitler sadece muktedir ve fatih olarak gaddar değildi. Hitler'de özel olan onun, devlet aklı bunun için en ufak bir neden hatta bir bahane bile sunmasa da insanları, hem de tahayyül edilemeyecek kadar çok insanı öldürtmesiydi. Evet, kimi zaman kitlesel cinayetlerinin siyasi-askerî çıkarlarına tamamen ters düştüğü de oluyordu. Örneğin Rusya'ya karşı verdiği ve askerî olarak kazanılamayacağını bugün bildiğimiz savaşı siyasi olarak kazanabilirdi belki, eğer ulusların köklerini kazımaya çalışan bir cani olarak değil de özgürlük getiren bir kurtarıcı olarak sahne alsaydı. Ama öldürme içgüdüsü muhakkak ki yabana atılmayacak siyasi hesap yeteneğinden daha güçlüydü.

Hitler'in kitlesel cinayetleri savaş sırasında işlendi, ama bunlar savaşın bir parçası değillerdi. Daha ziyade Hitler'in, savaşla alakası olmayan ama kendisi için hep kişisel bir ih-

tiyaç olagelmiş katliamlar için savaşı bir bahane olarak kullandığı söylenebilir. "En iyi vatan evlatları cephelerde ölürken hiç olmazsa cephe gerisindeki haşaratın kökünü kurutmak gerekirdi," diyordu daha *Kavgam*'da bile. Hitler için haşarat olan insanların köklerinin kurutulmasının savaşla bağlantısı, savaşın ülkenin dikkatini bu cinayetlerden başka bir yere sevk etmesinden ibaretti. Ayrıca bu "kökünü kurutma" Hitler için kendi başına bir amaçtı, zaferi getirecek veya yenilginin önüne geçecek bir araç değil.

Hatta tam aksine, savaşı sürdürme babında önemli sorunlara neden oluyordu: Binlerce savaşa hazır SS –toplam sayıları tümenlere tekabül ediyordu bunların– "kökünü kurutma" işiyle meşgul oldukları için yıllar boyunca cepheye gönderilemiyordu; Avrupa'nın bir ucundan diğerine, ölüm kamplarına her gün kitlelerin taşınması, savaşan birliklerden ikmal için ivedilikle ihtiyaçları olan ve zaten darlığını çektikleri her türlü tekerlekli aracı çalıyordu. Ayrıca bu katliamlar artık zaferin imkânsız hale geldiği bir dönemde her türlü uzlaşmacı barış olasılığını ortadan kaldırıyordu. Çünkü bu cürümler, ortaya çıktıkça önce Batılı sonra da Rus devlet adamlarını, savaşın *Hitler'le* diplomatik pazarlıklar yaparak değil, ancak *Hitler'i* bir savaş mahkemesinin önüne çıkararak manalı bir şekilde sona erdirilebileceğine ikna ettiler. "Bu insanlık suçlarının sorumlularının cezalandırılması"nın 1942 Ocak'ında Batılı güçler, 1943 Kasım'ında da Sovyetler Birliği tarafından savaşın hedefi olarak ilan edilmesi, Almanya'nın koşulsuz teslim olmasını savaşın diğer hedefi haline getirdi.

1942 ile 1945 arasında kalan senelerde bütün dünyada, Hitler'in kitlesel cinayetlerinin basitçe "savaş suçları" kapsamında görülemeyeceği; bu cürümlerin mutlak suç, hem de o güne kadar duyulmamış boyutlarda bir suç, bir anlamda alışılmış savaş suçlarının bittiği yerde başlayan bir medeniyet

faciası olduğu bilinci canlıydı. Maalesef bu bilinç daha sonra "Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesi" tarafından tahrip edildi. Nürnberg Mahkemesi bugün artık kimsenin hatırlamak istemediği talihsiz bir hadise olarak geçti tarihe.

Galiplerin adaletinin birçok eksikliği vardı. Bir numaralı sanık ortalarda yoktu, her türlü dünyevi adaletten yakasını kurtarmıştı artık; mahkeme, davalıları makabline şamil[2] ve alelacele çıkarılmış bir kanunla yargılıyordu ve hepsinden önemlisi Hitler'in asıl cürmü; Polonyalı, Rus, Yahudi, Çingeneler, hatta hasta ve sakatların kitleler halinde endüstriyel bir şekilde yok edilmesi iddianamede sadece tali bir madde olarak yer alıyordu ve "insanlığa karşı suçlar" içinde zorla çalıştırma ve tehcirle bir araya getirilmişti. Buna karşın asıl dava konusu "barışa karşı suçlar," yani savaşın kendisi ve daha önce de söylediğim gibi "savaş suçları" idi. Bu "savaş suçları" da "savaş kanunlarının ve geleneklerinin ihlâlleri" olarak tanımlanmıştı.

Bu tür ihlâller tabii ki, daha ağır ya da daha hafif, her iki tarafın hesap hanesinde de vardı ve savaşın kendisi bir suçsa galip güçler de savaşmıştı. Bu yüzden bu mahkemede suçluların suçlular hakkında hüküm verdiği ve davalıların gerçekte savaşı kaybettikleri için yargılandıkları söylenebilirdi. (İngiliz mareşali Montgomery bu düşünceyi davanın ardından açık açık dile getirmiştir.) Nürnberg büyük kafa karışıklıklarına sebep oldu. Almanlar arasında –ve *özellikle de* kendi içine dönüp utanç duyması gereken Almanlar arasında– bir tür ödeşme mantalitesi ya da ilk taşı hiç günahı olmayan atsın talebi, her suçlamaya karşı *tu quoque*[3] veya "siz farklı mısınız sanki?" cevabını yapıştıran bir tavır oluşmasına neden oldu. Galip devletlerde, en azından Batılı güçler arasında, bir tür pişmanlık hissi bıraktı arkasında ve bu his özel-

2 Geriye doğru geçerli.

3 "Sen de öylesin!" anlamında.

likle İngiltere'de, Hitler'i haklı göstermek için akla gelebilecek en saçma tezlerin bir anda ortalığı sarmasına sebebiyet verdi. Bugün Hitler'in otuz beş sene önce insanların kanını donduran gerçek cürümlerini, savaşın normal pisliği denilebilecek kocaman ve karmakarışık bir yumaktan bin bir zahmetle ayıklamak gerekiyor. Belki de en iyisi Hitler'in fenalıkları arasında bu korkunç cürümler içerisinde telakki edilemeyecek olanları inceleyerek işe başlamak. Bunun için, bazı okurların işe böyle başlamamızı Hitler'i temize çıkarmaya çalışma denemesi olarak görmeleri riskini göze alacağız. Ama bunun tam aksini yapıyoruz.

"Barışa karşı işlenmiş suçlar" ile başlayalım. Nürnberg Mahkemesi'nde –ilk kez ve şimdiye kadar son kez de– savaşın kendisi, en azından planlanmış ve arzu edilmiş bir saldırı savaşı, suç olarak tanımlanmıştır. O dönemde "barışa karşı işlenmiş suçlar" maddesini iddianamenin en önemli noktası olarak gören ve esas itibariyle diğer bütün suçları kapsadığını düşünen, savaşın bir suç olarak tanımlanmasını insanlık tarihinde çağ açacak bir ilerleme olarak selamlayan sesler duyuluyordu. Bugün bu sesler kesilmiş durumda. Savaş ve cinayet, retorik olarak bu ikisini eşit telakki etmek kolayca mümkün, ama bunlar yine de iki birbirinden farklı amel. Bu en iyi şekilde belki Hitler örneğinde gösterilebilir.

En azından Batı ülkelerinin savaşla ilgili tavrı bu yüzyıl içinde muhakkak ki ciddi şekilde değişti. Savaş daha önceki dönemlerde yüceltilirdi. Birinci Dünya Savaşı'na katılan uluslar –sadece Almanlar da değil, hepsi– sevinç çığlıkları atarak, coşku içerisinde girmişlerdi savaşa. Fakat bu tavır artık sona erdi. İkinci Dünya Savaşı'nda işler değişmişti bile, bütün uluslar –Almanlar da dâhil olmak üzere– savaşı bir felaket ve bela olarak gördüler. Kitle imha silahlarının o günden bugüne gösterdiği gelişme, savaşı dehşetle reddeden korkuyu daha da güçlendirdi ama savaşı tamamen ortadan

kaldıramadı, bunun yolu henüz bulunamadı. Nürnberg'de olduğu gibi savaşı suç olarak tanımlamak da açıkça görülüyor ki bunun bir yolu değil.

Bunu bize o günden bugüne vuku bulmuş ve hâlâ sürmekte olan savaşlar ve tabii Nürnberg'de savaşı suç olarak tanımlayan devletlerin o zamandan beri her sene savaş için hazır kalabilmek amacıyla harcadıkları korkunç paralar ve ayırdıkları muazzam mesai kanıtlar. Bu devletlerin başka türlü davranmaları da mümkün değildir, çünkü yeni bir savaşın her an mümkün ve koşullara bağlı olarak kimi zaman da kaçınılmaz olduğunu bilirler.

Gerçi İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, savaşa katılacak ulusların çoğunluğu törenle Briand-Kellog Paktı'nı[4] imzalayarak savaşmayacaklarını deklare etmişlerdi, 1945 senesinden beri de bu tür deklarasyonlar Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nden Helsinki Nihai Senedi'ne kadar bütün uluslararası anlaşmaların mütemmim cüzü haline gelmiştir. Ama iş ciddiye binince buna güvenilemeyeceğini bütün hükümetler bilir ve hazırlıklarını buna göre yaparlar. Ama hiçbir hükümet bu yüzden haydut çetesi olarak tanımlanmaz. Nahoş ama kaçınılmaz olanı suç olarak nitelemenin kimseye faydası yoktur, savaş suç olarak nitelenebilirse büyük abdestinizi de suç olarak niteleyebilirsiniz.

Hitler öncesi ya da sonrası dünya tarihine atfedeceğiniz kısacık bir bakış bile, savaşın devletler sisteminden defedilmesinin ancak dışkılamayı insanın biyolojik sisteminden çıkarmak kadar mümkün olduğunu gösterecektir ve bunun neden böyle olduğunu kavramak için fazla karmaşık şeyler düşünmek gerekmez. Savaşlar devletler arasında yapılır; devletler en yüksek dünyevi iktidar ve güç kurumları olduğu için bu böyle kaldığı müddetçe savaş olgusu devletler

4 1928'de imzalanan ve Paris Paktı olarak da bilinen anlaşma, büyük devletlerin kendi aralarında ilişkilerde savaşı bir siyaset aracı olarak görmemelerini öngörür.

arasındaki sistemin bir parçası olarak kalacaktır. Devletlerin şiddet tekeli vazgeçilmezdir; bu şiddet monopolü, devletlerin vatandaşlarının kendi içlerindeki grup ve sınıf ihtilaflarının şiddete başvurmadan neticelendirebilmeleri için gerekli ön koşuldur. Ama bu aynı zamanda, devletler arasındaki anlaşmazlıkların tırmandıkları takdirde sadece şiddet yoluyla, yani savaşla çözülebilmesini de kaçınılmaz hale getirir. Bu durum, sadece devletler arasında daha yüksek bir iktidar mercii olsaydı farklı olabilirdi; bütün dünyaya egemen, üye devletlerini kendisine –federal bir devletin eyaletleriyle ilişkisine benzer bir şekilde– itaat ettiren bir evrensel devlet. Böyle bir dünya devleti gerçi bütün fatihlerin ve onların kurduğu büyük imparatorlukların ülküsü olagelmiştir hep ama şimdiye dek bu hedefe hiçbir zaman erişilememiştir. Siyaset evreni çok sayıda egemen devletten oluştuğu müddetçe de Schiller'in şu sözü geçerliliğini koruyacaktır:

"Savaş felakettir tıpkı semavi diğer dertler gibi
Ama yine de iyidir, tıpkı onlar gibi kaderdir"

Savaşı Nürnberg'de olduğu gibi bir suç haline getirmek onu sadece daha da korkunç hale getirir, çünkü bu durumda kaybetmekte olan taraf artık zafer ya da yenilgi için değil yaşam ya da ölüm için savaşmak zorunda kalacaktır.

Belki Nürnberg'de her savaşın değil sadece saldırı ve işgal savaşlarının suç olarak damgalandığını söyleyerek itiraz edenler olacaktır. Hitler'in en azından Doğu'da böyle bir savaş başlattığına kimse itiraz etmeyecektir. Birinci Dünya Savaşı'ndakinden farklı olarak "savaşın sorumluluğunun kime ait olduğu" sorusu bahis konusu değildir pek. Hitler savaşı planlamış, istemiş ve başlatmıştır; kısa vadeli hedefi Alman hâkimiyetinde bir büyük imparatorluk, uzun vadeli hedefi dünya hâkimiyetidir.

Ama bunu da öyle kolayca suç olarak nitelemek mümkün değildir, özellikle de teknolojinin bugün ulaştığı noktada insanlığın savaş riskine girmesinin mümkün olmadığını düşündüğünüz için savaşların yok edilmesi gerektiğine inanıyorsanız.

Çünkü eğer savaş egemen devletlerin dünyasında kaçınılmaz ise, ama diğer taraftan teknoloji çağında insanlık için hayati bir tehlike arz ediyorsa, o zaman *war to end war*, bütün savaşlara son vermek için bir savaş insanlığın içinde bulunduğu durumun mantığına uygun olur. Yukarıda gördüğümüz gibi, savaşın bir araç olarak ortadan kaldırılmasının tek yolu bir dünya devletinin kurulmasıysa, bunun için de muhtemelen tek yol bütün dünyanın fethedilmesini sağlayacak bir savaştır. En azından tarihten gelen tecrübemiz bize başka bir yol olmadığını söylüyor.

Cenevre Milletler Cemiyeti veya New York'taki Birleşmiş Milletler gibi kurumların savaşları ortadan kaldırmadığını biliyoruz. Diğer taraftan, bildiğimiz en uzun ve güvenli barış dönemi olan ve milattan sonraki ilk dört yüzyılı kapsayan Pax Romana'nın öncesinde Roma İmparatorluğu bir dizi hedefe kitlenmiş, başarılı fetih savaşı yürütmüştür ve işte bu savaşlardır Pax Romana'yı mümkün kılan. *Imperium Romanum*[5] ve *Pax Romanum*[6] aynı şeydir. Daha küçük ama tarihi olarak daha yakın bir başka örnek vermek amacıyla: Almanya'yı oluşturan küçük devletler arasında asırlar boyunca, son derece büyük felaketlere sebebiyet vermiş Otuz Yıl Savaşları gibi savaşlar hep olmuştu, ta ki Bismarck Almanya'yı –savaşla– birleştirene kadar. Peki İkinci Dünya Savaşı'nda durum nasıl oldu? İkinci Dünya Savaşı da iki büyük galip süper güç, Rusya ve Amerika için nihayetinde, bunu isteseler de istemeseler de bir fetih ve imparatorluk kurma sa-

5 Roma İmparatorluğu.

6 Roma Barışı.

vaşına dönüşmedi mi? NATO ve Varşova Paktı bir anlamda Rus ve Amerikan imparatorlukları değil midir? İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden Soğuk Savaş sırasında, atom silahlarıyla oluşan pata durumuyla tarafların nefesi kesilmeden önce, sessizce güdülen hedef dünya hâkimiyeti değil miydi? Amerika ve Rusya'nın hâkimiyet kurduğu, İkinci Dünya Savaşı'nın neticesinde oluşmuş bölgelerin bugün dünyada barışın hüküm sürdüğü yegâne topraklar olduklarını itiraf etmemiz gerekmez mi? Kulağa belki bir çelişki gibi gelebilir ama başarılı fatihler ve dünya imparatorluğu banileri, Hitler de bunlardan biri olmayı istiyordu, barış için kâğıt üstünde kalan bütün savaştan feragat anlaşmalarından daha fazla fayda yaratmışlardır. Yani Hitler'in suçu bunlara benzemesinde yatmaz – veya başka türlü bakmamız gerekirse, Hitler'in suçu, onu yenen ve esasen onun harekete geçirdiği Rus ve Amerikan güçlerinin başarıyla gerçekleştirdiklerini denemiş ve başarısızlığa uğramış olması değildir.

Hitler'in istisnai suçu "savaş kanunlarının ve geleneklerinin ihlali", yani Nürnberg Mahkemesi'ne ismini veren "savaş suçları" da değildir. Bu noktada öncelikle şunu belirtmek gerekir ki iddianamenin bu maddesi bir önce ele aldığımız maddeyle çelişmektedir. Eğer savaş bir bütün olarak suç ise o zaman onunla ilgili kanun ve gelenekler de bu suçun parçalarıdır ve ihlal edilmeleri de sorun olmaz. Gerçekte "savaş kanun ve gelenekleri" savaşın bir suç değil, kaçınılmaz olduğu için prensip olarak kabul gören bir uluslararası kurum olduğundan yola çıkarlar. Carl Schmitt'in[7] başarılı ifadesiyle "savaşın ehlileştirilmesine" hizmet ederler, esas olarak kurallar koyup mutabakatlar sağlayarak sivillerin ve savaş esirlerinin sakınılması için savaşı kısıtlar ve daha katlanılır hale getirirler.

Ayrıca bunlar kesinkes eksiksiz değillerdi. Savaş esirleri-

7 Sağcı, muhafazakâr, NSDAP üyesi hukuk profesörü, siyaset bilimci.

nin canını koruyan Cenevre Sözleşmesi bütün devletler tarafından imzalanmış değildir. Savaş bölgelerindeki sivil halka saldırılmasını yasaklayan Lahey kara savaşları düzenlemesine tekabül edecek bir hava savaşları düzenlemesi mevcut değildir, dolayısıyla meskûn mahallere yapılan hava bombardımanları genel kabul gören savaş kanun ve geleneklerine ters düşmez.

Ama daha da önemlisi, tabii ki her savaşta karşılaşılan ve savaşan her ülkenin yaptığı, çeşitli savaş kanun ve geleneklerine aykırı hareketlerin alışılagelmiş uluslararası müeyyideleri yoktur ve bu durumun da haklı sebepleri vardır. Bu ihlaller, savaş sırasında ihlalleri yapanların kendi amirleri ve savaş mahkemeleri tarafından değişen şiddette, çoğunlukla da şedit şekilde cezalandırılır; çünkü yağmalamalar, cinayetler, ırza geçme suçları ve benzerleri göz yumuldukları anda disipline zarar verir, böylelikle de birliklerin savaş gücünü azaltırlar. Fakat savaştan sonra bu savaş suçlarının, eğer kefaretleri savaş sırasında ödenmediyse, tarafların hepsinde sessizce affa uğraması âdet hâlini almıştır ki bu sadece adalet fanatikleri tarafından üzüntüyle karşılanır. Savaşın tabiri caizse normal korkunçluklarının, iyi vatandaşlar ve aile babalarının öldürmeye alıştığı önlenemeyen bir olağanüstü duruma eşlik eden tezahürler olarak telakki edilmesinde ve savaştan sonra olabildiğince hızla unutulmasında bilgelik vardır.

Savaştan sonra bu bilgeliği unutmak galip devletlerin bir hatasıydı. Galip devletlerin tarafında da vuku bulmuş zorbalıkların sadece mağlupların cenahında olanlarının takibata uğraması doğal olarak bir adaletsizlik duygusu uyandıracağı için değil sadece; daha da önemlisi, Hitler'in cürümlerinin çok istisnai karakterini algılama yetisi, eğer bu cürümleri her savaşta vuku bulan savaş suçlarıyla aynı kefeye koyarsanız, körleşeceği için de. Hitler'in kitle katliamlarını kitlesel

cinayetler olarak kavramanız, özellikle onların birer savaş suçu olmadığını kabul ettiğinizde mümkün olacaktır. Muharebenin tahrik ve galeyanı içerisinde savaş esirlerinin katli, partizan savaşında rehinelerin vurulması, "stratejik" hava savaşında sadece meskenlerin bulunduğu bölgelerin bombalanması, yolcu vapurlarının ve tarafsız ülkelerin gemilerinin denizaltı savaşında batırılması; bütün bunlar birer savaş suçudur, korkunç suçlar olduklarına hiç şüphe yoktur, ama savaştan sonra genel mutabakata uygun olarak herkes tarafından unutulmaları daha iyi olur. Kitle katliamları, bir halk grubunun planlı yok edilmesi, insanların "haşarat" addedilerek köklerinin kazınması; bu tamamen farklı bir şeydir.

Hitler'in bu suçlarını ele alacağız şimdi, ama bu sırada tüyler ürpertici detayların tasvirinden kaçınacağız. Bunlardan başka kitaplarda, örneğin Reinhard Henkys'in "Die nationalsozialistischen Gewaltverbrechen"[8] isimli son derece titiz ve temiz belgelenmiş incelemesinde bolca bulabilirsiniz. Biz burada zaman dizimi içerisinde ve kısaca suç unsurlarını tespit edeceğiz.

1. Hitler'in tam savaşın başladığı güne, 1 Eylül 1939'a tarihlenen ve Almanya'daki hastaların kitleler halinde öldürülmesini öngören yazılı emri. Bu emir nedeniyle iki sene içerisinde aşağı yukarı 100.000 Alman –"faydasız yiyici"– resmî yollardan yok edilmiştir. Bunların 70.000 ila 80.000'i psikiyatri hastane ve bakımevlerindeki hastalar, 10.000 ila 20.000'i toplama kamplarından ayıklanmış hasta ve engellilerken; sinir hastalıkları hastanelerindeki bütün Yahudi hastalar ve üç ile on üç yaş arasındaki, ağırlıkla öğrenme güçlüğü çeken özürlü ve bakıma muhtaç çocuklar da kalanları oluşturur. Operasyon 1941 Ağustos'unda durduruldu; kısmen kamuoyunda artan huzursuzluğa ve kilisenin kamu-

8 Nasyonal Sosyalistlerin Şiddet Suçları.

oyunda geniş protestosuna neden olduğu için, kısmen de –ki muhtemelen asıl bu nedenle– hastaların yok edilmesi için kurulmuş organizasyona (Kod adı T4) Hitler'in artık büyük ölçekli olarak başlayan Yahudilerin kökünün kazınması operasyonu için ihtiyaç duyması sebebiyle. Daha sonra da hastaların yok edilmesine tekrar başlamaya fırsat olmadı.

2. Yine 1939 Eylül'ünde Almanya'da Çingenelerin yok edilmesi operasyonu da başladı. Her yerde yakalanıp önce toplama kamplarına ve sonra da, 1941 ve 1943'te iki partide yok etme kamplarına nakledildiler. 1941'den itibaren Çingeneler Doğu Avrupa'da işgal edilmiş ülkelerde tıpkı Yahudiler gibi sistematik olarak yok edildiler. Bu soykırım belki de hiçbir zaman propaganda açısından hazırlığı yapılmadığı ve yorumlanmadığı, aksine sessizce gerçekleştiği için daha sonra da münhasıran pek araştırılmadı. Bu soykırım vuku bulduğunda fazla bahis konusu edilmemişti, bugün de onunla ilgili bilgimiz vuku bulduğundan ötesine geçmiyor. Belgeler çok az. Kurban sayısı tahminleri 500.000'e kadar çıkıyor. Her halükârda 1939'da Almanya'da yaşayan 25.000 Çingeneden 1945'te aşağı yukarı sadece 5.000'i hayatta kalmıştı.

3. Bir ay kadar sonra, 1939 Ekim ayında, Polonya'da muharebelerin sona ermesinin akabinde, Hitler'in üçüncü kitlesel katliamı başladı. Bu katliamın kurbanları Polonya'nın aydınları ve yönetici elitiydi ve katliam beş sene boyunca devam etti. Bu facia için Hitler'in yazılı bir emri yoktur, –hastaların yok edilmesiyle ilgili olan, bu türden son yazılı emir olarak kalacaktır– sadece sözlü direktifler vardır ama bunlar yazılılar gibi kanıtlanmıştır ve yine yazılı emirler gibi bunlara da kelimesi kelimesine uyulmuştur. Örneğin Heydrich, *Wehrmacht*'ın[9] Polonya'daki tüyler ürpertici Alman te-

9 Alman ordusu.

rör yönetiminden şikâyetlerine cevap verdiği 2.7.1940 tarihli bir raporda *Führer*'in sıra dışı radikallikteki bir özel emrinden (sayıları binleri bulan Polonyalı yönetici elitin öldürülmesi emri) bahseder. İşgal altındaki Polonya'nın genel valisi Frank, Hitler'in 30.5.1940 tarihli sözlü bir uyarısından alıntı yapar: "Polonya'nın lider eliti olarak tespit edebildiklerimizin tümünü tasfiye etmeliyiz, bunların arkasından gelecekler de gözetime alınmalı ve uygun bir zaman aralığında yine ortadan kaldırılmalıdır." Hitler'in direktifleriyle beş sene boyunca sadece Yahudilerin değil Yahudi olmayan Polonyalıların da kendi ülkelerinde her türlü haktan yoksun olarak, mutlak bir despotizmin pençesinde kaldıkları ve bu dönem boyunca özellikle eğitimli tabakanın üyelerinin –papazlar, öğretmenler, profesörler, gazeteciler, iş adamları– planlı bir yok etme operasyonunun kurbanı oldukları kesindir. Bu operasyonun hedefinin ne olduğu Himmler'in 1940 Mayıs'ında yayınlanmış bir memorandumundan alınabilir (Himmler Hitler'in cürümlerinde her zaman sağ kolu olmuştur ve bu sebeple bu konularda Hitler'in sözcüsü olarak kabul edilebilir).

> Doğu'nun Alman olmayan halkı için dört senelik ilkokullardan daha yüksek okullar olmamalıdır. Bu ilkokulların amacı da şundan ibarettir: En fazla 500'e kadar basit toplama çıkarma, ismini yazabilme, Almanlara itaatin ve namuslu, çalışkan ve uslu olmanın Tanrı'nın bir emri olduğunu öğrenmek. Okumayı gerekli görmüyorum. Bu okullar dışında Doğu'da hiçbir okul olmamalıdır. ... Genel valiliğin halkı bu şartlar altında, bu tedbirlerin önümüzdeki on sene boyunca kararlılıkla hayata geçirilmesinin ardından mecburen geriye kalan değersiz halktan müteşekkil olacaktır. Ve bu halk, liderleri olmayan iş köleleri olarak kullanıma hazır olacak ve Almanya'ya her sene geçici işçi olarak ve

bazı özel iş sahalarında (yol inşaatları, taş ocakları, inşaatlar) hizmet edecektir.

Kadim bir kültür ulusunun bu şekilde medeniyetsizleştirilmesi, tabii ki doğrudan doğruya kendisi bir cürümdür, fakat aynı zamanda Polonya'nın eğitimli tabakasının kitlesel katliamıyla işlenen suçun da bir parçasıdır. Bu sistematik katliamın kurbanı olan eğitimli Polonyalıların tam sayısını tespit etmek öldürülen Yahudilerin sayısını saptamaktan daha zordur. Polonya devletinin resmî rakamlarına göre, ülke altı yıl süren savaş döneminde altı milyon insan kaybetmiştir, bunlardan üç milyonu katledilen Yahudilerdir. Çatışmalarda hayatını kaybeden Polonyalıların sayısı maksimum 300.000 kişidir. Aşağı yukarı 700.000 insanın mülteci olarak ülkeyi terk ettiği veya doğal yollardan ahirete intikal ettiğini de düşünürsek iki milyon kayıp kalır geriye; bunlardan muhakkak ki en az yarısı Polonya'nın lider elitinin planlı yok edilmesi operasyonunun hesabına yazılmalıdır. Diğer ölümlerden ise partizan savaşının misilleme tedbirleri, kimin canının nasıl yanacağı hiç dikkate alınmadan gerçekleştirilen kitlesel tehcir ve işgal yönetiminin genel sindirici terörü sorumlu olmalıdır.

4. İki ila üç sene boyunca işgal altında tutulmuş muazzam büyüklükteki Rus topraklarında Rus halkına uygulanan Alman politikası, yukarıda tasvir edilen Polonya politikasına tam olarak tekabül eder: lider tabakanın tasfiyesi, geri kalan kitlenin elinden bütün haklarının alınması ve bu insanların köleleştirilmesi. Başlangıçta Hitler'in daha insaflı bir kader –Macaristan, Romanya, Slovakya ve Bulgaristan gibi bir hempa ulus statüsü– öngördüğü Polonya, bu rolü reddettikten sonra sadece bu kararı nedeniyle cezalandırılma amaçlı değil, Rusya için bir tür ön çalışma olarak da yok etme ve

köleleştirme siyasetinin bir tür egzersiz sahası olmuştu. Fakat Rusya'da, Polonya'yla karşılaştırıldığında bu siyaseti daha şedit hâle getiren iki fark vardı.

Birincisi Rusya'da elit tabaka ya gerçekten komünistti ya da öyle olduğu farz ediliyordu (halbuki Polonya'nın elitleri ağırlıkla muhafazakâr-Katolik'tiler), bunun neticesi Rus elitlerinin sistematik olarak yok edilmesi sırasında kalan son çekincelerin de kaybolması oldu. İkinci fark ise Polonya'dakilerin aksine Rusya'daki cürümlere *Wehrmacht*'ın doğrudan doğruya katılmış olmasıydı.

Polonya'da, işgal edilmiş bölgelerin ilk askerî komutanı Orgeneral Blaskowitz savaşın daha ilk kışında bir şikâyet mektubu yazarak, Alman hatlarının gerisinde "hayvanca ve patolojik içgüdülerin gemi azıya aldıklarını" ve bu durumun onu nasıl bir dehşete düşürdüğünü ifade etmişti (ve bunun üzerine de derhal görevden alınmıştı). Heydrich de 2 Temmuz 1940 tarihli, bundan önce de sözünü ettiğimiz raporunda *Führer*'in "sıradışı radikallikteki" buyruğunun ordunun bütün emir kademelerine tabii ki iletilmemesi gerektiğine işaret ediyordu, ki "polis teşkilatı ve SS'nin faaliyetleri dışarıya kendi inisiyatifleriyle yapılmış keyfi gaddarlıklar olarak yansıtabilsin." Rusya'da Hitler, orduya böyle bir masumiyet bahşedemeyeceğini düşünüyordu artık. 30 Mart 1941'de, yani Rusya savaşının başlamasından aylar önce, yüksek rütbeli subaylar önünde, gerçeği bütün çıplaklığıyla dile getiren bir konuşma yaptı. "Askerler arasındaki silah arkadaşlığı nokta-i nazarından tamamen vazgeçmek zorundayız. Komünist; önceden de arkadaşımız değildi, şimdi de değil, hiçbir zaman da olmayacak. Burada bahis konusu olan bir yok etme savaşı ... Burada düşmanı muhafaza etmek için savaşmıyoruz ... Doğu'da bugün gösterilecek katılık gelecek için mutedildir."

Alman ordusunun generallerinin bu türden uyarılara ne kadar uydukları ve özellikle Hitler'in meşum, yakalanan bü-

tün politik komiserlerin derhal kurşuna dizilmesi emrine ne kadar itaat ettikleri bugün tartışılan bir konudur. Ama Rus savaş esirlerinin Almanların elindeki kaderiyle ilgili bir tartışma yoktur. Alman ordusu *Wehrmacht*'ın OKW[10] komuta merkezinde 1 Mayıs 1944'te hazırlanmış bir döküme göre, bu tarihe kadar çoğunluğu 1941'deki ilk saldırı sırasında olmak üzere 5,16 milyon Rus savaş esiri ele geçirilmiştir. Bu 5,16 milyonun yine bu tarihte sadece 1.871.000'i hayattadır, 473.000'i "infaz edildi" şeklinde görünür dökümde, 67.000'i kaçmıştır. Kalanlar –aşağı yukarı 3 milyon insan– esir kamplarında, büyük çoğunluğu açlıktan, ölmüştür. Daha sonra Rus esaretinde de çok sayıda Alman savaş esirinin öldüğü kesinlikle doğrudur.

Unutulması evla olacak savaş suçlarıyla Hitler'in kitle katliamları arasındaki çizgi bu noktada bulanıklaşır. Sadece birkaç aylık kısacık bir süre içerisinde tutsak alınmış milyonlarca esirin beslenmesiyle ilgili büyük sorunlar yaşanması doğaldır, bu durum bir dizi soruyu cevaplar, ama her şeyi açıklamaz. Hitler'in tutsak kafeslerinde, aç bırakarak öldürme ve yamyamlığın hedeflendiğine dair direkt bir itiraf hiç beklenmedik bir yerde görülebilir: 12 Aralık 1942'deki *Mittaglage*'de[11] Hitler, Stalingrad'da kuşatılmış 6. Ordu'nun yarma harekâtı yapmasına karşı çıkmasına diğer nedenlerin yanı sıra, aç kalan hayvanların topları taşıyacak gücü olmadığından atların çektiği top bataryalarının zorunlu olarak geride bırakılacak olması da sebep olmuştu. Ve ardından devam etmişti: "Bunlar Rus olsalardı o zaman derdim ki bir Rus diğerini yer. Ama bir beygire bir başka beygiri yediremem."

İyi eğitimli lider tabakadan Rus sivillerinin toplu katliamı Alman ordusunun değil, daha ilk günden itibaren askerî hatların ardındaki cinayet işlerini tam gaz sürdüren

10 Oberkommando Wehrmacht.

11 Hitler'in askerî karargâhında yüksek rütbeli subaylarla yaptığı öğle toplantıları.

dört operasyon grubunun vazifesiydi. 1942 Nisan'ına kadar –yani neredeyse dört sene süren savaşın ilk on ayında– Operasyon Grubu A (Kuzey) 250.000 infaz bildirdi; Operasyon Grubu B (Orta) 70.000, Operasyon Grubu C (Güney) 150.000, Operasyon Grubu D (en güneydeki cephe) 90.000. Bundan sonraki dönemden sayılar elimizde olmadığından ve büyük başarıları haber veren bu raporlarda "Bolşeviklerle" Yahudiler arasında fark gözetilmediğinden Yahudi olmayan Rus sivillerinin kesin sayısını tespit etmek çok zordur. Ama Polonya'dakinden küçük bir sayı olması pek mümkün değildir, muhtemelen daha yüksek olmalıdır. Hitler'in bu toplu katliamlarla zafer şansını yükseltmekten ziyade azalttığını bundan önce de söylemiştik zaten.

5. Hitler'in en kapsamlı toplu katliamı bilindiği gibi Yahudilerin maruz kaldığı soykırımdır. Hitler önce 1941'in ortalarından itibaren Polonya ve Rusya Yahudilerini, sonra 1942'nin başından itibaren Almanya ve Avrupa'nın işgal edilmiş diğer ülkelerinin Yahudilerini katletmiştir. Avrupa bu amaçla "batıdan doğuya taranmıştır." Hitler tarafından çok önceden, 30 Ocak 1939'da deklare edilmiş ve ulaşmak için çok çaba gösterilmiş bir hedefti "Yahudi ırkının Avrupa'dan kökünün kazınması", ama bütün bu inanılmaz çabalara karşın ulaşılamadı bu nihai hedefe. Hitler'in emriyle neresinden bakarsanız minimum 4 milyondan fazla, maksimum altı milyon Yahudi öldürüldü. 1942'ye kadar, öldürülmeden önce açmak zorunda bırakıldıkları toplu mezarların önüne getirilip vurularak infaz edildi Yahudiler, daha sonra altı yok etme kampında; Treblinka, Sobibor, Maidanek (Lublin), Belzec, Chelmno (Kulmhof) ve Auschwitz'de münhasıran bu iş için inşa edilmiş ve hemen yanı başlarına da birer krematoryum yerleştirilmiş gaz odalarında zehirli gazla öldürüldüler.

Kısa bir süre önce bir İngiliz tarihçi David Irving, Hitler'in özellikle Yahudi soykırımında sorumluluğu olmadığını iddia etti. Irving soykırımı Himmler'in kendi başına, Hitler'in haberi olmadan hayata geçirdiğini söylüyor.

Irving'in tezinin elle tutulur tarafı yok, sadece hiçbir iç tutarlığı olmadığından değil –Nazi İmparatorluğu'nda bu kapsamda bir operasyonun Hitler'in bilgisi olmadan, hele hele onun iradesinin hilafına gerçekleştirilmesi tamamen imkânsızdı, kaldı ki Hitler'in bizzat kendisi savaş durumunda "Yahudi ırkının yok edileceğini" çok önceden bildirmişti– aynı zamanda Hitler ve Himmler'in sarih şahitliklerinin; Hitler'in emir veren, Himmler'in ise onun verdiği emirleri yerine getiren konumunda olduğunu ispatladığı için de. Hitler vaktiyle haber verdiklerinin gerçekleştiğini, 1942 senesi boyunca –nihai çözümün ilk senesinde– kamuoyuna, tam beş kere kıvanarak bildirmiştir: 1 Ocak'ta, 30 Ocak'ta, 24 Şubat'ta, 30 Eylül'de ve 8 Kasım'da. Son konuşmasında söylediklerini kelime kelime buraya aktaralım:

> Şunları söylediğim *Reichstag* toplantısını hatırlayacaksınız: Eğer Yahudilik Avrupa uluslarının yok edilmesi için enternasyonal bir dünya savaşı çıkarabileceğine inanıyorsa, bu savaşın neticesi Avrupa uluslarının yok edilmesi değil Avrupa'da Yahudiliğin yok edilmesi olacaktır. Bana hep peygamber deyip güldüler. O günlerde gülenlerin arasından sayısız insan artık gülmüyor, bugün gülmeye devam edenler de yakın bir gelecekte muhtemelen artık gülmeyecekler.

Himmler de birçok kere Yahudilerin ortadan kaldırılması teşebbüsündeki payından bahsetmişti, ama tamamen farklı bir tonda – alaycı bir tafrayla değil, aksine kendine acımanın tonuyla. Mesela 5 Mayıs 1944'te: "Bana verilen ve benim itaatkârlıkla ve mutlak bir inançla uyduğum ve gerek-

lerini yerine getirdiğim bu askerce emrin hayata geçirilmesinin ne kadar zor olduğunu, benim neler hissettiğimi hissedeceksiniz." Veya 20 Haziran 1944'te: "Bir organizasyona verilebilecek en korkunç vazife, en korkunç görev: Yahudi sorununu çözme görevi." Ama Hitler dışında kim Himmler'e "bir görev" ya da "askerce bir emir" verebilirdi? Bu yüzden, 27 Mart 1942'de günlüğünde "fazla göze batmayan bir yöntemden" bahseden (bahis konusu olan 1942 yılının başında Lublin'de monte edilmiş gaz odalarıdır), Goebbels'in şahitliğine de aslında hiç gerek yoktur: "Burada oldukça barbarca ve daha detaylı tasvir edilmemesi gereken bir yöntem uygulanıyor ve Yahudilerden fazla bir şey kalmayacak geriye ... *Führer* bir kere daha radikal bir çözümün öncüsü ve sözcüsü, her zamanki gibi."

Irving'in tezi için tek kanıtı Himmler'in 30 Kasım 1941'de, Hitler'le yaptığı bir telefon görüşmesinin ardından aldığı şu nottur: "Berlin'den Yahudi nakliyesi, tasfiye edilmeyecekler!" Açıkça görülüyor ki bu vakada Hitler bir istisna yapılması için direktif vermiştir – ve bu direktif kendi içinde, "tasfiyenin" aslında kaide olduğunu ve bunun da ötesinde Hitler'in bu cinayet operasyonunda detaylarla dahi ilgilendiğini de kanıtlar. Hitler'in bu istisnai durumu neden emrettiğini de hemen görebiliriz: Berlin'den Yahudi nakliyesi zamanından önce yapılmış bir aksiyondur, sıra henüz Alman Yahudilerine gelmemiştir. 1941 Kasım'ında henüz Polonya ve Rusya Yahudilerinin "tasfiyesiyle" meşguldü aparat, bütün Avrupa'da "*Endlösung*"[12] ancak 20 Ocak 1942'de gerçekleşen Wannsee konferansının ardından organize edildi ve düzen bozulmamalıydı. Gaz odaları ve fırınlar da henüz bitmemişti. Ancak 1942'de yavaş yavaş devreye gireceklerdi.

Irving'in cımbızla çekip çıkardığı epizot her halükârda daha yakından incelenmeye değer iki tuhaflığa ışık tutar: Bun-

12 Yahudi meselesi için nihai çözüm.

lardan biri Alman kamuoyunda Yahudilerin toplu katliamının nasıl ele alındığı, ikincisi de Hitler'in bu sayılar açısından en büyük cürmündeki zaman planıdır.

Yukarıda da görüldüğü gibi Hitler bu insanlık suçuyla 1942 yılında beş kere alenen kıvanmıştır, ama sadece kesin olmayan ifadeler kullanmıştır. Detayları Almanya'da mümkün olduğunca gizli tutmaya çalışmıştır ve bunun nedeni açıkça anlaşıldığı üzere bir onay bekleyemeyeceğini, hatta tam aksine istenmeyen huzursuzluklarla ve hatta belki de "Aktion Gnadentod'un"[13] durmasına neden olana benzeyen bir direnişle karşılaşabileceğini bilmesiydi.

Hitler savaştan önce Alman halkının büyük kitlesinin, Yahudilere karşı aleni şiddete nasıl bir tepki vereceğini iki kere denemişti. SA'lar tarafından bütün *Reich*'ta hayata geçirilen Yahudilere ait dükkânların boykotu eylemiyle, 9-10 Kasım 1938'de yine bütün *Reich*'ta ve yine yukarıdan gelen emirle uygulanan büyük pogromla ki bugün *Reichskristallnacht*[14] ismiyle bilinir. Netice Hitler'in bakış açısından iki denemede de negatif olmuştu. Alman halkı kitlesel olarak katılmadı eylemlere; hatta tam aksine birçok yerde Yahudilere karşı vicdani sorumluluk, öfke ve utanç gösterdi – ancak bundan fazlasını da değil. Açık bir karşı koyma hiçbir yerde görülmemişti ve nasıl olduğunu kimseler bilemeden herkesin diline yerleşen *Reichskristallnacht* kavramı da ortalama bir Alman'ın, Kasım 1938'de yaşanan rezilliklerin karşısında içinde bulunduğu ne yapacağını bilememe hâlini çok iyi gösterir: Bir taraftan bir alay ve ret, bir taraftan da asıl korkunç hadiseyi algılamamak ve bütün olan biteni kırılmış pencere camlarına indirgemek için korkulu bir istek.

Hitler, Almanya'yla ilgili olarak bu tespitlere bağlı kaldı.

13 Zihinsel engellilerin, sinir hastalarının öldürülmesi operasyonu.

14 *Reich*'ın kristal gecesi, muhtemelen her yerin çıkartılan yangınlar ve kırılan camlar nedeniyle ışıl ışıl parlıyor olması nedeniyle kristal gece.

Alman Yahudilerini hiçbir kötülükten esirgemedi, ama Alman halkının çoğunluğu için hiçbir şeyden haberimiz yoktu tavrını gösterme ya da işler göründüğü kadar kötü değil diyerek kendini kandırma opsiyonlarını titizlikle muhafaza etmeye çalıştı. Yok etme operasyonları Almanya'dan çok uzaklarda gerçekleştirildi, Hitler'in daha fazla yerel onay bulabileceğine inandığı ve savaşın başlangıcından beri ölümün zaten şiar olduğu Avrupa'nın en Doğu'sundaki bölgelerde. Almanlar için resmî olarak Yahudiler sadece "tehcir edildiler"; hatta Hitler özellikle Alman Yahudileri mümkün olduğunca doğrudan doğruya yok etme kamplarına göndermekten bile kaçınacak kadar ileriye götürdü işi. Alman Yahudileri önce Bohemya'da, Theresienstadt'taki büyük gettoya gönderildiler ve Auschwitz'e yola devam etmeden önce, bir süre daha Almanya'daki tanıdıklarına posta kartı gönderebildiler.

Buna rağmen oralarda olanlardan haberler Almanya'ya kadar sızıyordu. Ama gerçekten isteyenler yine de her şeyden habersiz kalabiliyor veya en azından habersizmiş gibi yapabiliyordu. Kendine de söyleyebiliyordu bu yalanı, ve Almanların çoğu böyle yaptı. Bu arada, Yahudilerin "taranıp toplandığı" diğer Avrupa ülkelerindeki vatandaşların çoğunluğunun da aynı şekilde davrandığını eklememiz gerekir. Buna karşı harekete geçip bir şeyler yapmak herkes için hayati tehlikeyle eş anlamlıydı, ayrıca insanların başında zaten bir savaş belâsı ve hepsinin yeterince kendi hayatıyla ilgili kaygısı vardı. Münferit bireylerin girebileceği en büyük risk, Yahudi arkadaşlarının ortadan kaybolmalarına yardımcı olmaktı. Bunu Hollanda ya da Danimarka'daki kadar sık olmasa da Almanya'da da görüyoruz. Nazilerin cürümlerini bir bütün olarak engellemek için bir isyan gerekliydi – savaş ve diktatörlük koşullarında nasıl başaracaktınız bunu?

Hitler'in kitlesel cinayetleri, en azından 20 Temmuz[15] hareketinin faillerine onurlarını kurtarma saiki olmuştu. Baron Yorck von Wartenburg (burada bir karıştırma bahis konusu. Bunu söyleyen aslında Baron Schwerin von Schwanenfeld'dir) 20 Temmuz davasında mahkemeye çıktığında, hangi saikle hareket ettiği kendisine sorulduğunda, Freisler[16] avazı çıktığı kadar bağırarak onu susturmadan evvel "İşlenen onca cinayeti düşündüm," diyecek zamanı bulabilmişti.

Ama daha uzun süre Almanların sırtında bir kambur olarak kalacak "hadiselere mani olmaya çalışmama" suçlaması bizim burada konumuz değil. Bizim için söz konusu olan Hitler, bu yüzden onun en büyük cürmünün sırrını vatandaşlarıyla, onlara güvenemediği için paylaşmamış olması çok ilginç bir tespit. Bu insanların, son on senenin bütün antisemitik propagandasına rağmen, Yahudi hemşerilerini toplu katliamlarla yok etmeye hazır olduklarını düşünmüyordu *Führer*. Onları, hayal ettiği gibi, hiçbir şeyden çekinmeyen "efendi ulus" haline getirememişti hâlâ. Son yıllarında Alman halkını giderek daha fazla hor görmesinin, onlarla ilişkisini sürdürmek için hiçbir şey yapmamasının, Alman halkının kaderiyle giderek daha az ilgilenmesinin ve nihayet yok etme dürtüsünü dahi Alman ulusuna karşı yönlendirmesinin ardındaki nedenlerden birini de belki bu başarısızlığında aramak gerekir. Bu konuyu önümüzdeki bölümde ele alacağız.

Ama şimdi bir kere daha Irving'in Hitler'i temize çıkarma kanıtına geri dönelim, 30 Kasım 1941'de Himmler'e telefonla verdiği, o gün Berlin'den yola çıkan bir Yahudi grubunu tasfiye etmeme direktifine. Hadisenin vuku bulduğu tarih ilginç. Moskova önlerinde başlayan ve Hitler'i savaşın artık kazanılamayacağına ikna eden Rus karşı saldırısından

15 Hitler'i bir suikastla öldürmeye ve darbeyle iktidarı ele geçirmeye teşebbüs.

16 Meşhur Nazi hukukçu ve hâkim.

beş gün, Amerika'ya harp ilanından on gün, "Yahudi sorununun nihai çözümünün" karara bağlandığı Wannsee Konferansı'ndan, yani Almanya ve bütün Avrupa Yahudilerinin ölüm fabrikalarında katledilmesinin organizasyonundan da elli gün önce. (Bu tarihe kadar sistematik Yahudi katliamları Polonya ve Rusya ile sınırlıydı ve zahmetli yöntemi, kitleler halinde kurşuna dizmeydi.)

Bu üç tarih arasında çok açık bir bağlantı vardır. Hitler, bir sene önce Fransa'da kazandığına benzer hızlı bir zaferi Rusya'da da yineleme umudu sürdüğü müddetçe, bu umudu İngiltere'nin, Rusya'nın yenilgisiyle son "anakara kılıcını"[17] da kaybedince savaşı sonlandırmaya razı olacağı umuduyla birleştiriyordu. Bunu birçok kez açıkça ifade etmişti. Fakat bu ancak kendisi İngiltere için olası pazarlık muhatabı niteliklerini korursa mümkündü. Olan bitenlerden İngiltere'nin hemen haberdar olduğu ülkelerde bir kitle katliamının faili olarak görünmemesi gerekiyordu. Polonya ve Rusya'da yaptıklarını, en azından savaş sürdüğü müddetçe dış dünyadan gizli tutabileceğini düşünüyordu muhtemelen; buna karşın Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Danimarka, Norveç ve Almanya'da vuku bulacak toplu kıyımlar İngiltere'de hemen duyulacak ve Hitler'i bu ülkede nihai olarak rezil edecekti ki bu gerçekten de böyle oldu: "Bu cürümler için cezalandırma" Batı'nın yeni savaş hedefi olarak 1942 Ocak'ında deklare edildi.

Başka türlü ifade etmek gerekirse, uzun zamandır tutkuyla peşinden koştuğu, bütün Avrupa Yahudilerinin kökünü kazıma emelini ancak İngiltere ile dengeli bir barış (ve bununla bağlantılı olarak Amerika'nın savaşa girmesini engellemek) için her türlü umudunu kaybettikten sonra gerçekleştirebilecekti. Bunu ancak 5 Aralık 1941'de, Moskova ön-

17 İngiltere'nin Kıta Avrupası'ndaki çıkarlarını savunmada onunla ittifak içerisinde olan devletlere verilen bir ad.

lerindeki Rus karşı saldırısı onu Rusya zaferi rüyasından çekip aldıktan sonra yaptı. Hitler için olağanüstü bir şok olmuştu herhalde: Daha iki ay evvel "düşmanın yerle yeksan olduğunu ve bir daha hiçbir zaman ayağa kalkamayacağını" resmen ilan ediyordu. Ve bu şokun etkisiyle, "gözünü kırpmadan" ve "yıldırım hızıyla" yönünü değiştirdi. Eğer Rusya'da zafer kazanamayacaksa o zaman –Hitler'in çıkarımı böyleydi– İngiltere'yle bir barış imkânı da ortadan kalkıyordu. O zaman Amerika'ya da doğrudan doğruya savaş ilan edebilirdi ki bundan, Roosevelt'in uzun zamandır cevap veremediği provokasyonlarından sonra aşikâr bir keyif aldı. Artık kendisine daha da büyük bir keyif bahşedebilir ve "Yahudi sorununun nihai çözümünün" bütün Avrupa'da hayata geçirilmesi buyruğunu verebilirdi, çünkü bu cürmün İngiltere ve Amerika'da yol açacağı etkileri dikkate almak zorunda değildi artık. Tabii ki bütün bu kararlarıyla Almanya'nın mağlubiyetini kaçınılmaz ve mağlubiyetin ardından bir ceza mahkemesinin kurulmasını zorunlu hâle getiriyordu. Ama bunun onu hiç rahatsız etmeyeceğini, 27 Kasım'da Danimarka ve Hırvatistan dışişleri bakanlarıyla yaptığı ve bir önceki bölümde alıntıladığımız konuşmasında da belirtmişti zaten. Burada Almanya'nın eğer muzaffer bir ülke olamayacaksa batmasında bir sakınca olmayacağını, kendisinin bu Almanya için gözyaşı dökmeyeceğini söylemişti mealen.

Kısaca; 1941 Aralık'ında, birkaç gün içerisinde, baştan beri takip ettiği ve birbiriyle bağdaşmayacak iki hedef, Almanya'nın dünya hâkimiyeti ve Yahudilerin yok edilmesi arasında nihai bir karar aldı Hitler. Birincisinden ulaşılamaz olduğuna karar vererek vazgeçti ve tamamen ikincisine odaklandı. (30 Kasım bu nihai karar için henüz çok erkendi.) Daha da fazlası, uzun zamandır ağzını sulandıran Yahudilerin bütün Avrupa'da yok edilmesi niyetini nihayet hayata geçire-

bilmek için artık Almanya'nın mutlak mağlubiyetini, bütün neticeleriyle beraber, göze alıyordu.

Bu noktadan bakıldığında, geçen bölümde siyasi açıdan hiçbir şekilde izah edemediğimiz Amerika'ya harp ilanı da anlaşılır hale geliyor: Politikacı Hitler 1941 Aralık'ında toplu katliamcı Hitler lehine nihai olarak sahneden çekilmişti.

Hitler'in savaşın ikinci yarısındaki siyasi pasifliği ve letarjisi de –geçen bölümde bizi fevkalade şaşırtmıştı ve daha önceki uyanıklık ve kararlılığıyla dikkat çekici şekilde tezat oluşturuyordu– şimdi açıklıyor kendisini. O kadar yetenekli olduğu siyaset artık Hitler'i ilgilendirmiyordu, artık takip ettiği tek hedef için siyaset sanatına ihtiyacı yoktu. "Siyaset? Ben artık siyaset yapmıyorum. Siyaset iğrendiriyor beni!" Bu ifade (Merkez karargâhında, Dışişleri Bakanı Ribbentrop'un karargâh bağlantı sorumlusu Walther Hewel'e söylemiştir) gerçi daha sonraya, 1945 ilkbaharına tarihlenir; ama aynı şekilde 1942'de de söylenmiş olabilirdi. 1941'in sonundan itibaren Almanya'yla ilgili siyaset yapmaz Hitler, o artık sadece caniyane maskaralıklarla meşguldür.

Hitler'in şimdi, her zaman olduğundan daha da yoğun olarak meşgul olduğu konu savaşın askerî komutasıydı. Savaşa ihtiyacı vardı hâlâ, istediği soykırımı gerçekleştirebilmek için zaman kazanmalıydı ve kurbanlarını bulacağı toprakları muhafaza etmeliydi. Ve bu yüzden de 1942'den sonraki stratejisi sadece zaman kazanma ve toprakların müdafaasına yönelikti. En geç 1942'nin başından itibaren Hitler'den başka birine, belki yine de müzakerelerle elde edilecek bir barış şansı verebilecek münferit, spekülatif askerî başarılara yönelik inisiyatifler geliştirmeye çalışmadı bile. Generallerinden bazıları böyle inisiyatifler gösterdiğinde de (1942 yazında Rommel Afrika'da, Manstein 1942 ilkbaharında Ukrayna'da) onlara destekten ziyade köstek oldu. Bunlar da ilgilendirmiyordu Hitler'i artık.

Hitler'in 1941-1942 yılbaşından beri nihai mağlubiyete razı olduğunu gösterir her şey. Nereden bakarsanız bakın daha 1942 Kasım'ında söylemiştir bu hâlâ ünlü ve iki anlamlılığıyla çok şey ifşa eden sözü: "Ben prensip olarak her zaman ancak on ikiyi beş geçtiğinde dururum." Bu yıllarda Almanya'nın etrafındaki halka giderek daralmasına rağmen merkez karargâhındaki sofra konuşmalarında sıklıkla, azalmayan bir kendinden memnuniyet ve hatta kimi zaman sağlam bir müsterihlik sergilemesi, sadece şunun bilincinde olmasıyla açıklanabilir: Bu zaman diliminde artık geri kalan tek hedefinin gerçekleşmesi, tıpkı Müttefik ordularının kuşatılmış ve bombalanmış Almanya'ya yaklaşması gibi, her geçen gün yaklaşıyordu. Üç yıl boyunca Avrupa'nın her köşesinde Yahudi aileler evlerinden ya da saklandıkları yerlerden toplandılar, Doğu'ya nakledildiler ve çırılçıplak ölüm fabrikalarına tıkıldılar. Cesetlerin yakıldığı fırınların bacaları durmadan tütüyordu, gece ve gündüz. Hitler bu son üç sene içerisinde, önceki on bir senedekilere benzeyen başarılar yaşamadı; ama bunlardan feragat etmek çok da zor gelmedi ona, çünkü buna karşılık en son çekincelerini de sıyırıp atmış, kurbanı elinde olan ve onunla ne isterse yapan bir katilin şehvetinin keyfini çıkarabildi, bundan önce hiç olmadığı kadar.

Savaşın son üç buçuk yılının Hitler'i için savaş, hâlâ kazanmayı umduğu bir tür yarış hâlini almıştı. İlk kim ulaşacaktı hedefine? Yahudileri yok etme hedefiyle Hitler mi? Almanya'ya askerî olarak diz çöktürme hedefiyle Müttefikler mi? Müttefikler hedeflerine ulaşmak için üç buçuk seneye ihtiyaç duydular. Ve bu arada Hitler de korku uyandıracak kadar yaklaştı kendi hedefine.

Hitler'in, en büyük zararı kesinlikle en büyük suçlarının kurbanı olmuş halklara *vermemiş* olması çok ilginç ama tuhaf bir şekilde fazla dikkate alınmamış bir olgudur.

Sovyetler Birliği Hitler yüzünden en az on iki –kendi iddialarına göre yirmi– milyon insan kaybetmiştir; ama Hitler'in zorlamasıyla girilen muazzam çaba ülkeyi, daha öncesinde olmadığı süper güç konumuna yükseltmiştir. Hitler Polonya'da altı milyon – eğer Polonya Yahudileri bu hesaba katılmazsa üç milyon insan öldürmüştür; ama Hitler savaşının neticesi, savaş öncesinden coğrafi olarak daha sağlıklı ve ulusal birliği daha sağlam bir Polonya'dır. Yahudilerin kökünü kazımak istemiştir Hitler ve hâkimiyet bölgesinde bunu neredeyse başarmıştır da; ama Hitler'in dört ila altı milyon Yahudi'nin canına mal olan yok etme denemesi hayatta kalanlara bir devletin kurulması için gerekli olan enerjiyi, çaresizlikten kaynaklanan muazzam enerjiyle sağlamıştır. Yahudiler neredeyse iki bin senedir ilk kez, Hitler'den beri, tekrar kendi devletlerine sahipler – gururlu ve saygın bir devlet. Hitler olmasaydı İsrail de olmazdı.

Hitler objektif olarak çok daha büyük zararı, aslında hiç savaşmak istemediği ve savaşırken de hep gönülsüz, hep isteksiz olduğu İngiltere'ye vermiştir. İngiltere, Hitler savaşı neticesinde imparatorluğunu kaybetmiştir ve artık bir zamanlar olduğu süper güç değildir. Hitler'in marifetleri yüzünden, Fransa ve Batı Avrupalı devlet ve ulusların büyük bölümü de benzer bir statü kaybına uğramıştır.

Ama tamamen objektif bakıldığında açık arayla en büyük zararı Almanya'ya vermiştir Hitler. Almanlar da Hitler'e korkunç sayıda insan kurban ettiler, yedi milyondan çok insan, Polonyalılar ve Yahudilerden daha fazla; sadece Ruslar daha çok kan kaybettiler. Savaşa katılan diğer ulusların kayıpları bu dördününkiyle karşılaştırılamayacak kadar azdır. Ama Sovyetler Birliği ve Polonya korkunç can kayıplarının ardından daha öncesinden daha güçlü ayaktayken ve İsrail mevcudiyetini Yahudi kurbanlara borçluyken Alman İmparatorluğu haritalardan silinmiştir.

Almanya Hitler nedeniyle, Batı Avrupa'nın diğer eski süper güçlerininkine benzer bir statü kaybına uğramakla kalmamıştır sadece, savaş öncesindeki topraklarının (*Lebensraum*'unun) dörtte birini de kaybetmiştir. Geri kalan toprakları ikiye bölünmüş, bu iki devlet, birbirine karşı iki bloğa aidiyetleri nedeniyle ulus olmanın doğasına aykırı bir düşmanlık ilişkisi içerisine girmişlerdir. En azından bu iki devletin daha büyük olanında, yani Federal Almanya Cumhuriyeti'nde bugün tekrar güzel bir yaşam sürmenin mümkün olması da Hitler'in başarısı değildir. Hitler 1945'te bütün Almanya'da bir çöl bıraktı arkasında – fiziki ve, çok sık unutulsa da, siyasi bir çöl: Sadece cesetler, moloz yığınları, yıkıntılar ve evsiz barksız, aç bîilaç, ne yapacağını bilemeden dolaşan milyonlarca insan değil; aynı zamanda çökmüş bir yönetim ve tahrip edilmiş bir devlet. Ve Hitler her ikisine de, hem insanların sefaletine hem de devletin yok edilmesine savaşın son ayla-

rında bilinçli olarak sebebiyet vermiştir. Aslında daha da kötüsünü yapmak istemişti: Almanya için son programı *Volkstod*'du.[1] En azından en son döneminde Hitler'in Almanya'ya bilinçli olarak hıyanet ettiğini kesin olarak söyleyebiliriz.

Bugün hayatta olan Almanların genç nesli, o günleri yaşamış olanlar kadar bilincinde değil bu olgunun. Özellikle son ayların Hitler'i üzerine bir efsane oluşmuştur zaman içerisinde. Gurur okşayıcı bir efsane değildir bu gerçi, ama onu 1945 Almanya'sının can çekişmesinin sorumluluğundan bir dereceye kadar kurtarır. Buna göre Hitler savaşın son döneminde sadece kendisinin bir gölgesinden ibaretti; çok hasta bir adam, bir insan harabesiydi, karar verme gücünü kaybetmişti ve etrafında gelişen felaketi sanki felçli gibi seyrediyordu. 1945 Ocak ve Nisan ayları arasındaki dönemin yaygın tasvirlerinde çizilen resme göre hadiseler üzerindeki bütün kontrolünü kaybetmişti, sığınağından artık mevcut olmayan ordulara kumanda ediyordu, halet-i ruhiyesi kontrolsüz öfke nöbetleriyle letarjik teslimiyet arasında gidip geliyordu, Berlin'in yıkıntıları arasında neredeyse son ana kadar nihai zaferin hayaliyle yaşadı. Kısaca söylemek gerekirse; gerçekleri göremez olmuş, cezai ehliyetini kaybetmişti.

Bu resim işin özünü ihmal eder. Hitler'in sağlığı 1945'te muhakkak ki artık çok iyi durumda değildi, muhakkak ki yaşlanmıştı ve beş savaş yılında sinirleri ciddi şekilde yıpranmıştı (tıpkı Churchill ve Roosevelt gibi) ve muhakkak ki etrafındakileri giderek artan fersizliği ve giderek sıklaşan öfke nöbetleriyle korkutuyordu. Fakat bütün bunları siyah ve kükürt rengiyle etkileyici şekilde resmedip, *Götterdämmerung*'dan[2]

---

1 Nasyonal sosyalist jargondan bir kavram. Bir ulusun ölümü, ırksal olarak yok olması anlamında kullanılır.

2 Tanrıların ölümü ve dünyanın yeni bir başlangıçtan evvel batması, yok olması. Aynı zamanda Wagner'in Ring der Nibelungen adlı dört bölümden oluşan operasının dördüncü bölümü. Önce Siegfried'in Ölümü olarak yazılmıştır. Türkçesi Tanrıların Günbatımı'dır.

sahneler olarak keyfini çıkartmanın cazibesiyle sıklıkla bir nokta unutulmaktadır: Hitler'in tam da savaşın son aylarında karar verme gücü ve gerçekleştirme iradesi babında bir kere daha formunun zirvesine yükselmişti. İradenin tavsaması, yaratıcılıktan yoksun bir rutinde tıkanıp kalma; daha ziyade bu aylardan önceki bir dönemde, Goebbels'in de günlüklerinde kaygıyla bir *Führer* krizinden bahsettiği 1943 yılında ve 1944'ün ilk yarısında tespit edilebilir. Ama mağlubiyetle karşı karşıya olan Hitler bir kere daha her şeyiyle, çelik gibi, oradaydı. Belki eli titriyordu, ama bu titrek elin her müdahalesi hâlâ –ya da yeniden– ani ve ölümcüldü. Bedenen çöken Hitler'in 1944 Ağustos'u ile 1945 Nisan'ı arasındaki dişlerini kenetlediği kararlılığı ve hummalı aktivitesi şaşırtıcıdır ve hatta bir anlamda hayranlık uyandırıcı olarak bile nitelenebilir. Tek sorun giderek bariz bir şekilde, en sonunda hiç tereddüde yer bırakmayacak kadar sarih olarak, önceden öngörülemez ve bugün birçoklarına inanılmaz gelecek bir hedefe kitlenmiş olmasıdır: Almanya'nın mutlak mahvı.

Başlangıçta bu henüz o kadar berrak olarak görülemiyordu; sonunda ise besbelli olmuştu. Hitler'in bu bitiş dönemindeki politikası birbirinden sarih olarak ayrılabilen üç evrede incelenebilir. Birinci evrede (Ağustos 1944 - Ekim 1944) kaybedilmiş savaşın kesilmesini başarıyla engelledi ve nihai bir mücadelenin başlamasını sağladı. İkinci evrede (Kasım 1944 - Ocak 1945) şaşırtıcı bir son atak yaptı, Batı'ya. Üçüncü evrede (Şubat 1945 - Nisan 1945) 1941'e kadar fetihlerine ve 1942'den 1944'e kadar Yahudilerin yok edilmesine vakfettiği enerjinin bir benzeriyle Almanya'nın topyekûn imhasına girişti. Hitler'in bu son hedefinin nasıl berraklaştığını görebilmek için savaşın son dokuz ayında neler yaptığına biraz daha detaylı olarak bakmalıyız.

1944 Ağustos'unun sonunda savaşın durumu askerî olarak neredeyse tamamen, o dönemin askerî diktatörü Luden-

dorff'un havlu attığı 1918 Eylül'ündeki duruma tekabül ediyordu. Bu şu anlama geliyordu: İnsan aklı mağlubiyetten kaçış olmadığını söylüyordu; son görünmüştü, ama henüz gelmemişti, mağlubiyet henüz gerçekleşmemişti – her iki tarihte de. Yabancı askerler henüz Alman topraklarına ayak basmamışlardı ve 1918'de de savaşı bir dahaki seneye kadar taşımak muhtemelen mümkün olurdu, 1944-1945'te olduğu gibi.

Ludendorff bilindiği gibi bu durumda vardığı kanaati şu kelimelerle ifade etmişti: "Savaş sonlandırılmalıydı." Bir ateşkes talebinde bulunulmasını temin etti ve ateşkes talebini daha inanılır hale getirmek ve Almanya'nın daha az ipotekli ve pazarlık imkânı daha fazla bir ekip tarafından temsilini sağlamak için, siyasi rakiplerini hükümete davet etti. Daha sonra, göreve gelmelerine kendisinin önayak olduğu bu tasfiye memurlarını ("bu rezilliği temizlesinler bakalım") mağlup olmamış orduyu sırtından hançerlemekle suçlaması, 1918 Eylül'ündeki hareket tarzını ileriki yıllardan bakınca son derece çirkin gösterir. Ama kendi içinde ele alınınca bu hareket tarzı, ülkesinin başına geleceklerin en kötüsünü engellemeye ve kurtarılabileceklerin azamisini kurtarmaya çalışan, sorumluluğunun bilincinde bir vatanseverin hareket tarzıdır.

Hitler 22 Ağustos 1944'te Ludendorff'un 29 Eylül 1918'de yaptığının tam tersini yaptı: "Aktion Gewitter"[3] adını verdiği bir operasyonda bir anda Weimar Cumhuriyeti'nin beş bin eski bakan, belediye başkanı, meclis üyesi, parti yöneticisi ve siyasi bürokratını tutuklattı ve hapsettirdi. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki başrol oyuncularından Konrad Adenauer ve Kurt Schumacher de bunların arasındaydı. Tutuklananlar, Ludendorff'un buna tekabül eden şartlar altında hükümeti ve savaşın tasfiyesi işini devrettiği insan grubuydu, tabiri caiz ise Almanya'nın siyasi yedeğiydi. Ludendorff, kaçınılmaz yenilgi karşısına dikildiğinde

3 Fırtına Operasyonu.

dümeni onlara teslim etmişti, aynı şartlar altında Hitler onları devre dışı bıraktı. O zaman da kamuoyuna açıklanmayan operasyon tarih metinlerinde de tuhaf bir şekilde göz önüne alınmamıştır, genellikle 20 Temmuz komplocularının takibatıyla ilişkilendirilir ki aslında hiçbir alakası yoktu. Daha ziyade Hitler'in, savaşın bir kere daha 1918'deki gibi –onun kanaatince– çok erken durdurulmasını baştan önlemek istediğini gösteren ilk işaretti, görülür en ufak bir şans olmasa da acı sona, kendi ifadesiyle "on ikiyi beş geçeye" kadar savaşmaya devam etmeye ve bunu yaparken kimsenin kendisini rahatsız etmesine izin vermemeye kararlı olduğunun işareti.

Savaşın bu anında, bu kararın verilmesi üzerine farklı düşünceler ileri sürülebilir. Bütün tarih boyunca mağlubiyetler karşısında hep iki farklı düşünce ve hareket tarzı olmuştur: Bunları, pratik ve kahramanca olarak adlandırabiliriz. Pratik düşünce ve hareket tarzında amaç olabildiğince çok şeyi kurtarmaktır, diğerindeyse geriye insanların kalbini kanatlandıran bir efsane bırakmak. Belki her ikisi için de argümanlar dile getirmek mümkündür, hatta ikincisi için şunlar söylenebilir: Gelecek hiçbir zaman tam olarak öngörülemez, bazen hiçbir şekilde kaçınılamaz gibi görünen hadiselerin de önüne geçilmesi mümkün olur. Alman tarihinde bunun en güzel örneklerinden biri görülebilir: Büyük Friedrich 1760 yılında 1918'de Ludendorff'un, 1944'te Hitler'in olduğu konumdaydı ve "Brandenburg Hanedanı Mucizesi" olarak adlandırılan bir dizi hadise, Rusya'da tahtın el değiştirmesi ve bunun ittifak örgüsünde değişikliklere sebep olması, sayesinde içinde bulunduğu umutsuz durumdan kurtulabilmiştir.[4] Eğer erkenden pes etseydi onu kurtaran tesadüf geç kalmış olacaktı. Tabii mucizeler tarihte istisnadır, kural değil. Stratejisini mucizeler üzerine kuranlar tek bilet satın alıp piyangodan kazanmayı umanlara benzer.

4 Anlatılanlar Yedi Yıl Savaşları sırasında vuku bulmuştur.

Friedrich örneği son savaş yılındaki Alman propagandası tarafından iyice sömürülmüştür, ama Hitler'in motifleri arasında önemli bir rol oynamış mıdır, şüphelidir. Modern bir ulusal savaş son tahlilde 18. asrın krallarının harplerinden farklı bir şeydir. Hitler'in motifleri arasında belirleyici rolü Kasım 1918'in[5] oluşturduğu olumsuz örneğe atfetmek daha akıllıca olacaktır. Hatırlayalım: Kasım 1918'de yaşamıştı Hitler uyanışını, gözlerini yaşartan bir öfke hissetmişti mağlubiyetin –ona göre çok erken– kabul edilmesine, ve bir daha hiçbir zaman bir Kasım 1918 yaşanmasına izin vermeme isteği aslında onun politikacı olmaya karar vermesindeki temel itici güçtü. Evet, şimdi zaman gelmişti, şimdi Hitler bir anlamda hedefine ulaşmıştı. Bir Kasım 1918 daha dayanmıştı kapıya ve Hitler bu defa onu engelleyebilecek konumdaydı. Buna kararlıydı.

Alman "Kasım mücrimlerine"[6] kendi vatandaşlarına karşı hissettiği, 1918 Kasım'ında son derece güçlü olan ve şimdi tekrar canlanan nefret de tamamen göz ardı edilemez. Hitler *Kavgam*'da, güya bir İngiliz gazetecinin 1918'den sonra söylediği şu ifadeyi alıntılamıştır: "Her üç Alman'dan biri haindir." Şimdi de, mantıklı ve doğru, "savaşın artık kaybedildiği" fikrini dile getiren ve savaştan sonra da yaşamayı sürdürmek istediğini fark ettiren her Alman'ı, gözünün yaşına bakmadan astırıyor ya da giyotine yolluyordu. Hitler nefret dolu bir insandı ve öldürmekten büyük bir içsel tatmin duyuyordu. Hitler'in güçlü nefreti, senelerce Yahudiler, Polonyalılar ve Rusların canına okuyan öldürme dürtüsü şimdi de açıkça Almanları hedef alıyordu.

Hitler, her nasılsa, 1944 yılının yaz aylarının sonunda ve erken sonbaharında bir kere daha, en güçlü günlerini hatırlatan muazzam bir enerji ve etkinlik gösterdi. Ağustos ayın-

5 Hitler'in yorumuyla.

6 1918'de "kaybedilmemiş" savaşı kaybeden, Almanya'nın teslim olmasına neden olan siyasiler ve destekçileri.

da Batı'da cephe denebilecek pek bir şey yoktu, Doğu'da da Hitler'in kelimeleriyle "bir cepheden çok bir gedik." Ekim sonunda her iki cephe de ayağa kalkmıştı yeniden, Müttefik saldırıları durdurulmuştu. Hitler evde de *Volkssturm*'u devreye soktu – on altı yaşından altmış yaşına kadar bütün erkekler halk savaşı için silah altına alındı. Kulaktan kulağa yayılması için büyük gayret gösterilen, Hitler'in henüz devreye sokmadığı mucize silahı dedikodularıyla askerlerin morali yüksek tutuluyordu. Gerçekteyse –1945 yılının hakiki mucize silahı– atom bombasına sahip olan tabii ki Almanya değil Amerika'ydı ve çok ilginçtir ki Hitler'in muhakkak surette istediği ve hayata geçirebilmek için 1944 sonbaharında Almanya'yı bir kere daha derleyip toparladığı uzun, acı verici ve kanlı topyekûn savunma savaşı hayata geçirilebilseydi ilk atom bombaları Japonya yerine Almanya'ya atılacaktı.

Ama bu topyekûn savunma savaşının gerçekleşememesine neden olan yine, bu savaş için âdeta iğneyle kuyu kazarak bir araya getirdiği kuvvetleri, bunu başardığı anda hemen heder eden Hitler'in kendisiydi. 1944 Kasım'ında bir kere daha saldırıya geçmeye karar verdi, Batı'ya doğru. 16 Aralık 1944'te Almanlar Ardenler'de son defa taarruza geçtiler.

Ardenler saldırısını İkinci Dünya Savaşı'nın diğer bütün askerî hadiselerinden farklı olarak biraz daha detaylı ele almamız gerekiyor, çünkü bu saldırı savaşın muharebelerinden herhangi biri değildir. Almanya, Müttefiklerin işgal bölgelerinin sınırlarını bu saldırıya borçludur ki bu sınırlar daha sonra bölünmüş iki Almanya'nın da sınırlarını oluşturacaktır. Ve Hitler'in kendi ülkesine karşı harekete geçmesi de bu taarruzla başlar.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki diğer bütün teşebbüslerden çok daha fazla bizzat Hitler'in bebeği olan Ardenler taarruzu askerî açıdan bir çılgınlıktır. Askerî teknolojinin o günkü seviyesinde bir taarruzun başarılı olabilmesi için en azından üçe

bir oranında bir üstünlük gerekiyordu. Ama 1944 Aralık'ında batı cephesinde güç dengesi kara kuvvetleri açısından Almanya için bire birden kötüydü, Müttefiklerin ezici hava üstünlüğündense hiç bahsetmeyelim. Zayıf güçlüye saldırdı. Sadece saldırı cephesinde lokal üstünlüğü kısa bir süreliğine ele geçirebilmek için Hitler ayrıca, doğudaki savunma cephesini bir iskeletten ibaret kalıncaya kadar zayıflatmak mecburiyetindeydi. Bunu da yaptı, hem de dönemin Genelkurmay Başkanı Guderian'ın, Rusların korkunç bir karşı saldırı için yığınak yaptıklarına dair bütün umarsız uyarılarına rağmen. Yani Hitler iki çok riskli oyun birden oynuyordu. Eğer Batı'daki taarruz başarısızlığa uğrarsa –ki güç dengesine bakılırsa böyle olacağı düşünülmeliydi– hem *Reich*'ın batısını daha sonra savunmak için gereken kuvvetleri heba etmiş, hem de Ruslar –şimdiden beklenen– saldırıya geçtiğinde doğunun savunulmasında başarı şansını tamamen ortadan kaldırmış olacaktı.

Her ikisi de gerçekleşti. Ardenler taarruzu akim kaldı ve Ruslar saldırıya geçtiler. Taarruz başlarda, Noel öncesindeki birkaç gün, Müttefik uçak filolarının havalanmasını engelleyen sisin verdiği destekle yetersiz başarılar kazandı. Sonra hava açıldı, sis kalktı ve taarruzun ağırlığını taşıyan iki Alman panzer ordusu Noel günlerinde havadan ezildi. Bu iki ordunun kalıntıları Ocak'ın ilk haftasında taarruzdan önceki mevkilerine geri döndüler; 12 Ocak'ta Ruslar Alman Doğu Cephesi'nde geri kalan incecik tül perdeyi yardılar, Alman ordularını ezip geçtiler ve bir nefeste Vistül'den Oder'e geldiler. Bütün bunları öngörmek mümkündü, Guderian bütün bunları umarsızca tekrarlayarak defalarca izah etmişti Hitler'e, ama o bunları duymak bile istememişti. Ardenler taarruzu Hitler'in tamamen kendisine ait bir fikirdi – bu nitelikteki sondan bir önceki fikri (en sonuncusuyla da ileriki sayfalarda tanışacağız) ve bu fikrin hayata geçirilmesinde bütün inatçılığıyla ısrar ediyordu.

Neden? Bu konuda bugün dahi tahminler yürütülmeye devam ediliyor. Askerî nedenler söz konusu olamaz. Hitler askerî konularda bugün sıkça tasvir edildiği gibi acemi çaylak değildi. Askerî bilgi düzeyini göz önüne alırsak, teşebbüsünün başarı şansıyla ilgili hayaller kurduğunu düşünemeyiz. Harekâta katılan subayları cesaret vermek için bir araya getirdiğinde, böyle hayallerden dem vurması bunlara kendisinin de inandığını göstermez.

Daha ziyade dış siyasetle ilgili saikler düşünmeliyiz. Batıda bir taarruz, başarısızlığa uğrasa ve Hitler bu saldırı için doğu cephesini zayıflatsa ve Almanya'nın doğusunu bir Rus istilasına açsa dahi –veya özellikle bunun için– Batılı devlet adamlarına Hitler'in artık baş düşmanı olarak Rusya'yı değil onları gördüğüne dair bir sinyal, kalan bütün gücünü bundan böyle bütün Almanya'nın Ruslar tarafından işgal edilmesi pahasına Batı'da kullanmak istediğine dair bir işaret olarak algılanabilirdi. Şöyle de söylenebilir: Hitler Batılı güçleri nasyonal sosyalist veya Bolşevik bir Almanya arasında tercih yapmaya zorlamak, "Ren kıyısında kimi görmek istersiniz? Beni mi, Stalin'i mi?" sorusuyla karşı karşıya bırakmak istiyordu. Ve hâlâ kendisini tercih edeceklerine inanıyordu belki, ama *eğer* böyle düşünüyorduysa tabii ki yanılıyordu. Roosevelt 1945 yılında Stalin'le verimli bir iş birliği yapabileceğine kaniydi. Churchill bu kanaati paylaşmıyordu, ama bir seçim yapmak zorunda kalırsa Stalin'i Hitler'e tercih edeceği kesindi. Hitler toplu katliamlarıyla Batı'da bütün saygınlığını kaybetmişti. Ama bu durumu kendisinin göremiyor olması düşünülebilir – tıpkı Batılı süper güçlere Nisan ayında son derece naif şekilde hâlâ, batıda onlara teslim olmayı ve ardından savaşı doğuda beraberce sürdürmeyi öneren Himmler gibi. *Eğer* Hitler bu durumu görüyorduysa dahi, onun 1945'te bir seçim yapmak zorunda kalması halinde doğuda bir mağlubiyeti batıdakine tercih edeceğini gösteren ipuçları vardır.

Bu hususta Hitler'in fikri; Rus saldırısından deli gibi korkan, buna karşın bu zamanlarda Amerikalı ya da İngilizler tarafından işgal edilmeyi neredeyse bir kurtuluş gibi beklemeye başlamış Alman vatandaşlarınınkinden tamamen farklıdır. Hitler'in savaş sırasında Stalin'e saygısı büyümüş, buna karşın Roosevelt ve Churchill'e karşı derin bir nefret beslemeye başlamıştır. Hitler'in iki katmanlı bir düşünce silsilesi olduğu düşünülebilir ve bunu şu şekilde ifade edebiliriz: Belki batıda sonuna kadar mücadele kararlığını, doğuda mağlubiyeti bile göze alarak sergilemek Batılı süper güçleri korkutacak ve gelinen bu son dakikada taviz vermeye yönlendirecekti; peki ya bu olmazsa – o zaman da sorun yoktu, o zaman gerçekten doğuda gelecekti mağlubiyet ve Batılı güçler göreceklerdi bundan ellerinde ne kalacağını. İtiraf etmek gerekir ki oldukça dolambaçlı bir fikir silsilesi!

Hitler'in düşünce silsilesi, eğer bu anda bile asıl sebebinin dış politikada değil iç politikada olduğunu ve esasen kendi ulusunu hedeflediğini kabul edersek, çok daha az çapraşık görünecektir. Alman halkının büyük kitlesi ile Hitler arasında 1944 sonbaharından itibaren bir uçurum açılmıştı. Almanların çok büyük kısmı Hitler'in sürdürmek istediği umutsuz nihai savaşı istemiyordu artık: Bu insanlar bu işe bir son verilmesini istiyorlardı, tıpkı 1918 sonbaharında olduğu gibi. Halkın büyük bölümü bir son istiyordu, hem de ucuz atlatılan bir son, yani batıda bir son. Rusları ülkenin dışında tutup Batılı güçleri içeri almak 1944 yılının sonunda Almanların çoğunun son, gizli savaş hedefi haline gelmişti. Ve Hitler Ardenler taarruzuyla pişmiş aşa su kattı. Böyle düşünenlerin hepsinin kellesini alamazdı, çok fazlaydılar ve çoğu fikirlerini söylemekten çekiniyordu. Ama eğer onunla beraber bütün sorunlara rağmen sonuna kadar gitmekten imtina ederlerse, Rusların insafına kalmalarını sağlayabilirdi. Alman halkını, kurtarıcı olarak düşündükleri *Ami* ve

Tommy[7] işgali hayalinden vazgeçirecekti – buna son derece kararlıydı. Askerî açıdan tamamen bir çılgınlık ve dış siyaset açısından en iyi ihtimalle uçuk kaçık bir spekülasyon olan Ardenler taarruzu, bu şekilde bakıldığında bir anda sarih bir anlam kazanıyor ve bu yüzden muhtemelen en doğrusu ona bu şekilde bakmak olacak. Diğer taraftan bu, Hitler'in şimdiden Almanya ve Almanlara karşı politika yapmaya başladığı anlamına gelir.

Hitler'in Ardenler taarruzuyla 1944 Ağustos'undaki savunma konseptinden ciddi şekilde ayrılmış olması da bunu destekleyen bir argümandır. Hitler'in savunma stratejisi sonu olmayan bir dehşet üzerine bina edilmişti; bütün cephelerde duvar ören bir direniş ve orduların geri çekilmek zorunda kaldıklarında bütün kaybedilen topraklarda topyekûn halk savaşı. Buna karşın Ardenler taarruzunun hedefi dehşetengiz bir sondu, son askerî gücün umutsuz bir son hücum muharebesinde son askerine kadar kül edilmesiydi. Hitler'in neden bir anda karar değiştirdiğini kendinize soracak olursanız bir cevap dimdik gözlerinize bakacaktır: Çünkü topyekûn halk savaşının olmayacağını görmüştü, Alman halkının çoğunluğunu oluşturan kitle bunu istemiyordu. Bu kitle artık Hitler'in düşündüğü gibi düşünmüyor, onun hissettiği gibi hissetmiyordu. Pekâlâ, ama o zaman bunun için cezalandırılmalıydı, hem de ölümle. Hitler'in son kararı buydu.

Bu kararın dile getirilmese de kesinleşmiş olduğu, Ardenler taarruzu sırasında tartışmaya açıktır, ama 18 ve 19 Mart 1945'te verdiği ve Almanya'nın ulus olarak ölümünü emreden iki *Führer* buyruğunda sarih ve aksi kanıtlanmaz bir şekil kazanır.

Bu sırada Ruslar Oder nehrinin kıyılarına ulaşmışlardı, Amerikalılar ise Ren nehrini geçiyorlardı. Tutunmayı düşünmek bile imkânsızdı artık, Doğu ve Batılı Müttefiklerin Al-

7 Amerikalı ve İngiliz askerlerin takma adı.

manya'nın ortasında karşılaşmaları artık sadece birkaç hafta sürecek bir zaman sorunu idi. Fakat Alman halkının doğu ve batıdaki savaş ve geri çekilme sahalarında gösterdiği tavır gece ve gündüz gibi farklıydı. Doğuda kitleler halinde kaçıyorlardı yaklaşan Ruslardan; batıda ise olduğu yerde kalıyordu insanlar, teslimin işareti olarak masa örtüleri ve çarşaflar asıyorlardı pencerelerine ve Alman subaylarını, köy ya da şehirlerini –savaşın son saatlerinde harap olmaktan kurtarmak için– savunmamaya ikna etmeye çalıştıkları bile sıkça görülüyordu.

Halkın batıda gösterdiği bu tavra Hitler 18 Mart'taki ilk buyruğunda cevap verdi. Batı Almanya'daki istila bölgesinin "derhal, asıl savaş alanının hemen arkasından başlayarak yerleşik bütün sivil halktan arındırılmasını" emretti. Emir o günkü durum tespit toplantısında kaleme alındı ve hiç alışılmadık şekilde direnişle karşılaştı. Hitler'in mimarı ve aynı zamanda o dönemdeki silahlanma bakanı Albert Speer, ki bugün Hitler'in son döneminin yaşayan tek görgü tanığıdır, şöyle anlatıyor:

> Hazır bulunan generallerden biri Hitler'i yüz binlerce kişinin o bölgeden boşaltılmasının imkânsız olduğuna ikna etmeye çalışıyordu, ellerinde bu iş için kullanabilecekleri trenler yoktu, kara trafiği de uzun zamandır tamamen felç olmuş durumdaydı. Hitler söylenenlerden hiç etkilenmiş görünmüyordu. 'O zaman yürüsünler,' diye cevap verdi. Bunun da organize edilmesi mümkün değil, diye araya girdi general. Bunun için insanlara iaşe sağlanmalıydı, bu insan selinin yoğun yerleşim olmayan bölgelerden geçirilmesi gerekiyordu, kaldı ki uzun bir yürüyüş için uygun ayakkabıları da yoktu insanların. Sözünü bitiremedi. Hitler, söylediklerini umursamadan arkasını döndü ve gitti.

Almanya'nın Batı'sının bütün nüfusunu, ikmal ve iaşe olmadan, hedefsiz bir uzun yürüyüşe –ki böyle bir yürüyüşe ancak ölüm yürüyüşü denilebilir– zorlama emri bile bir kitlesel

katliam teşebbüsü olarak yorumlanabilir tabii; ama 19 Mart tarihli Nero emri olarak da adlandırılan ikinci *Führer* buyruğu Hitler'in Almanları, hem de eksiksiz hepsini, savaştan sonra hayatta kalmanın bütün imkânlarından yoksun bırakma niyetini apaçık ortaya koyar. Belirleyici olan bölüm şöyledir:

> Bütün askerî ulaşım, haberleşme, sanayi ve bakım tesisleri, keza *Reich* sınırları içerisinde bulunan ve düşmanın derhal veya öngörülebilir bir süre içerisinde bir şekilde savaşını devam ettirirken faydalanabileceği her türlü maddi değer tahrip edilmelidir.

Hitler; itiraz eden Speer'e buyruğunu, yine Speer'in tanıklığıyla "buz gibi bir sesle" şöyle izah etmiş:

> Eğer savaş kaybedilirse ulus da kaybedilmiş olacak. Alman ulusunun en ilkel şekilde yaşamaya devam etmek için ihtiyacı olan dayanakları koruma çabasına gerek yok. Tam aksine, bunları bizzat tahrip etmek daha iyi. Çünkü ulus daha zayıf olduğunu ispatladı, gelecek tamamen Doğu ulusuna ait. Bu kavga sonunda geri kalanlar zaten değersizler, değerli olanlar savaşta verirler canlarını.

İnsan, Hitler'in 27 Kasım 1941'de başarısızlık ihtimali ilk kez ortaya çıktığında söylediği ve bundan önce de alıntıladığımız ifadeyi hatırlıyor ister istemez. Tekrar çağıralım hafızamızdan bu sözleri, şöyle söylemişti Hitler o gün: "Bu konuda da gözümü kırpmam bile, eğer Alman ulusu bir gün gelir de mevcudiyeti için kanını akıtacak kadar güçlü ve fedakâr olmazsa o zaman o da geçip gider ve daha güçlü başka bir ulus tarafından yok edilir. Bu takdirde Alman ulusu için tek bir damla gözyaşı akıtmam." Evet, işte o an gelmişti ve Hitler bu sözleriyle ne kadar ciddi olduğunu gösteriyordu.

Hitler'in 18 ve 19 Mart tarihli buyrukları tam olarak yerine getirilememişti. Getirilmiş olsaydı Almanlardan, iki se-

ne evvel Goebbels'in Yahudiler için söylediği gibi, gerçekten de fazla bir şey kalmayacaktı. Speer, tahrip buyruğunu sabote etmek için elinden gelen gayreti gösterdi. Nazi yönetici kadrosunda bu kadar ileri gitmekten korkan başkaları da oldu; sıklıkla doğrudan doğruya mağdur olacaklar da karşı koydular mevcudiyetlerinin maddi temelinin tahrip edilmesine, kimi zaman başarılı olabildiler kimi zaman da akim kaldı direnişleri. Ve nihayet Müttefiklerin hızlı, nadiren ciddi bir mukavemetle geciktirilen ilerlemesiyle Almanlar Hitler'in onlar için tasarladığı kaderin sillesini bütün şiddetiyle yemekten kurtuldular.

Ama Hitler'in son emirleri tamamen havaya konuşuldu ve hiçbir reel etkileri olmadı gibi de kesinlikle düşünülmemelidir. 1945 Mart'ının ortasında Almanya'nın bir bölümü henüz işgal edilmemişti. Buralarda bir *Führer* buyruğu hâlâ en yüce kanundu ve parti ile SS yöneticileri arasında hâlâ *Führer*'leri gibi düşünen ve onunla aynı duyguları paylaşan fanatikler vardı. Bunlar, bundan sonraki altı hafta boyunca düşman hava kuvvetleri ve topçusuyla Almanya'nın nihai yıkımı için yarıştılar. Alman şehirlerinin çoğunluğunun ve birçok bölgesinin halkının savaşın son haftalarında iki ateş arasında kaldığını, düşmandan çok kendi tahrip timlerinden ve SS devriyelerinden korktuğunu bize aktaran çok sayıda kaynak vardır.

Gerçekten de Hitler'in bu ekipler tarafından hayata geçirilen niyeti, düşmanlarınkinden daha korkunçtu. Düşman orduları, en azından Batılı güçler, "Alman ulusunun en ilkel şekilde yaşamaya devam etmek için ihtiyacı olan dayanakları ... tahrip etmeye" niyetli değillerdi. Bunun neticesi olarak da artık çok hızlı gerçekleşen düşman işgali, en azından Almanya'nın batısında çoğunlukla bir tür kurtuluş kabul edilerek onaylandı ve karşılarında nasyonal sosyalistlerden müteşekkil bir ulus bulmayı bekleyen Amerikalı, İngiliz ve Fransızlar, bunun yerine derin hayal kırıklığına uğra-

mış ve Hitler'le artık hiçbir işi olmasını istemeyen bir halkı karşılarında buldular. O dönemde bunu sıklıkla mütebasbıs bir samimiyetsizlik olarak gördü Müttefikler, ama bu nadiren doğruydu. İnsanlar kendilerini gerçekten *Führer*'leri tarafından ihanete uğramış hissediyorlardı ve haklıydılar. Müttefikler'in yapmayı planladıkları "yeniden eğitim" Hitler'in bizzat kendisi tarafından hayatının son haftalarında şedit yöntemlerle hayata geçirilmişti bile. Almanlar bu haftalar içerisinde kendilerini, sevgilisinin bir katil olduğu aniden ortaya çıkan ve avazı çıktığı kadar bağırarak ilişki kurduğu adama karşı ev ahalisinden yardım isteyen bir kadın gibi hissettiler.

Meselenin özünü sarih olarak ortaya koyalım: 18 ve 19 Mart 1945'te verdiği yok edici buyruklarında Hitler için hadise, mesela 1944 sonbaharında olduğunun aksine, kahramanca verilecek bir nihai savaş değildi. Yüzbinlerce Almanı bir ölüm yürüyüşüne çıkartıp ülkenin iç kesimlerine göndermek ve bu sırada Alman ulusunun mevcudiyetini sürdürmek için ihtiyacı olan her şeyi tahrip ettirmek, kahramanca bir son savaşa hizmet edecek kararlar değillerdi. Hitler'in bu son ve artık Almanya'yı hedef alan kitlesel katliam operasyonunun sebebi sadece kahramanca bir nihai savaşa yeterince istekli olarak katılmadıkları, yani Hitler'in onlara biçtiği rolü oynamaktan kaçındıkları için Almanları cezalandırmaktı. Bu Hitler'in gözünde ölümü hak ettiren bir cürümdü – ve bu yeni bir durum değildi, hep böyle olagelmişti. Kendisine dikte edilen rolü kabul edip üstlenmeyen bir ulus ölmek zorundaydı. Hitler hep böyle düşünmüştü ve bu bağlamda Hitler'in savaşın sonunda yaşanan ve Almanya'yı hedef alan caniyane dönüşümü savaşın başında Polonya'ya karşı yaşananla ilginç paralellikler gösterir.

Hitler başlangıçta Polonyalıların Yahudiler ve Ruslar gibi kitlesel olarak öldürülmeleri gerektiğini hiçbir şekilde dü-

şünmüyordu bildiğimiz gibi. Onun Polonyalılar için düşündüğü rol daha ziyade Romanyalılarınkine benziyordu: Uzun zamandır planlanan Rusya'yı işgal savaşında, tabi bir müttefik ve hempa ulus rolü. Hitler'in Polonya'yla savaşının asıl nedeni onların bu rolü oynamayı reddetmeleriydi – senelerden beri Polonyalıların tam rızasıyla, nasyonal sosyalist bir senato tarafından, tamamen Hitler'in istekleri doğrultusunda yönetilen Danzig filan değil. Danzig sadece bir bahaneydi. Ama şimdi asıl ilginç olan Hitler'in Polonya'ya karşı savaşını, savaşı askerî açıdan kazandıktan sonra hiçbir şekilde başlangıçtaki isteğini hayata geçirmek için kullanmaması, yani Polonya'yı daha önce reddettiği ittifak ilişkisine zorlamaması olmuştu. Böyle bir zorlama siyasi açıdan doğru karar olurdu ve hüküm süren koşullar altında hiç de imkânsız değildi. Ama Hitler bunu yapmadı; aksine Polonya'yı tamamen anlamsız, son derece hışımlı, yok etme dürtüsünün ilk kez siyasi sağduyusunu devre dışı bırakıp dilediği gibi gemi azıya alabildiği, beş sene süren bir ceza ve öç orjisinin nesnesi haline getirdi. Hitler'in içinde çok yetenekli bir politikacıyla beraber –ki gerçekten öyleydi– katliamcı bir cani ruh da hep barınagelmişti. Her ne kadar öldürme dürtüsüne başlangıçta kurban olarak Yahudi ve Rusları seçmiş de olsa, iradesi engellendiği anda öldürme dürtüsü siyasi hesaplarına galebe çalıyordu. Savaşın başında Polonya'da böyle olmuştu, savaşın sonunda da Almanya'da.

Hitler Almanlara tabii ki zamanında Polonyalılara biçtiğinden çok daha önemli bir rol öngörmüştü: Önce dünyayı fetheden bir efendi ulus rolü, sonra da en azından bütün dünyaya direnen kahramanlar ulusu rolü. Ama Almanlar her şey biterken bir daha hizaya girip onun isteklerini hızla yerine getirmekten imtina ettiler – zayıflıktan mı yoksa muhakkak cezalandırılması gereken itaatsizlikten mi, önemli değil. Ve böylelikle de Hitler'in ölüm emriyle karşı karşıya

kaldılar. Bir kere daha tekrarlayalım: O zaman "... o da geçip gider ve daha güçlü başka bir ulus tarafından yok edilir."

Hitler'in Almanya'yla ilişkisi en başından beri birtakım tuhaflıklar gösterir. Birkaç İngiliz tarihçi savaş sırasında Hitler'in, bütün Alman tarihinin tabiri caiz ise mukadder ürünü olduğunu, devam eden bir çizginin Luther'den Büyük Friedrich ve Bismarck üzerinden Hitler'e kadar ulaştığını kanıtlamaya çabaladı. Bunun tamamen zıddı doğrudur. Hitler hiçbir Alman geleneğinin parçası değildir, hele hele Friedrich ve Bismarck'ın da dâhil olduğu ve devletin refahı için nesnel-diğerkâm hizmeti öngören Protestan-Prusyalı geleneğin hiç değildir. Devletin refahına nesnel-diğerkâm hizmet Hitler'e – savaş öncesi yılların başarılı Hitler'ine de– atfedilecek en son vasıftı herhalde. Almanya'nın devlet olma karakterini –sadece hukuk devleti olmak babında değil basit devlet nizamı açısından da– en başından itibaren, hedefine koyduğu ulusal güçlerin topyekûn mobilizasyonuna ve –bu da kesinlikle unutulmamalıdır– kendisini görevden alınamaz ve ikame edilemez bir pozisyona oturtma isteğine feda etmiştir; bunu önceki bölümlerde ele almıştık. Nesnelliği planlı bir şekilde kitlesel esriklikle ikame etmiştir, altı sene boyunca Almanlara bir tür uyuşturucu olarak kendisini zerk ettiğini söyleyebiliriz – fakat bu uyuşturucuyu savaş başladıktan sonra bir anda kesmiştir. Diğerkâmlığa gelince, Hitler herhalde kendisine yüce bir görev, bir misyon verildiği inancını her şeyin üstünde konumlandıran ve sadece kişisel biyografisinin ölçütleriyle siyaset yapan politikacıların en uç örneğidir, bütün bunları bir kere daha uzun uzun tekrarlamamıza gerek yok. Siyasi dünya görüşünü nasıl tasvir ettiğini hafızamızda canlandırırsak onun devletler bazında değil ırklar ve uluslar bazında düşündüğünü de hatırlayacağız, ki bu durum aynı zamanda hem siyasi manevralarındaki çiğliği izah eder hem de askerî zaferleri siyasi başarılara devşirme hususundaki başa-

rısızlığını. Avrupa'nın –ve tabii ki Almanya'nın da– siyasi uygarlığı kavimler göçünden beri şu ilkenin üzerinde bina edilmişti: savaşlar ve savaşların neticelerini devletler düzeyinde tutmak ve ulus ya da ırklara dokunulmamasını sağlamak.

Hitler bir devlet adamı değildi, sadece bu özelliği bile onun Alman tarihinde göze batmasına yeter. Ama onu, mesela Luther gibi bir halk adamı olarak nitelendirmek de mümkün değildir aslında. Luther'le tek ortak yanları ne halefi ne de selefi olan son derece ayrıksı birer figür olmalarıdır. Ama Luther birçok özelliğiyle Alman ulusal karakterinin âdeta ete kemiğe bürünmüş hali gibiyken Hitler'in kişiliğinin Alman ulusal karakterine uyumu aşağı yukarı yaptırdığı parti kongresi binalarının Nürnberg'e uyumu kadardı – yani yama gibi duruyordu. Kaldı ki Almanlar, *Führer*'lerine imanlarının zirvede olduğu dönemde bile bunun bir şekilde bilincindeydiler. Hayranlıkları hep bir tutam şaşkınlık da içeriyordu. Özellikle onlara Hitler gibi beklenmedik ve tuhaf bir figürün bahşedilmiş olmasına hayret ediyorlardı. Hitler Almanlar için bir mucizeydi – "Tanrı'nın gönderdiği" bir figürdü ki bu daha az şiirsel bir ifadeyle her zaman, izah edilemeyen bir şekilde dışarıdan ve hiç beklenmediği bir anda gelen demekti. Dışarıdan, burada sadece Avusturya anlamında değildi, Hitler Almanlar için çok daha uzaklardan gelmiş biriydi hep. Önce bir dönem göklerden; daha sonra, Tanrı merhamet etsin, cehennemin en derin uçurumlarından.

Almanları seviyor muydu Hitler? O Almanya'yı kendisi için seçmişti – pek de tanımadan, ve aslında hiçbir zaman gerçek anlamıyla tanımadı da. Almanlar Hitler için seçilmiş ulustu, çünkü doğuştan gelen iktidar içgüdüsü manyetik bir pusula iğnesi gibi, Avrupa'nın o dönemdeki en büyük güç potansiyeli olarak Almanları gösteriyordu ki gerçekten de öyleydiler. Almanlar Hitler'i sadece bir iktidar aracı olarak ilgilendirdi. Almanya için büyük ihtirasları vardı ve bu hu-

susta kendi neslinin Almanlarının çoğuyla çakışıyordu duyguları. Alman halkı o zamanlar hırslı bir ulustu – hırslı ve fakat siyasi açıdan ne yapacağını bilemez halde bir ulus, ve bu ikisinin birlikteliği Hitler'e istediği şansı sunmuştu. Ama Almanların ihtiraslarıyla Hitler'in Almanya için beslediği ihtiraslar tam olarak örtüşmüyordu – hangi Alman isterdi Rusya'ya yerleşmeyi? Ve Hitler'in böyle ince nüansları duyacak hassasiyeti yoktu. Bir kere iktidarı ele geçirdikten sonra da her halükârda tamamen kapattı kulaklarını. Almanya için beslediği ihtiraslar giderek daha fazla bir at yetiştiricisi ve eküri sahibinin atlı için beslediği ihtiraslara benzedi. Ve her şeyin sonunda Hitler, Derby'yi kazanmayı beceremediği için en iyi atının ölene kadar dövülmesini emreden, hayal kırıklığına uğramış ve hiddetli bir eküri sahibi gibi hareket etti.

Almanya'nın yok edilmesi Hitler'in kendisine koyduğu son hedefti. Bu hedefe tam olarak ulaşamadı, tıpkı diğer hedeflerine ulaşamadığı gibi. Bu hedefi koyarak Almanya'nın hikâyenin sonunda kendisinden kopmasını sağladı, umulandan daha hızlı ve daha esaslı bir şekilde. Napolyon'un nihai çöküşünden otuz sene sonra Fransa'da başka bir Napolyon cumhurbaşkanı seçildi. Hitler'in intiharından otuz sene sonra Almanya'da onu kendine referans gösteren ve onun çizgisini devam ettirmek isteyen hiç kimse siyasi olarak en ufak bir şansa sahip olamaz. İyi ki de böyledir. Daha az iyi olan yaşlı neslin Hitler'le ilgili bütün hatıraları bastırmış olması, gençlerin büyük çoğunluğunun ise onunla ilgili hiçbir şey bilmemesidir. Daha da kötü olansa birçok Almanın Hitler'den sonra vatansever olmaya cesaret edemiyor olmasıdır. Çünkü Alman tarihi Hitler'le bitmemiştir. Bunun aksine inanan ve bu nedenle sevinç duyanlar ise bu şekilde Hitler'in son arzusuna ne kadar uygun davrandıklarını bilmiyorlar.

"Almanları seviyor muydu Hitler? O Almanya'yı kendisi için seçmişti – pek de tanımadan ve aslında hiçbir zaman gerçek anlamıyla tanımadı da. Almanlar Hitler için seçilmiş ulustu, çünkü doğuştan gelen iktidar içgüdüsü manyetik bir pusula iğnesi gibi, Avrupa'nın o dönemdeki en büyük güç potansiyeli olarak Almanları gösteriyordu ki gerçekten de öyleydiler. Almanlar Hitler'i sadece bir iktidar aracı olarak ilgilendirdi. (...) Alman halkı o zamanlar hırslı bir ulustu – hırslı ve fakat siyasi açıdan ne yapacağını bilemez halde bir ulus ve bu ikisinin birlikteliği Hitler'e istediği şansı sunmuştu."

Bir Alman'ın Hikâyesi'nin yazarı Sebastian Haffner'den, etkileyici bir Adolf Hitler portresi. Hitler üzerine hem bir analiz hem de bir duygusal değerlendirme: Onun Almanya'ya, Almanlar'a, insanlara, insanlığa "neler ettiğine" dair bir manevi muhasebe...

Kitap, Hitler'in hayat hikâyesinin ve icraatlarının, gayet veciz bir özetini sunuyor. Sadece özünü süzüp çıkarma anlamında değil, edebi anlatımıyla da veciz bir özet... Sonrasında, nasyonal sosyalizmin liderinin "başarılarını" ele alıyor Haffner; yani faşizmin bu en "yetkin" ve korkunç örneğinin nasıl mümkün olabildiğine bakıyor.

Oradan "yanılgılarına" "suçlarına", "hıyanetine" geliyor. Yol açtığı "medeniyet faciası" ile insanlık değerlerine hıyanetten gayrı, bizzat Almanya'ya, Almanlar'a da hıyanet...

Üzerine çok yazılmış bir bahiste, özgün olmayı ve düşündürtmeyi başaran bir eser.

THG 07922794 PAC

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2702-9

9 789750 527029

KDV'DEN MUAFTIR